ROBERT LITTELL

TOVARĂȘUL KOBA

Publisol

Table of Contents

Cover Page

Tovarășul Koba

În care băiatul încearcă să facă timpul să treacă mai repede

În care băiatul își închipuie că are 25 de ani

În care BĂIATUL descoperă că dorința de a fi iubit eSTE un handicap FATAL

În care Isabeau îl bate întruna pe băiat la PROPRIUL joc

În care băiatul recunoaște că a strâns din dinți

În care Isabeau admite că băiatul ar putea spune adevărul

În care băiatul încearcă să-l învețe pe bătrân să joace șah

În care băiatul joacă cu cel mai bun jucător de marocco din Gori

În care Isabeau crede că băiatul și-a pierdut mințile

În care băiatul își face curaj să descrie indescriptibilul

În care băiatul decide să lase mândria la o parte

În care băiatul aplică vieții principiul incertitudinii

TOVARĂȘUL KOBA

ROBERT LITTELL

TOVARĂȘUL KOBA

Traducere din limba engleză
de Monica Manolachi

Publisol

Comrade Koba

Copyright © 2020 by Robert Littell

Toate drepturile rezervate.

Tovarășul Koba

Robert Littell

Copyright ©2021 Publishing Solutions

Pentru versiunea în limba română.

Toate drepturile rezervate

Editor:

Hadrian Mateescu

Traducător

Monica Manolachi

Redactor:

Constantin Furtună

Concept grafic:

Silvia Olteanu

DTP:

Radu Nan, Silvia Olteanu

Corector:

Dorina Lipan

Casa Presei Libere, Corp A3-A4, Etaj 1

Tel.: 021.336.36.33

E-mail: office@publisol.ro

Găsiți cărțile noastre pe www.publisol.ro

ISBN: 978-606-9629-82-6- Ediție digitală - Epub

Tipărit la ARTPRINT

www.artprint.ro

„Conștiința, acest oaspete neinvitat…“

ALEKSANDR SERGHEEVICI PUȘKIN

„Eu nu fac ulcer. Eu provoc ulcer.“

TOVARĂȘUL IVANOVICI, ALIAS KOBA

UNU

În care băiatul încearcă să facă timpul să treacă mai repede

Din caietul lui Leon:

Bătrânul:

Băiete, dacă ești așa de tare la numere, poți să-mi spui cât cântărește Uniunea Sovietică?

Eu:

Păi nimeni nu știe. E imposibil de calculat.

Bătrânul:

Ia mai gândește-te. Ține cont de avioane, de tancuri și de nave, de fabrici și de utilaje, de trenuri, de tractoare și de camioane. Cât o fi?

Eu:

Enorm. Adică, mai mult decât enorm. De-ar sta cineva să calculeze, ar fi o valoare astronomică.

Bătrânul:

Oare un dușman al poporului, care uneltește să-i ucidă pe cei din Biroul Politic și să restaureze capitalismul, poate rezista la greutatea astronomică a statului sovietic?

Eu:

Nici vorbă. Ar fi complet strivit.

Bătrânul:

Ah, ce mă bucur! Dorm mai bine știind că nimeni nu poate rezista în fața greutății statului sovietic.

Chiar și dacă doar mă gândesc îmi vine să râd.

— Dă-mi trei motive ca să stau de vorbă cu tine!... îmi aduc aminte că mi-a spus bătrânul.

Mă înfruptam din înghețata pe care mi-o comandase, două cupe enorme de înghețată de vanilie, pe care se prelingea sirop de ciocolată.

— Un prim motiv e că nu știu cine ești.

Probabil, fără să vreau, mi-am șters bărbia cu mâneca, pentru că mi-a aruncat o privire din aia, la care adulții se pricep foarte bine. N-am schițat niciun gest.

— Fiindcă eu chiar nu știu cine ești. Al doilea motiv e că nu mi-e frică de tine.

Parcă-l văd cum mă studia, cu un ochi deschis și cu unul închis, pe deasupra buzei unui pahar din care își sorbea laptele. Și-a îndreptat deodată spatele, a ridicat paharul și l-a închinat în cinstea mea, așa cum făcea și tata, când el bea vin și eu beam suc de rodii. Cu gândul la tata, m-am întristat și am privit într-o parte, ceea ce pe bătrân l-a înfuriat.

— La naiba! Uită-te la mine, băiete, când închin pentru tine. Dacă nu, să știi că vei avea parte de șapte ani de sex al naibii de prost.

— Dar eu sunt prea mic pentru orice fel de sex, am ripostat.

Mi-a zâmbit. După felul în care zâmbetul nu i se potrivea pe chip, îți dădeai seama că nu prea avea obiceiul de a zâmbi. Părea uman când zâmbea. Aproape uman. Probabil de aceea nici nu zâmbea așa de des.

Pe urmă mi-a zis ceva ce și acum mă străduiesc să pricep:

— Nu prea stau de vorbă cu cei cărora nu le e teamă de mine, mi-a zis el, de parcă vorbea singur. Până și lui Vladimir Ilici, în ultimele lui zile de viață, îi era frică de mine. Până și Krupskaia, nevastă-sa, femeia aia cu care era căsătorit legitim și care nu știa să încălzească patul unui bărbat nici dacă viața ei depindea de asta, până și ea era îngrozită de mine. Marea greșeală a lui Troțki[1] a fost că nu a ajuns să-i fie frică de mine, până când devenise deja prea târziu.

— Dar cine e Krupskaia? Cine e Troțki?

Nu mi-a luat în seamă întrebările.

— Te-am rugat să-mi spui trei motive.

— Mă gândesc la al treilea. Nu mă grăbi.

Stați să vedeți cum stau lucrurile: timp de multă vreme, adulții care auzeau poveștile de la sursă, adică de la subsemnatul, credeau că sunt numai niște bazaconii. Își închipuiau că inventam toate dialogurile acelea cu bătrânul, inventam arestări, o inventam pe Isabeau și pe ceilalți copii care se ascundeau în Casa de pe Splai, aceea situată pe cheiul râului Moscova, îl inventam pe mortul cu trenci, inventam coridoarele secrete dintre apartamente (ca să nu mai zic de tunelul care trecea pe sub râul Styx), inventam ușa mare de oțel cu încuietoarea ruginită și deschisă, care ducea la scările în spirală, care duceau la rândul lor spre sala mare, cu candelabre enorme și cu ferestre uriașe, acoperite cu draperii atât de groase, încât opreau sunetele venite dinspre strada care îmi închipuiam că era dincolo de ele. Fraieri sunt ei, nu eu! Fiindcă nici măcar reprezentantul editurii, care publică această carte, nici el nu m-a crezut, până când nu ne-am dus la fața locului, să-i arăt coridoarele secrete și ușa mare de oțel cu broasca ruginită și descuiată.

Pe bătrân nu puteam să i-l arăt, pentru că era oale și ulcele la vremea aceea.

Dacă tot vorbim de el, habar nu aveam cine este, atunci, când am urcat prima oară scările în spirală spre apartamentul lui. Mi-a spus că le dădea o mână de ajutor celor care conduceau țara. Mi-a spus că era un fel de consilier al țarului. Mi-a mai spus că îl cunoștea personal pe

stimatul tovarăș Stalin. Dar ce să vezi? Între timp, mi-am pierdut inocența, apropo. Bătrânul a fost de acord să stăm de vorbă și gata cu inocența! Dar stai un pic, asta este o altă poveste.

Hai, totul sau nimic! Mă cheamă Leon. Leon, care s-a împrietenit cu bătrânul în ultimele lui săptămâni de viață, înainte ca acesta să se ducă la Domnul (ne închipuim că Domnul era dornic să se vadă cu el, dată fiind respirația cu miros de iod a bătrânului). Leon, care îi asculta pălăvrăgeala, care punea întrebări cu cârlig ca să pescuiască răspunsuri pe care le mâzgălea apoi într-un caiet dictando, imediat ce ajungea acasă. Leon, care își petrecea timpul în apartamentul bătrânului, când nimeni nu putea să se apropie de el, nimeni în afară de tovarășii lui, cărora le spunea motănei, și de menajeră, care mergea în vârful picioarelor pe podelele de marmură ale palatului, ca nu cumva să-l trezească. Se credea că, la vârsta lui, nici nu mai dormea așa de mult (fără a lua în calcul problemele de conștiință ale unuia care le dădea o mână de ajutor conducătorilor țării), ceea ce s-a dovedit a fi mai mult sau mai puțin adevărat.

Probabil vă gândiți: cum poate un puști ca mine să cunoască un astfel de amănunt dacă nu a fost acolo, așa cum pretinde?

Cred că ar trebui să încep cu începutul, singura problemă fiind că nu sunt prea sigur care e începutul. Poate, da, poate că începutul a fost când a murit tata, după ce l-au iradiat. S-ar putea să-l recunoașteți după nume. David Rozental vă spune ceva? Era faimos, cel puțin aici, în Rusia. A fost un fizician specializat în energie nucleară, care a inventat modelul câmpului cuantic pentru interacțiune nucleară slabă (fiind băiatul tatălui meu, mă pricep la aceste lucruri destul de bine). El a fost cel care l-a convins pe secretarul general al partidului că era posibil, din punct de vedere teoretic, să creeze bomba atomică (mi se pare că atunci i-au dat automobilul acela Pobeda, cu schimbător de viteze în formă de crosă de golf). Mai târziu, a fost responsabil de Laboratorul super secret nr. 2 al Academiei de Științe și s-a ocupat de prima reacție nucleară în lanț din Rusia. Răcirea nu a fost asigurată cu apă grea, fiindcă Rusia nu avea apă grea. Pentru a încetini reacția în lanț, au folosit grafit. Nu s-a răcit în mod natural, așa că s-a supraîncălzit. Au dat toți bir cu fugiții, toți în afară de tata, care a încercat să salveze prețioasele tije de uraniu, pentru că Rusia nu avea nici uraniu destul. În ziua aceea, în care tata nu s-a mai întors de la serviciu, mama, care se gândea că poate l-au arestat (spera să-l fi

arestat, alternativa fiind mult prea înfricoșătoare), a dat înnebunită mai multe telefoane, până când cineva de la laborator i-a mărturisit ce se întâmplase și a pus-o să jure că nu va spune de unde știe. Când a pus telefonul în furcă, mama a început să blesteme și a izbucnit în hohote isterice de plâns. Văzând că ea plânge, mi-au dat și mie lacrimile, cu toate că la vremea aceea nu eram sigur de ce plângeam. Asta s-a întâmplat acum patru ani, în 1949. Aveam aproape 6 ani și jumătate. David Rozental a primit Ordinul Lenin pentru lucrarea lui, Primul fulger, numele de cod al primei bombe atomice sovietice. Mama m-a luat cu ea la o ceremonie secretă, într-o cameră de hotel neaerisită, plină de jerbe funerare din flori din hârtie și bărbați cu privirile împietrite, care păreau că suferă de arsuri la stomac. Mi-au dat gumă de mestecat americană și o insignă adevărată cu NKVD. Unul dintre ei, un tip mic de statură, care purta pantofi cu toc ca să pară mai înalt și monoclu prins de ochiul stâng, s-a apropiat de mama și i-a aplicat două săruturi zgomotoase pe obrajii palizi, apoi și-a permis să-și treacă dosul palmei drepte pe sânul ei stâng, în clipa în care i-a prins medalia de rochie. (Păi da, la 6 ani și jumătate știam deja cum vine barza.) În camera aceea de hotel am aflat de cuvântul post-mortem. Așadar, de dragul justificării, acesta a fost începutul.

Sau poate că... dacă stau să mă gândesc, poate că totul a început odată cu arestarea mamei. Acum îmi dau seama: e mai potrivit acest moment ca să-mi încep povestea, chiar și numai fiindcă îmi e mai proaspăt în minte.

Așadar, să încep cu cel mai important moment din viața mea: arestarea mamei.

Deoarece tata era un important inginer atomist și pentru că mama era o importantă cardiologă de la spitalul Kremlinului, ni se alocase un apartament în Casa de pe Splai, chiar la etajul trei, unde locuiau ștabii din Biroul Politic și din Ceka. Eroul care a luat cu asalt Palatul de Iarnă în timpul glorioasei Revoluții bolșevice, Nikolai nu știu cum, locuia la apartamentul 208. De fapt, eu nu l-am văzut niciodată. Prietena mea, Isabeau, l-a văzut și spunea că avea barbă albă și lungă. Mai era și acel renumit explorator, Ilia nu știu cum, care își plimba în lesă pinguinul adus de la pol. Pe el l-am văzut și eu. Pinguinul era așa de nostim! Dar cu cât discutăm mai puțin despre Ilia nu știu cum, cu atât mai bine. Rudele stimatului secretar general, cei din familiile Svanidze și Reden, locuiau și ele pe palier. Copiii lor mi-au fost colegi

de școală. Cei mai mulți erau niște catastrofe. Svetlana, fiica stimatului secretar general, locuia lângă lift, la apartamentul 179, împreună cu noul ei soț. Amica mea Zinaida avea grijă de fetița lor. Așa am aflat că Svetlana mai avusese unul sau doi soți înainte. Pe cel cu care locuia acum îl chema Iuri. Unii copii șopteau că era fiul lui Andrei Jdanov, ministrul din timpul tovarășului Stalin, însărcinat cu înlăturarea cosmopoliților dezrădăcinați, ceea ce noi, copiii, credeam că sunt un fel de buruieni contaminate care cresc prin orașe. Odată am mers în lift cu acest Iuri. A rămas cu privirea în gol chiar și după ce l-am salutat. Mi-am imaginat că avea probabil multe pe cap, dacă nu era în stare să-i răspundă la salut unui băiat care nu avea cum să știe cine este.

Dacă mă urcam pe un scaun la fereastra din dormitor, puteam vedea zidurile Kremlinului – unde locuia secretarul general –, ziduri reflectate în apele Moscovei, adică râul care ne separa de citadelă. Casa de pe Splai, clădirea aceasta gigantică, ridicată cu mult înainte de nașterea mea, avea o groază de apartamente nelocuite, cu uși sigilate cu bandă adezivă, pe care se puteau vedea inițialele NKVD. Habar n-am de ce erau goale atâtea apartamente și nici motivul pentru care, deși erau goale, ușile trebuiau sigilate. Ori de câte ori îl întrebam de banda adezivă pe tata, bombănea cum că nu e bine să stai în calea istoriei atunci când aceasta se apropie vertiginos, ca o avalanșă. Mama se uita în altă parte și mă certa, fiindcă puneam întrebări prostești, ca unul prea mic să le înțeleagă răspunsurile. De fapt, eram prea mic să înțeleg de ce nu-mi răspundeau la întrebări. Abia acum înțeleg. Dar asta e o cu totul altă poveste.

În timpul săptămânii, mă duceam la Școala nr. 175, unde erau înscriși toți copiii care locuiau în Casa de pe Splai. De aceea umblam într-un Packard, automobil american din acela luxos, condus de un șofer adevărat. Mereu erau trei sau patru automobile așteptând dimineața în fața casei, cu motoarele pornite, în timp ce amiralul sovietic, care lucra și pe post de portar, ne făcea semn cu mâna, mie și celorlalți copii, spre următoarea mașină care trebuia să plece. Casa avea un cinematograf la subsol. Isabeau, cea mai bună prietenă a mea, spunea că rulau filme americane confiscate de glorioasa noastră Armată Roșie în timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei[2]. Habar n-am cum de știa ea chestia asta, fiindcă noi, copiii, nu aveam voie să intrăm în cinematograful de la subsol. La nivelul de sub cinematograf se găseau o sală de gimnastică, o piscină încălzită, o sală de sport, o spălătorie

și, cea mai tare dintre toate, o băcănie de unde puteai cumpăra paste italienești, trabucuri cubaneze și whisky scoțian, din acela după care tata se dădea în vânt. Mai era și o cantină, unde eram lăsați să intrăm chiar și fără părinți. Când părinții mei lucrau până târziu, dar și după aceea, adică după ce a murit tata, când mama lucra în ture de noapte la spitalul Kremlinului, luam o tavă de tablă și arătam cu degetul ce voiam din galantar. Bucătarul uzbec, un bărbat cu nasul în vânt și cu ochii mici, adăuga legume chiar dacă nu i le arătam. După aceea, număram cele cincisprezece ruble cincizeci, pe care i le dădeam doamnei de la casa de marcat, o femeie care cu ochiul de sticlă privea într-o direcție, iar cu ochiul bun se uita la mine, supărată. Dacă era și Isabeau cu mine, ne așezam mereu la aceeași masă, unul lângă altul. Părinții ei fuseseră arestați, tatăl ei fusese executat, fiind spion britanic, deși nu vorbea limba britanică, mama ei fusese dusă la o închisoare oarecare, iar ușa de la apartament le fusese sigilată cu bandă adezivă, dar Isabeau, la fel ca mine după ce au arestat-o pe mama, stătea ascunsă în camerele noastre secrete și folosea coridoarele secrete dintre apartamente, construite așa încât locatarii inițiali să poată circula fără să fie văzuți. Era mai mare decât mine cu șapte luni și jumătate, dar încă nu avea sâni. Dacă ar fi avut, aș fi întrebat-o dacă pot să-i ating. Cei care dirijau activitatea cantinei de la subsol se pare că niciodată nu aflau cine fusese arestat și cine nu, așa că, atât timp cât plăteam pentru tot ceea ce comandam, ne dădeau voie să mâncăm acolo.

Părinții mei nu aveau abonament la Pravda. Cred că erau așa de importanți, încât nici nu aveau nevoie, dar mereu găseai un exemplar desfăcut din numărul zilei în vitrina de lângă banca amiralului, de la intrarea principală în Casa de pe Splai. Iar noi, copiii, citeam titlurile principale, în timp ce așteptam să ne ia următorul Packard. Așa am aflat despre complotul medicilor de la spitalul Kremlinului.

Când m-am întors de la școală în ziua aceea, am întrebat-o pe mama:

— Mami, îi știi pe vreunul dintre medicii ăștia teroriști? Sunt treizeci și șapte.

S-a încruntat, iar ridurile dintre ochi îi dădeau mai mult de 30 de ani și ceva.

— De unde știi?

I-am povestit despre ziarul Pravda din vitrină, cu articolul despre infractorii în halate albe, care administrau tratamente nocive celor din conducerea țării.

— Și de ce scrie în titlu că medicii arestați erau evrei? am mai vrut eu să aflu.

A reieșit că mama îi cunoștea mai pe toți, unul dintre ei lucra chiar în salonul ei de cardiologie, iar altul, la secția de radiografie de pe același palier. Acești medici, posibil o coincidență, probabil o coincidență, mai mult ca sigur o coincidență – dar putea fi altfel în glorioasa Uniune a Republicilor Sovietice Socialiste a tovarășului Stalin? –, erau aproape toți evrei. Deși nu am înțeles de ce Pravda trebuia să semnaleze acest detaliu. Despre ceilalți, care nu erau evrei, nu se spunea dacă erau creștini sau musulmani, sau altfel. La fel, necrologul tatălui meu, publicat în Pravda, conținea numele lui în titlu – „eroul sovietic Rozental“ – și nu mai spunea că era evreu.

Înțeleg că și eu sunt la fel. Evreu, nu erou.

Cât despre mama, uite ce trebuie să știți:

1. Avea un pistol Chagan, din acelea de mici dimensiuni. Cred că îl moștenise de la tatăl ei, din timpul campaniei poloneze de după Revoluție. Îl ținea ascuns după niște cărți, în camera noastră secretă.

2. Avea o colecție de discuri de jazz american, păstrate alături de gramofonul german și de cărțile în engleză și în germană, aduse de tata din străinătate. Le ținea tot în camera secretă din spatele bibliotecii, pe care o aveam în sufragerie. Trebuia să umbli în spatele volumului Opere complete de I.V. Stalin, ca să dai de zăvor și să deschizi ușa. În camera secretă era o scară cu trei trepte. Dacă urcai până sus, te puteai uita printr-o spărtură în sufragerie. Dinspre sufragerie, părea o crăpătură în tencuială. Prin crăpătura aceea, am urmărit arestarea mamei. Ședea pe canapeaua cu perne ponosite și citea liniștită o carte – neavând ochelarii pe nas, mi-am dat seama că se prefăcea –, în timp ce cinci agenți, care purtau trenciuri lungi, până la glezne, deși afară nu ploua, făceau percheziție în apartament. Nici măcar nu și-au scos pălăriile, de unde mi-am dat seama că nu erau deloc bine-crescuți. Au luat fiecare hârtiuță pe care au găsit-o în biroul tatălui meu, precum și cărți în limbi străine, aflate pe podeaua din

toaletă, dar și albumul de familie din care lipseau fotografiile celor arestați – mama le înlocuise deja cu altele, încât nimeni nu a observat că albumul fusese „curățat“ – și le-au îndesat în vechea geantă de sibir[3] a tatălui meu, de pe vremea când era în armată. În timp ce o luau pe mama, l-am auzit pe unul dintre trenciurile NKVD-iste că o întreabă unde este fiul.

— E la Soci, cu bunica lui, le-a răspuns ea.

— Ce bine de el că nu-i aici, l-am mai auzit pe trenci comentând.

— Dimpotrivă, am auzit-o pe mama, care încerca să zâmbească, privind iritată spre direcția crăpăturii din tencuială. De-ar fi fost de față, și-ar fi dat seama că nu mi-e teamă de voi. Sunt o cetățeană loială și nu am de ce să mă tem. Ar ști că după ce i-a murit tatăl și acum, după arestarea mea, a rămas capul familiei și trebuie să se descurce singur, până când voi fi eliberată și mă voi întoarce acasă.

Pot spune că m-am descurcat bine după ce au luat-o. Fiind capul familiei, spre deosebire de copilul familiei, nu mai era nevoie să mi se amintească să mă spăl pe dinți de două ori pe zi, cu bicarbonat de sodiu, firește. La ora 21.00, aproape de fiecare dată, mă curățam în urechi, înainte de a mă duce la culcare, pe urmă mă băgam în pat, stingeam lumina și nu mai citeam cu lanterna. Nu chiar aproape de fiecare dată. Uneori. Ei, dar ce mai înseamnă să fii capul familiei, dacă nu ești în stare să te duci la culcare la oră fixă?

3. Chaganul mamei avea în el cinci gloanțe.

4. Ne certam frecvent, mama și cu mine. Nu-i înțelegea pe bărbați. Era tristă că murise tata, fiindcă pusese tijele de uraniu mai presus de ea. Era tristă fiindcă nu eram trist din cauză că tata murise și fiindcă eram bucățică ruptă din tata și nu bucățică ruptă din mama. Dar oare ce vină am eu, dacă semăn leit cu un părinte și nu cu celălalt?

5. În ceea ce privește arestarea, trebuie să vă spun un amănunt oribil. După ce au luat-o pe mama și apartamentul nostru a fost sigilat cu bandă adezivă inscripționată cu sigla NKVD, am găsit un… dar cum să vă spun, ca să nu ziceți că sunt scârbos? Ei, unul dintre trenciurile care ne-au percheziționat camerele și-a lăsat cartea de vizită înainte de a ieși: un rahat în veceu, după care nu trăsese apa. Bineînțeles, am tras apa imediat, dar amintirea acestui tip care nu a putut – care nu a

vrut – să tragă apa după el nu-mi iese deloc din cap. Oare ce încerca el să ne transmită prin faptul că nu a tras apa?

6. Nu există numărul șase. Nu încă.

Gândindu-mă și mai bine, poate ar trebui să încep prin a povesti cum de am ajuns să-l cunosc pe bătrân. La urma urmei, mai mult despre el este vorba în cartea aceasta. Așadar, mama pusese deoparte niște teancuri de ruble, legate cu elastic, în ascunzătoarea din spatele sobei de teracotă. Dacă știai care placă trebuia scoasă cu mânerul lingurii, era floare la ureche să ajungi la ele. Tatăl lui Isabeau ascunsese în camera lor secretă o cutie de pantofi plină de ruble. După vreo două-trei săptămâni de la arestarea mamelor noastre, Isabeau și cu mine am rămas fără un sfanț. Am fi cerut mâncare pe datorie, dar casiera de la cantină avea un afiș, pe peretele din spatele ei, pe care scria că socialiștii nu cer nimic pe datorie dacă nu o merită. În câteva seri, am reușit să stoarcem niște bani de la Vladimir, de la Pavel sau de la Zinaida, sora mai mare, vitregă, a gemenilor, dar, nu după mult timp, ne-au închis robinetul. Ne bătea gândul să urcăm pe acoperiș, să prindem porumbei, dar ideea că trebuia să-i jumulim pe cei prinși și să-i mâncăm ne făcea să ne piară orice poftă de mâncare. Ne-am dat seama că trebuia să ne străduim mai mult, așa că m-am dus în oraș ca să vând unul dintre micile tablouri aduse de tata de la Paris, când a participat la un simpozion științific, prin anii 1920. Când îmi dădea sfaturi de supraviețuire, în cazul în care ar fi arestat-o, mama mi-a lăsat adresa doamnei Iacobson, o vânzătoare de tablouri care deținea o galerie mică în apartamentul ei, de pe o străduță din apropierea Parcului Gorki. Isabeau și cu mine nu ne-am mai dus la Școala nr. 175 din ziua în care apartamentele noastre au fost sigilate cu bandă adezivă de NKVD, deci nici nu ne trecea prin cap să ieșim din clădire pe ușa din față, fiindcă amiralul portar avea o listă cu inși arestați. (Într-o zi, Isabeau și-a aruncat ochii pe listă. Zicea că erau pagini întregi cu nume.) Dimineața, amiralul dădea tuturor raportul despre cine fusese arestat cu o seară înainte. Nu conta dacă respectivul era interesat de subiect sau nu, Isabeau și cu mine nu ar mai fi trebuit să locuim în Casa de pe Splai. Asta însemna că singura cale prin care puteam ajunge la galerie cu tabloul era să ieșim prin tunelul secret, care trecea pe sub râul Moscova și care lega clădirea de oraș. Noi, copiii, știam de existența tunelului cu mult înainte de a trece prin el. Hoinărisem la un moment dat cu Pavel pe acolo, ca să ne uităm la ușa rotundă, care se deschidea când îi învârteai roata aceea mare.

— Ar trebui să vin și eu cu tine, mi-a spus Isabeau pentru a zecea oară, dar din tonul vocii mi-am dat seama că nu voia să vină.

— Dacă suntem amândoi, vom atrage și mai mult atenția, i-am zis. În plus, asta-i treabă de bărbat.

— Și ce te face să crezi că ești bărbat?

— Mă insulți, i-am ripostat. Cât lipsește de acasă, mama m-a desemnat bărbatul familiei.

Așa am ajuns să cobor cele șase rânduri de trepte din lemn până la capătul holului secret de la etajul trei al subsolului, unde începea tunelul. Isabeau m-a condus până la ușa rotundă. Își trecu mâna prin părul meu blond, ca să-mi poarte noroc, și mă iscodi:

— Ți-e frică?

O întrebare de toată jena. Dacă mi-ar fi fost frică, doar nu era să-i spun unei fete.

— La revedere! i-am răspuns și, îndreptând lumina lanternei spre tunel, cu tabloul învelit în ziar și ascuns în rucsac, am pornit la drum.

De fapt, mai fusesem prin tunelul de sub râu înainte (din nu știu ce motive, tata mereu îi zicea râul Styx): prima oară am fost cu tata, în ceea ce el numea „misiune de antrenament“; pe urmă am fost cu Vladimir și cu Pavel, după ce i-au arestat pe părinții lor și ne-am dus să căutăm ciocolată prin tomberoane; și am mai fost cu Zinaida, când s-a dus să-și facă găuri în urechi, pentru cercei. Era prima dată când treceam singur prin tunel. Erau pe acolo cabluri coaxiale și tot felul de fire învelite întinse pe zidul de ciment, șiroaie de apă care curgeau pe podeaua pietruită și o putoare sufocantă, pe care o asociam cu peștele stricat și cu bășinile. În lumina slabă, am deslușit zeci de inși care se aciuaseră în tunel și se culcușiseră în câte vreun colțișor, dormind pe lespezi sau pe ambalaje din lemn, puse unul peste altul, cu mantale militare groase strânse bine în jurul lor, pe post de pături. Prin tunel se auzeau ecourile unor accese de tuse uscată. Mai erau și niște țevi cu duză în capăt, din care ieșeau aburi subțiri în aerul jilav, de unde venea probabil căldura din tunel pe timp de iarnă, deși aveai impresia că treceai printr-o lume subterană misterioasă. Pe la jumătatea drumului, cineva a întins o mână prin întuneric și m-a prins de gleznă,

când am trecut pe lângă el.

— Dă-mi o țigară și-ți dau drumul, mi-a cerut el.

— Încă nu fumez, i-am răspuns, smulgându-mi piciorul din strânsoare.

A început să se smiorcăie, suspinând.

— Ce-i gălăgia asta? izbucni un glas din beznă. Pe aici mai sunt tovarăși care vor să doarmă.

În câteva minute, am ajuns la capătul tunelului, am urcat pe o scară de oțel și am ridicat jivagoul din partea de sus. Așa le ziceam noi, copiii, gurilor de canal. Jivago era numele industriașului care le produsese și care își gravase numele pe ele. Am ieșit la suprafață, nu departe de mormântul soldatului necunoscut. Era întuneric. Spre deosebire de bezna din tunel, întunericul de afară era transparent. Era un întuneric din lumea noastră, nu dintr-o lume paralelă, așa că îmi trecuse frica. M-am strecurat prin Parcul Gorki, printre oamenii care se grăbeau să ajungă acasă, cu capetele plecate, apărându-se de un vânt care parcă nici nu bătea, pe care eu nu-l simțeam. Am trecut pe lângă blocuri înalte, mijlocii și mici, multe dintre ele cu magazine de stat la parter, cu ușă la stradă și cozi lungi de lume, întinse pe trotuare, dar nu-mi dădeam seama ce se vindea, fiindcă nu era nimic în vitrinele magazinelor. Am ajuns pe o străduță laterală și am sunat la doamna Iacobson, la a patra casă. S-a auzit un bâzâit în broască. Am împins ușa și am intrat în holul a ceea ce fusese odinioară reședința privată a unui capitalist bogat. Am auzit pași coborând pe trepte, chiar dacă era covor pe scară. Și-a făcut apariția o doamnă în vârstă, cu un șal enorm pe umeri. Pentru că stătea aplecată ca o paranteză, era mai scundă decât mine. Mă întrebam dacă nu cumva o doare gâtul, de la cât privește în sus tot timpul. I-am zis că sunt fiul Anastasiei Rozental. I-am explicat de ce venisem și am desfăcut tabloul.

— Ți-a povestit mama de Amedeo Modigliani? m-a întrebat ea, la care am clătinat din cap. A fost un pictor italian care a trăit în Paris.

— Cine e doamna din tablou? am întrebat-o.

— Scumpa noastră poetă, Anna Ahmatova, mi-a zis.

— Așa erau de săraci, de-a pictat-o fără haine?

— Erau tineri și se iubeau, mi-a spus ea. Erau iubiți. Poate ești prea mic ca să înțelegi despre ce e vorba.

— Sunt mic, dar nu-s prost.

Doamna izbucni în râs, își așeză pe nas o pereche de ochelari cu rame rotunde și se întoarse spre tablou, ca să se uite pe spatele pânzei.

— Da, da, 300 de ruble, acesta e prețul stabilit cu mama ta când am vorbit să vândă un Modigliani. Așteaptă aici, dragul meu.

Doamna înveli iar tabloul în ziar și începu să urce treptele, cu el în brațe. După un timp, se întoarse cu un pachețel, în care era un teanc gros de ruble.

— Poți să-i numeri, dacă vrei, mi-a spus ea, ceea ce am și făcut.

M-am ghemuit și am început să-i număr, lingându-mi degetul mare atunci când se usca și nu puteam să avansez cu număratul. M-am ridicat și am pus pachețelul în rucsac.

— Cum te cheamă? m-a întrebat doamna Iacobson.

— Leon.

Se uita cu atenție la mine prin lentilele ochelarilor, dând afirmativ din cap, ca și cum i-aș fi spus ceva important.

— Leon îl chema și pe soțul meu, murmură.

— Nu-l mai cheamă așa?

Doamna Iacobson schiță un surâs, cel mai trist surâs din lume.

— Acolo unde este el acum, poartă un număr, nu un nume, mi-a spus, în timp ce deschidea ușa de la stradă. La revedere, Leon!

— La revedere, doamnă Iacobson!

Chiar nu înțelegeam de ce ar vrea cineva să fie strigat cu un număr și nu pe un nume, dar, hei, o păsărică îmi șoptea la ureche cum că aceea

era o informație pe care nici nu voiam să o aflu. Așa că am ieșit din casă și am pornit din nou spre tunel.

Adevărata aventură a început pe drumul de întoarcere. Făcusem un sfert din drumul prin tunel când, cu lumina lanternei, am nimerit pe lacătul ruginit al unei uși de oțel din peretele arcuit, construit din cărămidă. Am lovit cu piciorul în ușă, fiindcă pentru asta sunt ușile, să dai cu piciorul în ele, și, spre marea mea surpriză, lacătul ruginit căzu în apa de pe jos. M-am și stropit, iar ușa se crăpă cu un scârțâit scurt. Fiindcă nu sunt dintre cei care dau înapoi în fața provocărilor, am împins-o cu putere, destul ca să mă pot strecura în interior, și uite așa m-am trezit pe acel coridor îngust, care pornea din tunelul principal. Lumina lanternei nu bătea până la capătul coridorului, așa că am înaintat pentru a vedea încotro duce. La capătul lui era o scară de oțel, nu chiar atât de ruginită să nu pot urca pe ea, deci am urcat cel puțin trei etaje, poate patru, unde era o ușă din lemn atât de îngustă, încât trebuia să te strecori întorcându-ți corpul într-o parte, ceea ce, firește, am și făcut. Înăuntru era întuneric, dar nu chiar așa de întuneric încât să nu pot vedea că mă aflam într-o sală de bal uriașă, mare cât un hangar de avioane. Se puteau parca acolo două bombardiere sovietice mari, fără exagerare. De tavanul cu forme stranii atârnau candelabre gigantice. Pe ziduri erau agățate tablouri imense cu țari și țarine. Ferestrele uriașe erau acoperite cu draperii așa de groase, încât opreau orice zgomot venit dinspre stradă. (Parcă v-am spus-o deja, nu?) Apoi am observat patru bărbați în jurul unei mese, în capătul celălalt al hangarului. Doi dintre ei, care stăteau în picioare, purtau costume de civili, „pașcinciuri“, așa le ziceam noi, copiii, din cele de care purtau bărbații după ce s-a terminat Marele Război pentru Apărarea Patriei, adică în 1945. Ceilalți doi, în uniforme de armată, erau așezați unul în fața celuilalt. Pe peretele din spatele lor se sprijineau arme adevărate. Mi-am pus lanterna în rucsac și m-am îndreptat, prin sala de bal, spre masa lor. Unul dintre bărbații în uniformă a aruncat o privire spre mine, dar nu a spus nimic, așa că m-am apropiat de ei. Cei doi bărbați în uniformă jucau șah, aveau piese dintr-un fildeș nemaivăzut, ca niște războinici chinezi păziți de gărzi. Tata m-a învățat să joc șah când aveam 4 ani. Avea felul lui de a se încrunta atunci când făceam o mutare greșită: cum se încrunta, cum o luam înapoi. Am rămas în picioare, privindu-i o vreme pe cei doi bărbați în uniformă. Când tipul cu piesele albe și-a mutat calul pe câmpul șase, atacând nebunul de lângă regină, am încercat să mă încrunt, ca tata. Fiindcă tipul nu a băgat de seamă, nu m-am putut abține și l-am avertizat:

— O mișcare greșită. Dacă ați refuzat gambitul reginei, fiindcă e clar că așa ați început, trebuie să vă concentrați pe rege și să nu slăbiți poziția reginei. Tocmai asta ați făcut.

— Puștiul joacă șah, zise unul dintre pașcinciuri, chicotind.

— Are dreptate, trebuie să te concentrezi pe rege, spuse celălalt civil.

Ofițerul cu piesele albe, vădit ofticat, și-a împins scaunul în spate și s-a ridicat.

— Dacă-i așa bun, uite, să termine el partida!

— Hai, joacă, băiete, zise celălalt ofițer! Arată-i șefului cum trebuie să te concentrezi pe rege!

M-am așezat și am studiat tabla, după care am mutat nebunul pe câmpul cinci și i-am luat calul. Negrul a mutat pionul în câmpul patru, atacându-mi nebunul. Am mutat pionul în câmpul patru, sacrificându-mi nebunul. Oponentul privi fix la tablă, ridică ochii spre mine, apoi se uită iar la tablă și, schițând un surâs răutăcios pe buzele-i groase, îmi luă nebunul cu pionul. I-am luat și eu pionul cu un pion. Fiindcă negrul deja făcuse rocada, s-a eliberat câmpul turei și l-am atacat pe rege. După alte cinci mutări, îl amenințam cu mat pe câmpul turei. În acel moment, ofițerul din fața mea sări deodată în picioare. Ceilalți trei deveniră mai atenți. M-am uitat în spatele meu. Un bătrân, care își trecu un șold prin ușa aceea îngustă și apoi intră în sală cu tot corpul, își târșâia picioarele, în papuci de casă căptușiți cu blană. Într-o mână ducea un papagal colorat strident, ținut într-o colivie din bambus, iar în cealaltă avea un pahar cu lapte. Purta o pereche de pantaloni de casă cărămizii și o tunică militară cu nasturi până la gât, ceea ce însemna că probabil luase parte la Marele Război pentru Apărarea Patriei. Nu am observat medalii pe pieptul tunicii, deci nu se remarcase prin fapte vitejești.

— Cine-i băiatul? întrebă el.

— S-a rătăcit până aici, în Colțișor, tovarășe comandant, zise ofițerul cu piesele negre. Probabil locuiește în incintă.

Bătrânul m-a studiat o clipă.

— De obicei, mănânci tot din farfurie? mă întrebă el.

— Dacă nu mai pot, nu chiar tot, am ripostat.

Bătrânul pufni în râs, mulțumit de răspuns.

— Îți place înghețata? mă întrebă el și probabil i-am zis că da. Ce fel de înghețată îți place mai mult?

— Cu vanilie.

Bătrânul pocni din degete și-i spuse unuia dintre jucătorii de șah:

— Du-te după Valecika și spune-i să aducă o înghețată de vanilie cu sirop de ciocolată.

Mi-a făcut semn din cap, adică să merg cu el, pornind apoi foarte încet, de parcă îl dureau toate, urcând pe scara de oțel în spirală.

Ofițerul de armată, pe care celălalt tip îl numise șef, m-a prins de braț și m-a ridicat de pe scaun, șoptindu-mi apăsat la ureche:

— Te-a invitat sus, la el în apartament.

Mi-a scos rucsacul și l-a întins celuilalt soldat, după care m-a controlat pe brațe, în lateral și pe picioare. Am încercat să glumesc:

— Cică nu sunt înarmat, i-am zis, dar lui nu i s-a părut amuzant.

— Păi să nu fii, răspunse, și mi-a făcut semn din cap spre direcția scării în spirală. Du-te!

— Și rucsacul?

— Îl iei la întoarcere.

L-am urmat pe bătrân pe treptele de oțel și am intrat prin ușa groasă de lemn, cu plăci metalice, prinse cu șuruburi pe partea interioară a apartamentului. Tavanul era așa de jos, încât îl puteam atinge cu vârfurile degetelor dacă mă urcam pe un scaun. Puținele ferestre erau, de fapt, deschizături înguste în partea de sus a pereților, închise cu obloane lucioase de oțel. Am trecut pe lângă ușa deschisă a ceea ce părea un dormitor, cu patul nefăcut și mai multe perne. Am trecut pe

lângă alte două camere situate pe partea stângă, dar lumina era stinsă, așa că nu am văzut ce era înăuntru.

L-am urmat pe bătrân prin sufrageria mare cât un patinoar, am trecut pe lângă o masă de biliard plină cu teancuri de cărți, după care am intrat într-o cameră mai mică, unde se găseau un birou imens și o sobă de teracotă demodată, pe care erau întinse la uscat niște izmene. Un perete întreg era acoperit de afișe cu actori din filme americane. Am învățat americana dintr-o carte pe care a împrumutat-o mama de la biblioteca secretă a spitalului Kremlinului. Se numea The Catcher in the Rye[4]. M-am identificat așa de mult cu Holden Caulfield, încât am ajuns să-mi notez conversațiile cu bătrânul în limba americană. Fiind fluent mai mult sau mai puțin, am înțeles titlurile de pe afișe: Abbott and Costello in Hollywood, The Body Snatcher, Lady on a Train, Zombies on Broadway, ca să menționez doar câteva. Pe un raft, era o mască din pastă modelată, înfățișându-l pe tovarășul Stalin. M-am liniștit, pentru că arăta în formă, sănătos, la fel ca în posterul gigantic de lângă magazinul universal GUM din Piața Roșie. Teancuri de cărți erau și pe podea. Unele turnuri de cărți erau așa de înalte, de parcă semănau cu turnul acela înclinat din Italia. Am identificat câteva titluri pe cotorul lor: Petru cel Mare, Ivan cel Groaznic, Rosa Luxemburg: opere complete, habar n-am cine era asta. Era și o carte religioasă, deschisă pe scaun, spre care mi-a făcut semn, Douăsprezece porunci sexuale pentru proletariatul revoluționar, de unul pe nume Zalkind. Am îndoit un colț la pagina la care era deschisă, ca să nu uite bătrânul la ce pagină rămăsese, am închis cartea și am pus-o sub scaun, pe podea. Pe biroul acela mare se găseau teancuri groase de hârtie, fiecare sub un prespapier de cărămidă, pachete sigilate, fără semnul de otravă tipărit pe eticheta însoțitoare, un suport cu călimară, o sticlă de Borjomi, apă minerală din Georgia, un suport pentru patru, cinci pipe, un telefon negru și un pistol foarte mare. Bătrânul a pus colivia cu papagalul pe podea și, după ce se cufundă cu un oftat în fotoliul moale din spatele biroului, a început să ia câte o înghițitură de lapte.

— Probabil că ai un nume, îmi amintesc că mi-a spus.

Fiindcă lumina veiozei de birou bătea spre el, îi puteam vedea fața foarte bine. Trebuie să spun că avea o față urâtă. Avea părul grizonant, un gri murdar, dat fiind că se spăla rar. Părul nu-i acoperea decât jumătate din scalp. Pe partea vizibilă a scalpului avea pete

roșietice. Avea fața pătată de la varicelă, iar sub ochii bulbucați, ca de broscoi, i se vedeau cearcănele și clipea așa de repede, încât mă gândeam că încerca să alunge închipuirile supărătoare, înainte ca acestea să-i infecteze creierul. Din nara stângă îi ieșea un fir negru de păr, pe lobii urechilor i se vedeau smocuri de păr, deasupra buzei de sus avea o mustață ca o crenguță uscată, în colțurile gurii saliva îi forma o mică spumă albă, iar sub bărbie, gușa îi atârna ca la curcani. Și, scuzați expresia, trăgea întruna vânturi. Fiindcă nu se rușina, am priceput că nici mie nu avea de ce să-mi fie rușine, așa că am continuat să vorbim ca și cum nimic nu ne-ar fi întrerupt conversația. Cât privește dantura, tot ceea ce pot spune este că avea mare nevoie să meargă la un dentist bun. Am mai băgat de seamă că bătrânul purta la gât un șirag cu căței de usturoi. Mâna stângă, cu care învârtea un cățel de usturoi, parcă era paralizată. Nu părea să miște degetele cum trebuie. Poate e doar rodul imaginației mele, dar mâna lui stângă părea mai scurtă decât cea dreaptă.

— Toată lumea are un nume, am zis până la urmă. Pe mine mă cheamă Leon. Tata a fost un mare admirator al stimatului tovarăș Stalin și s-a decis, dacă mă năsteam băiat, ceea ce s-a și întâmplat, să mă cheme ca pe el. Mama voia să-mi pună numele după tatăl ei decedat. A câștigat bunicul. Pe tine cum te cheamă?

— Depinde.

— De ce depinde?

— Depinde cu cine stau de vorbă și despre ce discutăm. Buna mea mamă îmi spunea Soso. Muncitorii din fabrica Putilov din Petrograd mă știau de tovarășul Ivanovici. Într-o suburbie modernă a orașului îmi spuneau Cicikov. În Viena m-am strecurat cu un pașaport pe numele Stavros Papadopoulos. Prietenii mei georgieni, cei care mi-au mai rămas, cei puțini care nu au fost executați, mă strigau Koba, un nume fictiv pe care mi l-am luat în Caucazul înfloritor de dinainte de Revoluție. Adevăratul Koba era un bandit dintr-un îndrăgit roman georgian. Adevărul este că nu l-am citit. Eram prea ocupat să fac istorie ca să mai și citesc istorie. Poți să-mi spui Koba.

Am încercat să-i pronunț numele:

— Koba. Sună bine. Mama ta locuiește aici?

— A decedat înainte de a te naște tu, mi-a zis, micșorându-și ochii și studiindu-mă. Ești doar un copil, dar văd că pui o groază de întrebări. Cu ce te ocupi?

— Sunt elev. Acum sunt cumva în vacanță. La școală eram editorul revistei Micul Pionier.

— Adică ești jurnalist.

— Tata zicea că sunt micul lui jurnalist.

— Am o idee. De ce nu mi-ai lua un interviu? Tu pui întrebări, iar eu răspund la cele care nu mă obligă să divulg secrete de stat. Ce zici?

— Ce fel de întrebări?

— Orice îți vine în minte. Dacă îmi pui destule întrebări și pui răspunsurile pe hârtie când ajungi acasă, vei avea o biografie autorizată.

Mi-am dat seama că puțin îmi păsa dacă voia să-i scriu biografia, autorizată sau nu. Poate că era un tip important, ale cărui răspunsuri ar fi fost de interes. Poate nu. Ori așa, ori așa, ce aveam de pierdut? Poate doar un pic de timp. Așa că am început tirul:

— Am observat că vorbești limba rusă cu accent. Cum așa?

— Aaa, deci băiatul are ureche muzicală... Păi, m-am născut în Georgia, într-o hazna de oraș care se cheamă Gori. Am fost acolo anul trecut. Ba acum doi ani. Nu l-am mai recunoscut. Malurile râului în care înotam pe vremuri sunt astăzi ocupate de fabrici. Am regăsit casa cea veche. Știu că era casa mea cea veche, fiindcă mama îmi lua măsura la stâlpul ușii în fiecare an de ziua mea. Partea ciudată e că nu-mi amintesc să fi fost atât de scund…

— Dacă ești georgian, atunci înseamnă că nu ești rus.

— Napoleon nu era francez. Hitler nu era german. Eu nu sunt rus, nu m-am născut aici. Și ce dacă? Date fiind rădăcinile osetine și georgiene ale tatălui meu, nu greșești dacă mă compari cu vinul georgian de colecție îmbuteliat la Moscova, zise râzând de propria glumă. Sună bine, nu? Vin georgian de colecție îmbuteliat la Moscova! Să-ți aduci

aminte fraza asta, băiete. Noteaz-o când ajungi acasă. Ar putea fi subtitlul biografiei mele autorizate.

— În afară de limbă, în afară de accentul care se vede când vorbești rusă, mai sunt diferențe între ruși și georgieni?

— E ca și cum ai compara ziua cu noaptea! Rușilor le vine foarte greu să-și amintească numele stră-străbunicilor. Un georgian, atunci când e mândru de originea lui, își poate identifica strămoșii până la a opta generație, cu numele de botez și de familie. Când se întâlnesc doi georgieni, prima oară discută despre arborele genealogic. Având în vedere cât de mică e țara, sunt șanse de a-și găsi strămoși comuni. Mătușa străbunicii unuia dintre ei poate fi verișoară cu străbunica soției unchiului mamei celuilalt.

— Bunicii mei din partea tatălui meu au murit toți. La fel și tata.

Nu cred că m-a auzit sau, dacă m-a auzit, nu cred că îi păsa de mine la fel de mult cum îi păsa de el însuși.

— Înainte să vorbesc rusă, vorbeam georgiană, îmi amintesc că a mai spus. Nu vorbeam rusă fluent înainte de a mă înscrie la seminarul teologic. Bărbile acelea întunecate și lungi, de pe chipurile clericilor, sunt un fel de mască. Nu le vezi decât ochii, care se uită la tine cu încordare. Țăranul are o vorbă: Până și țapii poartă barbă. Ce mult îmi place să mă bărbieresc! Mi se pare o adevărată plăcere, în fiecare dimineață. Sunetul pe care îl face briciul pe obraz îl simt ca pe o muzică. Fiindcă nu port barbă, asta îmi amintește că am scăpat de toată prostia aia de seminar teologic.

— Așadar, nu ești preot?

Izbucni în râs, pufnind pe nas de parcă ar fi sunat goarna.

— Știi ce ne ziceam pe vremuri? Ești primit în biserică pentru ceea ce crezi, ești alungat din biserică pentru ceea ce știi. Am fost alungat de la seminarul din Tbilisi fiindcă știam prea multe, anume faptul că istoria aceea cum că Dumnezeu își trimite singurul fiu pe pământ să sufere o execuție atroce pentru păcatul originar al lui Adam, care, potrivit obsedatului de Augustin[5], consta în poftă trupească, nu e decât un basm pentru copii. Nu m-a ajutat deloc în fața starețului că propovăduiam evanghelia după Marx în timpul meu liber.

— Ce e evanghelia după Marx?

— Istoria se repetă, „mai întâi ca tragedie, apoi ca farsă“.

— Nu cred că am înțeles…

— Vei înțelege când vei mai crește. Unde rămăsesem? Îți povesteam despre seminarul teologic. Până în ziua în care a murit, bătrâna mea mamă – fie-i țărâna ușoară! — și-a dorit să mă hirotonisesc. Într-un fel, m-am și hirotonisit. Într-un fel, chiar sunt preot. La fel ca Stalin, ascult cu atenție mărturisirile oamenilor. Născocesc pedepse potrivite, pentru a-i ajuta pe vinovați să se împace cu propriile ticăloșii. Ha! N-ai greși dacă m-ai compara cu un dirijor de filarmonică, unul care orchestrează viețile oamenilor, zise el, prinzându-și cu mâna reverul tunicii militare. Întâmplător, dețin chiar rangul de general.

— Mă uit la tunica ta. Și tata avea una la fel când se ducea o lună pe an la antrenamentele militare pentru rezerviști. Am observat că nu ai medalii pe piept…

— Sunt modest. Spre deosebire de motăneii din biroul politic al lui Stalin, care poartă medaliile și în pat, eu mi le-am pus într-o cutie de pantofi, spuse cu un licăr amuzant în privire. Să-ți spun ceva. Iau exemplu de la Stalin, care este personificarea modestiei. Când motăneii i-au propus să schimbe numele orașului Moscova în Stalinodar, el a refuzat categoric. Pun pariu că acest mic detaliu nu se predă la școala ta.

Îmi amintesc că bătrânul pufăia din țigară, când m-a întrebat din senin:

— Crezi în Dumnezeu?

— Sunt agnostic, ca tata.

— Știi ce înseamnă agnostic? m-a întrebat el.

— Nu chiar, am recunoscut eu. Cred că agnosticul e cineva căruia îi e frică să creadă, dar îi e frică și să nu creadă. Dar tu? Crezi în Dumnezeu?

— Sfântul acela teuton, Luther, care a fost excomunicat în Dieta de la

Worms[6] pentru erezie, a avut sorți de izbândă până la urmă, când și-a bătut în cuie teza pe ușa catedralei: biserica este un bordel, iar papa, cel care o conduce, se bese draci bălțați. Când eram tânăr și îmi era oarecum teamă să nu cred în Dumnezeu, cum zici și tu, eram furios pe mitropolitul care conducea seminarul, fiindcă avea pretenția că Dumnezeul acesta al lui este bun și drept. Bun și drept pe dracu'! Și uite așa am ajuns eu să mă închin la îngerul căzut, pe care toată lumea îl cunoaște. Satana i-a inventat pe Adam și Eva goi în Grădina Edenului și i-a ispitit cu păcatul originar, ca să-l scoată pe Dumnezeu Tatăl din sărite. Și eu tot cu asta mă ocup: ori de câte ori e nevoie, îl scot din sărite pe Dumnezeu Tatăl, spuse bătrânul încuviințând, ca și cum ar fi fost de acord cu sine însuși și destul de mulțumit de ceea ce tocmai afirmase. Pe vremea când eram bandit în Georgia, credeam că viața are un sens ascuns și eram hotărât să îl găsesc. Aveam impresia că istoria e modelată de eroi, iar eu eram hotărât să devin unul dintre ei. Și poate că, uite așa, dacă stau să mă gândesc, m-am împiedicat de comunism și de Lenin, peștele-pilot care a condus școala lui de țestoase marxiste spre Revoluție. Ascultă, băiete, să nu cumva să repeți nimănui ce îți spun eu aici, atâta vreme cât încă sunt viu.

— Sigur, i-am promis și m-am ținut de cuvânt.

Dar astăzi, fiindcă nu mai este, vă pot spune ce mi-a zis.

— Nu sunt chiar așa convins că istoria e modelată de eroi, mi-a spus. Nu sunt convins că după viață urmează altceva decât moarte.

Nu eram sigur dacă glumește sau nu. L-aș fi întrebat, doar că în pragul ușii apăru o femeie, care părea cam de vârsta mamei mele, cu doi, trei ani mai mică sau mai mare decât ea. Purta un șorț lung și alb de bucătărie și ducea un castron cu înghețată. Bătrânul îi făcu semn cu capul spre mine. Se apropie de mine și mi-l întinse, schițând un surâs, care îmi aminti de mama.

— Mai vrei un pahar cu lapte, Iosif? îl întrebă.

— În seara asta nu, Valecika, mârâi el, făcându-i semn să plece, cu mâna pe care nu o ținea în buzunarul tunicii.

Bătrânul și femeia cu șorț se priviră pentru scurt timp, ca și cum și-ar fi transmis un secret.

— Hai la culcare, Iosif, îi spuse ea încet. Mâine e o zi mare, îi mai zise, și apoi plecă.

— Mai stau puțin. Rareori am vizitatori așa de interesanți, îi spuse el. Închide ușa după tine.

— Mereu închid ușa după mine, strigă și ea. Și o deschid mereu când intru, zise ea râzând ușor. Mă întorc după ce pleacă băiatul.

— E soția ta? l-am întrebat, după ce ea închise ușa, dar mi-am dat seama că bătrânul s-a simțit jignit.

— Menajera, mi-a zis.

I s-au umflat nările, așa cum i se umflau tatălui meu când nu era sigur cât de departe poate merge cu răspunsurile la întrebările mele despre fete, amor, căsătorie și făcut copii. Habar nu avea tata că deja aflasem răspunsurile înainte de a-l întreba.

Dar îl întrebam totuși, fiindcă îmi plăcea să văd cum i se umflă nările.

Și m-am înfipt în înghețată. Era nemaipomenit de bună.

— Trebuie să fii foarte bogat, dacă trăiești într-un palat ca ăsta, i-am zis.

— Da, chiar așa, se poate spune că sunt foarte bogat. Serta-rele biroului meu sunt pline de ruble, teancuri întregi legate cu elastic, dar nu le folosesc niciodată. Nici n-am nevoie.

Probabil observase o urmă de îndoială în ochii mei, fiindcă s-a dus la unul dintre sertare și a scos de acolo un teanc gros de ruble, ca să-mi arate că nu bătea câmpii.

— Ai nevoie de bani, băiete? Uite, ia de aici, mi-a zis, văzându-mă că ezit. Nu mușcă, mi-a spus, pasându-mi pachetul.

Doar nu era să zic nu.

— Dar ție nu-ți trebuie, ca să plătești mâncarea? l-am întrebat, vârând banii în buzunar înainte să se răzgândească. Doar trebuie să plătești chirie…

Râse iar pufnind pe nas, din care am înțeles că el nu plătea nici pentru alimente, nici pentru chirie.

M-am uitat în jur. Apartamentul bătrânului era mare, poate mai mare de două ori decât apartamentul nostru din Casa de pe Splai. Avea cel puțin 150 de metri pătrați, ceea ce, potrivit legislației sovietice, însemna că trebuia să fie un apartament colectiv.

— Dar unde sunt ceilalți care locuiesc aici?

— Aici nu mai locuiește altcineva. Locuiesc singur.

— Nu împarți bucătăria și baia cu altă familie?

Îmi răspunse cu un surâs strâmb.

— Lucrezi în Moscova?

— Da, cred că se poate spune că lucrez în Moscova.

— Te duci la birou în oraș?

— Aici e biroul meu.

— Și cu ce te ocupi, mai precis?

— Și mama îmi punea întrebările astea, înainte să plece unde se duce toată lumea. Îți voi spune ce i-am spus și ei. Mă ocup cu organizarea dezordinii, fac dezordine acolo unde e prea multă ordine, iar în toată treaba asta, separ merele bune de cele stricate, îmi spuse el, izbutind să mă uluiască. E o metaforă. E un alt fel de a spune că sunt asistentul țarului. Contribui la conducerea țării.

— Păi atunci trebuie să-l cunoști pe stimatul tovarăș Stalin – ceea ce îi pică bine lui Koba.

— Da, cred că se poate spune așa. Într-un fel, îl cunosc pe stimatul tău tovarăș Stalin.

— Arată așa cum se vede în portretul uriaș de la magazinul GUM?

— A mai îmbătrânit. Portretul a rămas la fel.

— Așadar, cum este?

Mi-l amintesc cum se uita spre mine, dar cumva pe deasupra capului meu, cu o privire din aia cu care te uiți la orizont, cu același gen de privire cum am văzut în ochii tatălui meu, pe când încă era în viață și încerca, fără succes, să o convingă pe mama să ne mutăm cu toții în Germania, unde i se oferise un post de profesor la o universitate, ceea ce ar fi însemnat că aș fi crescut învățând germană, rusă și americană.

— Unde rămăsesem? murmură bătrânul. A, da, vrei să știi cum e stimatul tovarăș Stalin. Duce greutatea lumii pe umeri, ceea ce poate explică probabil de ce are umerii lăsați. Nu doarme noaptea, îngrijorat de următorul război cu imperialiștii capitaliști. Lucrul de care e cel mai mândru – se știe că s-a lăudat în fața motăneilor din Biroul Politic – e că a rezolvat problema țăranilor prin crearea de colective agricole, în care sunt angajați o nouă categorie de proletari. Unii spuneau că nu se poate, ziceau că nenorociții de țărani – ultimii capitaliști din Rusia – nu ar renunța niciodată la scumpele lor vite și la minusculele lor grădini de zarzavat, spuneau că imbecilii își vor tăia vacile și își vor arde grânele înainte de a fi forțați să și le dea la colectiv. Susțineau că urmează o foamete uriașă.

— Și ce s-a întâmplat?

— S-a întâmplat că vreo 120 de milioane de țărani au fost forțați să se înscrie în colectiv. Sărăntocii nătărăi care au opus rezistență au fost trimiși pachet în iad.

— Și au avut dreptate în legătură cu foametea? Chiar au ajuns să nu aibă ce mânca?

— Dacă vrei să te faci jurnalist, trebuie să pui întrebarea potrivită. Întrebarea potrivită e alta: A fost mai mult de mâncare decât înainte?

— Și? A fost?

— Depinde.

— Depinde de ce?

— Depinde de sursă. Dacă citești propaganda antisovietică din presa capitalistă sau dacă te uiți la articolele oneste din presa socialistă.

— Cu ce se mai mândrește stimatul tovarăș Stalin?

— E mare panglicar Stalin ăsta al nostru. A inventat feliile Stalin, pentru ca producția de pâine să ajungă la mai mulți muncitori din orașe. În 1934, a adăugat o clauză în Codul Penal, prin care homosexualitatea devenea infracțiune, motiv pentru care a intrat în grațiile patriarhului Bisericii Ortodoxe Ruse. În plus, i se recunoaște meritul de a proteja Revoluția propusă de Lenin și marile experimente socialiste de pericolul reprezentat de sabotorii care voiau să se revină la capitalism.

Din colivia lui de bambus, papagalul repeta cuvintele bătrânului, croncănind strident:

— Re-vo-lu-ți-e! Re-vo-lu-ți-e!

— Lista realizărilor lui Stalin e cât brațul meu de lungă. Și mai lungă. După Revoluție, Lenin nu a avut curajul de a-i executa pe țar și pe familia lui. Stalin l-a convins să nu-i aducă pe țar și pe curva de țarină în sala de judecată, caz în care ar fi avut ocazia de a-i executa pe țar și pe soția lui, dar nu și pe fiii și pe fiicele lor. Stalin l-a convins că un proces public era riscant la vremea aceea. Noi, bolșevicii, trebuia să scăpăm de dinastia Romanovilor o dată pentru totdeauna, ca să nu rămână urmă de țar, iar Albii, care duceau un război civil, să nu se poată regrupa ca să ne distrugă Revoluția.

Bătrânul se învârti cu scaunul, efectuând o rotire completă.

— În ce an suntem? mă întrebă el deodată.

— Suntem în 1953, la mijlocul lui februarie.

— Ascultă, băiete, peste 64 de ani, începând de acum – adică în 2017 – se vor împlini 100 de ani de la Revoluție. Dacă drăcoșii de capitaliști vor triumfa, dacă strașnica Uniune a Republicilor Sovietice Socialiste va fi aruncată la coșul istoriei, ca să folosim expresia plastică a lui Troțki, vei ști că nenorociții de istorici vor da toată vina pe Iosif Stalin. Stalinismul, vor striga de pe acoperișuri, nu a fost comunism! Dar orice idiot își va da seama că stalinismul a fost manifestarea maximă a comunismului. Stalinismul a fost singurul mod de a salva Revoluția bolșevică după harababura iscată de snobul de Lenin.

Izbucni în râs, ca un maniac căruia i se fixează cămașa de forță. I-au dat și lacrimile. I se acumulase un pic de salivă la colțurile gurii.

— Rusia este Rusia, zise, după ce își recăpătă suflul, și va veni ziua în care va apărea nostalgia după Iosif Stalin, care a salvat Revoluția. Care a înțeles, la fel ca Toma D'Aquino[7], că răul apare când se confundă mijloacele cu scopul. Stalin nu a făcut niciodată greșeala asta. Cu mult timp înainte să pună ochii pe Lenin, a înțeles că mijloacele sunt semințele, iar scopul este format din copacii care cresc din ele. Chiar dacă nu i-a văzut în timpul vieții deloc, Stalin nu a pierdut niciodată din vedere copacii: utopia numită comunism. Vorba țăranului, părinții plantează copacul, copiii se bucură de umbră.

— Re-vo-lu-ți-e! Re-vo-lu-ți-e!

— Ce-i cu papagalul?

— Minerii noștri din Donbas iau cu ei în mină canari. E un vechi sistem de avertizare. Dacă aerul din subteran e otrăvit, pasărea e prima care dă ortul popii. Unul dintre paznicii mei, un băiat curajos de la minele din Donbas, a venit cu ideea de a-mi lua un papagal, pentru siguranța mea. Și m-am atașat de el. Îl cheamă Chiril Modestovici. Așa îl cheamă pe papagalul din cartea aceea revoltătoare a lui Boris Pasternak, pe care organele noastre de securitate i-au confiscat-o, deși pungașul sigur mai are alte exemplare plasate prin oraș, fiindcă de ani buni le citește prietenilor capitole din carte. Probabil ai auzit de Pasternak. Apropo, este evreu. I-a apărut numele în ziar când s-a aflat că lucra, încă din anii 1920, la un roman antisovietic despre un medic.

— Zicea tata ceva de Pasternak, dar mama i-a închis gura, nu știu de ce. Mi se pare că nu îți place de Pasternak ăsta…

— Am o slăbiciune pentru șmecherul ăsta. Poate fiindcă l-a tradus pe Tițian Tabidze, poetul meu favorit din Georgia, înainte ca Tabidze să fie executat pentru activități antisovietice. Când eram tânăr, eram în stare să recit poeme întregi de Tabidze. Culoare cerească, albastră culoare este unul dintre preferatele mele. De când înaintez în vârstă, îmi amintesc unul, două versuri de ici și de colo. Poate fiindcă Pasternak este el însuși poet, iar eu am o slăbiciune pentru poeți. Dacă te uiți la mine acum, băiete, n-ai zice că, pe vremuri, și eu scriam

poezie. Nu eram cu mult mai mare decât tine când am scris primele mele poezii. Unele dintre ele au fost publicate în Iveria, un ziar din Georgia, dar fiindcă eram pe lista celor pe care îi urmărea țarul, nu m-am semnat cu numele meu adevărat. Am folosit pseudonimul Soselo, așa mă alinta mama.

L-am întrebat ce fel de poezii scria.

— Ei, poezii de dragoste, ce crezi? De ce ar scrie un poet altceva decât poezii de dragoste? Era un mijloc sigur de a face curte și de a le câștiga pe fete. Știi ce înseamnă, nu-i așa?

— Koba, am doar 10 ani și jumătate.

— Și, îți plac fetele?

— Nu în felul în care îți închipui. Nu încă. Peste un an sau doi, îmi vor plăcea sigur.

Încă îmi răsună în urechi râsul bătrânului, acum, când îmi amintesc dialogul nostru.

— Ce mai aștepți?

Din câte îmi amintesc, i-aș fi zis:

— Dar de ce mă zorești?

Îmi era foarte clar că bătrânului îi plăcea conversația noastră.

— Ascultă! În Siberia, unde am fost de vreo șapte ori – și nu inventez, chiar am fost de șapte ori! –, dacă făceai curte unei fete și o convingeai să-ți intre în pat, era mai mult o chestiune de viață și de moarte decât de sex, era vorba de cum să-ți găsești un culcuș la căldură pe timpul nopții, de cum să supraviețuiești la minus 40 de grade Celsius până se făcea dimineață, când temperatura creștea la minus 20 de grade, un pic mai suportabil, zise Koba, închizând ochii, oftând zgomotos și umflându-și nările. În Solvicegodsk, din regiunea Arhanghelsk, un pâlc de cocioabe jalnice, uitate de Dumnezeu, căruia unii îi ziceau sat, m-am îndrăgostit lulea de o școlăriță, umblam nebun după ea, o chema Pelagheia Onufrieva, ne-am petrecut aproape toată iarna înlănțuiți într-un pat îngust, înveliți cu o blană de oaie pe post

de pătură. Și uite așa am supraviețuit, când mercurul din termometrul de pe partea exterioară a ferestrei a înghețat. Când s-a topit gheața, s-a topit și dorința mea pentru Pelagheia.

Nu eram sigur cum ar fi trebuit să mă port în fața acestor povești, pe care mi le spunea cu lux de amănunte, așa că am hotărât să schimb subiectul.

— Dacă au fost publicate, atunci înseamnă că poemele erau destul de bune.

Koba se ridică în picioare, dincolo de birou, își îndreptă spatele și începu să gesticuleze cu brațul cel bun, declamând versuri dintr-un poem pe care am presupus că l-a scris când era mai tânăr:

Inima mi-o voi deschide ție,

Îți voi întinde brațul bucuros.

Vibrând ușor, la luna aurie

Mă uit cât strălucește de frumos.

Nu aveam nici cea mai vagă idee despre ce i-aș putea spune unui poet despre poezia lui, fără a părea nepoliticos. Din felul în care se uita la mine, știu că se aștepta să spun ceva. Uite ce îmi aduc aminte că i-am spus:

— Părinții tăi cred că erau foarte mândri de tine!

— Tata, care era un ticălos de prima mână, credea că poeții sunt poponari, iar poezia, o pierdere de vreme, zise bătrânul, scufundându-se iar în fotoliul din spatele biroului. Nu știa să citească și nici nu știa să se iscălească. A avut un scurt moment de glorie, când ultimul prinț al Caucazului, Simeon Amilakvari, care locuia în scandalosul palat de pe culmile din Gori, și-a făcut apariția la prăvălia singurului cizmar din localitate, bețivul Besarion Djugașvili. Îmi amintesc că mă trimiseseră să-i aduc un covoraș, așa încât Majestatea Sa să nu fie nevoit să atingă podeaua mizerabilă cu șosetele lui regale, în timp ce Besarion îi repara cizma. Când tata nu era suficient de treaz ca să repare cizme, dădea în mine cu biciul pentru matrapazlâcuri de care i se năzărea lui că mă făceam vinovat. Odată, poate nu o să mă crezi,

băiete, dar m-a bătut fiindcă îmi rodeam unghiile. În noaptea următoare, beat cum era, asta mi-a făcut, m-a bătut fiindcă îmi rodeam unghiile. Poate îți închipui că fabulez.

— Nu, chiar deloc.

— Nu fabulez. Nu vreau să rămâi cu impresia că m-a marcat pe viață. Chestii din astea se petreceau tot timpul în Gori. Orașul era o văgăună. Ha! Nimeni de pe acolo nu a auzit vreodată de evreul ăla, Freud[8]. Tata era un ticălos, dar taică-su a fost ticălos înaintea lui. Tata aplica pe mine ce văzuse la taică-su. Dacă buna mea mamă încerca să-l împiedice, se trezea, biata de ea, cu un dos de palmă peste față. Ea voia să mă fac preot, ca să fiu iertat pentru infracțiunile pe care era sigură că le voi comite. Când m-a vizitat la Moscova, era groaznic de îngrijorată că nu mai aveam țar care să țină Rusia sub control și să nu se prăbușească în haos. M-a întrebat cum îmi câștigam pâinea. I-am spus ceea ce ți-am spus și ție: contribui la conducerea țării. Nici măcar nu a încercat să-și ascundă dezamăgirea din privire. După părerea ei, ori mă făceam preot, ori nimic.

Cum spunea acestea, bătrânul scoase un ceas gros de argint din buzunarul de la piept al tunicii lui fără medalii. Fiindcă părinții mei se zbătuseră din răsputeri să mă învețe cum să mă port, mi-am dat seama că era un apropo, așa că m-am scuzat, mormăind fraza cum că trecuse deja ora mea de culcare. Râzând în barbă, bătrânul spuse cum că, până la ora lui de culcare, mai era o grămadă. Trebuie să vă zic că abia dacă am putut trece de gărzile de jos, din hangarul pentru bombardiere. Cântărindu-mi rucsacul în mâini, cel căruia îi spuneau șeful îmi zise, prea șoptit ca să nu mă neliniștească:

— Ai în rucsac o grămadă de bani. De unde dracu' i-ai luat?

Intrasem în panică, fiindcă nu știam ce îi puteam răspunde, dar chiar atunci apăru bătrânul în capul scărilor.

— E vreo problemă? întrebă el.

— Nicio problemă, tovarășe comandant, răspunse șeful rapid.

— Mi-a plăcut conversația, băiete, îmi strigă bătrânul de sus. Mi-a plăcut mult că mi-ai luat un interviu. Jurnaliștii adulți, cei care mă intervievează pe mine, tratează lucrurile superficial. Le e teamă să

punã întrebări prea personale, zise salutându-mă cu brațul cel bun. Să mai vii prin Colțișor, te aștept oricând!

— Voi reveni, i-am spus, salutându-l și luându-mi rucsacul din mâinile șefului.

Cum traversam hangarul, am observat-o, privind peste umăr, pe menajeră, doamna căreia bătrânul îi spunea Valecika. Urca pe spirala scării. Purta o cămașă de noapte bărbătească, albă și lungă. Fiindcă lumina bătea din partea cealaltă, era și un pic transparentă. Pentru că părinții mei se zbătuseră din răsputeri să mă învețe cum să mă port, vă asigur că m-am uitat numaidecât în altă parte și nici nu m-am grăbit să trag concluzii.

Leon Troțki (1879–1940), revoluționar, om politic și teoretician rus de origine ucraineană, membru în Biroul Politic, marginalizat de regimul stalinist de după moartea lui V.I. Lenin în 1924 și exilat în 1929. (n.tr.)

Marele Război pentru Apărarea Patriei (1941-1945), denumirea sovietică a războiului pe care Uniunea Sovietică l-a purtat cu puterile Axei (Germania, Italia, România, Ungaria) în timpul celui de-al Doilea Război Mondial (1939-1945). (n.tr.)

sibir, țesătură groasă din bumbac (n.tr.)

De veghe în lanul de secară (1951), roman al scriitorului american J.D. Salinger. (n.tr.).

Sfântul Augustin din Hippo (354-430), filosof și teolog, cel mai important dintre părinții bisericii latine (n.tr.)

Dieta de la Worms, adunare politică din anul 1521, care a avut loc în orașul Worms din Germania, referitoare la Martin Luther și la efectele Reformei Protestante, propusă de acesta. (n.tr.)

Toma D'Aquino (1225-1274), filosof italian (n.tr.)

Sigmund Freud (1856-1939), fondatorul psihanalizei ca știință (n.tr.)

DOI

În care băiatul își închipuie că are 25 de ani

Din caietul lui Leon:

Bătrânul

(ridicându-se de la birou)

:

Mă duc să mă piș.

Eu:

Ai făcut pe tine.

Bătrânul:

Fir-ar ea de prostată!

Eu:

Ce e prostata?

Bătrânul:

E o glandă pe care o au doar bărbații, nu și femeile.

Eu:

Poate ar trebui să te vadă un medic.

Bătrânul:

Toți medicii buni sunt evrei. Cei mai mulți au fost arestați, fiindcă au gânduri antisovietice.

Eu:

De unde știi ce fel de gânduri au oamenii?

Bătrânul:

E treaba agenților noștri să știe ce gândesc oamenii. Azi le trec prin cap gânduri antisovietice, mâine îl otrăvesc pe Stalin.

Eu:

Ha! Ești destul de paranoic ca să fii un bun jucător de șah. Totuși, în toată Moscova trebuie să fi rămas măcar un medic care poate vindeca prostate ca a ta.

Bătrânul:

Ascultă la mine! Unul dacă mai e, care nu a fost arestat, să știi că va îngheța iadul înainte de a-i permite unui evreu să-și bage degetul în fundul meu, ca să vadă ce am la prostată.

Îmi aduc aminte că, a doua oară când l-am vizitat, bătrânul scutura din cap nemulțumit.

— Când îi invit la cină pe motăneii lui Stalin din Biroul Politic, zise el, până la desert epuizăm subiectele de conversație și, uite așa, le pun câte un film american, din cele pe care soldații noștri le-au găsit în buncărul lui Hitler din Berlin. Se pare că Hitler avea o slăbiciune pentru filmele americane. Ha! Poate că Führer und Reichskanzler[9], împreună cu Goebbels[10], Göring[11] și Speer[12], epuiza și el subiectele până la desert! Ține minte, chiar și un film american pe care l-ai văzut de patru sau de cinci ori înainte, e mai bun decât să rămâi singur cu gândurile tale, atunci când oaspeții epuizează subiectele de conversație, după o cină târzie. Cu tine e altceva, se pare că nu vom

rămâne fără subiect de discuție. De asta îmi place când vii în vizită, băiete. Și nici nu e nevoie să mă uit la un film în zori, ca să umplu tăcerea cu zgomot.

— Ce-mi place mie, când stăm de vorbă, i-am răspuns eu, e că mereu aflu lucruri pe care nu știam că le știu.

Îmi aduc aminte că se învârtea leneș cu scaunul, astfel încât să se poată vedea în oglinda ovală de pe peretele din spatele biroului. Stătea acolo, contemplându-și reflexia, iar după cum își îngustase pleoapele ca pisicile și după cum i se umflaseră nările, am văzut la el un soi de disperare. Dar, ca să-i iau apărarea, ce poate fi așa de tare atunci când arăți la fel de bătrân pe cât ești? (Nici mie nu mi se pare tare că arăt la fel de tânăr precum par.) L-am auzit cum își drege glasul, trimițându-și cuvintele de la creier la buze:

— În mintea mea, a zis el apoi, încă sunt banditul de 25 de ani din Georgia, mereu cu un pas înaintea fraierilor din forțele de poliție ale țarului, banditul care nu dormea în același pat nici măcar două nopți la rând, care nu i-o trăgea aceleiași fete două nopți la rând, care jefuia bănci și-i trimitea valizele pline cu ruble lui Vladimir Ilici, ca să-i finanțeze Revoluția aia prost gândită și neterminată. Ceea ce aduc eu la masa lui Lenin nu e o inimă însângerată de revoluționar, ci ura chinuitoare a țăranului pentru nenorocitul de țar și pentru armata lui de cleptocrați care îl pupă în fund. Cei pe lângă care trec pe străzile murdare din Gori subscriu la ura aceasta și, de aceea, se înclină în fața mea și îmi spun batono, ceea ce în limba georgiană înseamnă domnule. Am două pistoale sidefii prinse la brâu și o erecție de câte cinci ori pe zi, mă scald gol în apa tulbure a râului Liakva, alături de vreo iubită sau chiar două, pe urmă ne uscăm la soare, iar când le întreb ce poartă pe dedesubt, ele îmi spun: parfum, băi. Am o claie de păr greu de stăpânit și o mustață grozavă, care îi gâdilă pizda fetei atunci când îmi petrec noaptea cu vreuna dintre ele. Ce vremuri fericite! Chiar nu mi-e rușine să spun cât de nemaipomenit era să fii revoluționar. Era un mod de a-mi canaliza către ceva bun ura față de tatăl meu natural și față de tatăl meu imperial, Nicolae al II-lea, era o cale de a scăpa de monotonia îngrozitoare de zi cu zi din Caucaz. Privesc în urmă… Privesc în urmă și mă gândesc că a fost singura perioadă din viața mea când mă simțeam fericit că trăiesc. Știam cine îmi sunt dușmanii. Știam de ce mă vor mort. Și am simțit o oarecare satisfacție – ba chiar și o oarecare plăcere – când i-am ucis înainte să

mă ucidă ei. Toate s-au schimbat odată cu Revoluția, iar noi, bolșevicii, ne-am instalat permanent la Kremlin. Lumea încă se înclina în fața mea, spunându-mi hoziain, care în rusa veche înseamnă stăpân, dar mă îndoiesc că o făceau în semn de respect. După cum ne-a învățat Stalin, supraviețuirea depinde de identificarea potențialilor dușmani și eradicarea lor înainte ca ei să-ți devină dușmani activi. Încă îi nimicesc pe dușmani, înainte ca ei să mă nimicească pe mine. Totuși, deși nu-mi place să recunosc, plăcerea s-a mai diminuat. Dacă sunt încă viu e pen-tru că urmez cuvânt cu cuvânt regula de aur a lui Stalin: Să nu ai încredere în nimeni. Stai cu ochii pe soția ta. Păstrează-ți dușmanii aproape. Păstrează-ți prietenii și mai aproape. L-am ținut aproape pe Troțki, împuțitul acela de intelectual evreu îndrăgostit de propria voce. I-am ținut și mai aproape pe Zinoviev[13], pe Kamenev[14] și pe Buharin[15]. Așa am aflat că nemernicii aveau de gând să-i pună pielea pe băț lui Stalin. Toți trei au fost prinși asupra faptului și condamnați la pedeapsa capitală. Să-l fi văzut pe Buharin! Chiar înainte de a primi un glonte în ceafă, a cerut creion și hârtie și a scris în grabă un mesaj pentru Stalin: De ce ai nevoie de moartea mea? Pun pariu că nu vă spune chestia asta la școală. De parcă nenorocitul nu știa de ce avea nevoie Stalin să-l vadă mort. La procesul public de la Casa Sindicatelor, pe care Stalin l-a urmărit printr-o ferestruică din spatele sălii, s-a declarat vinovat de complot pentru uciderea liderilor sovietici și pentru restaurarea capitalismului în Rusia. Țăranii spun că nu există rău fără un dram de bine în el. În cazul lui Buharin, am căutat cu atenție dramul de bine. Nu am găsit nimic. Ani întregi am păstrat, sub hârtia de sugativă, acel memento mori scris cu creionul. Îl citeam înainte de a mă duce la culcare, cu speranța de a dormi mai bine, știind soarta dușmanilor lui Stalin.

Bătrânul clipi rapid, ca și cum ar fi vrut să alunge o amintire neplăcută.

— Unde rămăsesem? A, îți spuneam de cele două pistoale sidefii, prinse la brâu. Știi ce sunt erecțiile, băiete? Știi unde e pizda fetei?

Știam de la tata ce sunt erecțiile, deși eu nu avusesem așa ceva. Încă. Anatomia fetelor era o altă poveste, dar nu voiam să vorbesc cu el despre subiect.

— Dar ce crezi? i-am zis pe un ton pe care îl exersasem când mă întreba mama dacă mi-am făcut temele. Doar nu m-am născut ieri.

— De la mine poți învăța multe despre fete, băiete.

— Cum ar fi?

— Păi să stai departe de fetele care își țin picioarele drepte. Mai bine uită-te la cele care și le țin picior peste picior. Când fetele stau picior peste picior, chiar dacă nu-și dau seama, să știi că se masturbează. Știi ce este masturbarea?

Adevărul este că nu m-am masturbat niciodată. Încă. Iar acum, dacă stau să mă gândesc, îmi dau seama că Isabeau stătea, de obicei, picior peste picior. Dar nu aveam de gând să intru în detalii intime cu un bătrân cu respirația grea, față de care trebuia să te ții la distanță ca să nu i-o simți. Am încercat să schimb subiectul.

— Tata îmi zicea că uneori ți se spune mai mult decât ai nevoie să știi. Stăm de vorbă și îmi dau seama că înțeleg acum ce voia să zică.

Nu sunt sigur că a auzit ce i-am spus.

— Realitatea își arată capul urât când mă uit la mine în oglindă – turui el mai departe, studiindu-și reflexia, adresându-i-se celui din oglindă, nu mie. Privesc la bătrânul acesta care se uită la mine, dar adevărul adevărat e că nu-l recunosc. Îmi e complet străin. Parcă e din altă țară. De pe altă planetă. El nu e cel care am fost și care, în mintea mea, încă sunt. Cum dracu' am ajuns la 74 de ani? De ce nu a încetinit timpul atunci când i-am poruncit? Tu ce vezi când te uiți în oglindă, băiete? mi se adresă el, privindu-mă deodată în oglindă.

— Mă văd la vârsta de 25 de ani. Port o mustață grozavă, care gâdilă buza de sus a fetei atunci când o sărut. Mă uit la mine cum îmi trec dosul palmei pe sânii fetei, dacă are vârsta la care are deja sâni. Ce mai, abia aștept să am 25 de ani! Adulții nu pricep că, la 10 ani și jumătate, viața nu-i hoinăreală pe tăpșan. Lumea te mângâie pe cap și îți dorește să ai o copilărie fericită, ca și cum o copilărie fericită te vaccinează împotriva unei maturități nefericite.

Bătrânul ridică brațul cel bun, la fel cum ridicam și noi mâna la școală dacă voiam să spunem ceva:

— O copilărie nefericită te vaccinează împotriva unei maturități nefericite. Vorbesc din proprie experiență.

— Ori așa, ori așa, pentru mine e prea târziu să mai am o copilărie fericită. Am fost un copil fericit până în ziua în care tata și-a pierdut viața, fiindcă apăra tijele de uraniu. În ultimii ani de copilărie, mă tot gândeam dacă voi supraviețui. Nu-mi place deloc să fiu așa de mic și să-i las pe alții să facă pe șefii cu mine. Vreau să am 25 de ani cât mai repede posibil. De-aș putea afla cum poți face să treacă timpul mai repede!

Führer und Reichskanzler, titluri primite de Adolf Hitler în 1934, când a ajuns la putere în Germania; în germană, Führer înseamnă conducător, iar Reichskanzler înseamnă cancelarul imperiului.

Joseph Goebbels (1897–1945), politician, ministru responsabil cu propaganda nazistă între 1933 și 1945 (n.tr.)

Hermann Göring (1893–1946), politician, președintele Reichstagului (parlamentul german) între 1932 și 1945 (n.tr.)

Albert Speer (1905–1981), funcționar guvernamental, inclusiv ministru de război, în timpul administrației lui Adolf Hitler (n.tr.)

Grigore Zinoviev (1883–1936), revoluționar și politician comunist sovietic, membru în Biroul Politic, victimă a epurării pe criterii politice în 1935, executat prin împușcare (n.tr.)

Lev Kamenev (1883–1936), revoluționar și politician comunist sovietic, membru în Biroul Politic, victimă a epurării pe criterii politice în 1935, executat prin împușcare (n.tr.)

Nicolae Ivanovici Buharin (1888–1938), intelectual rus și politician comunist sovietic, membru în Biroul Politic, victimă a epurării pe criterii politice, executat prin împușcare, reabilitat în 1988, în timpul lui Mihail Gorbaciov (n.tr.)

TREI

În care BĂIATUL descoperă că dorința de a fi iubit eSTE un handicap FATAL

Din caietul lui Leon:

Bătrânul:

Ai început să fumezi?

Eu:

Nu.

Bătrânul

(întinzându-mi o țigară aprinsă): Vrei să încerci?

Eu:

Dacă află mama, mă omoară.

Bătrânul:

Dacă nu află, n-o să-ți facă nimic.

Eu

(trăgând prudent din țigara bătrânului): Mă gândesc serios să mă las de țigări.

Bătrânul

(exasperat)

:

Nu așa, băiete. Trage în piept. Trage naibii fumul în piept.

Încerc din nou și mă apucă un acces de tuse, care aproape mă face să vomit. Bătrânului i se pare amuzant chinul meu.

Isabeau a fost aceea care mi-a povestit despre complotul medicilor, adică mi-a explicat că nu a fost niciun complot, nimic, deloc. Medicii arestați practicaseră medicina, nu se ocupaseră de conspirații, ca să-i omoare pe stimatul secretar general și pe alți membri din guvern. Tatăl lui Isabeau, despre care îmi amintesc cel mai mult cum i se ridica mustața atunci când încerca să nu râdă, lucra pe un post de chimioterapeut la spitalul Kremlinului, înainte de a fi executat, pe motiv că era spion britanic. Mama ei a primit o scrisoare de tip formular prin care se anunța execuția. A fost invitată să vină să-i ia lucrurile și să plătească pentru glonțul care i se trăsese soțului ei în ceafă. Și uite așa a aflat Isabeau despre complotul medicilor. La vreo săptămână după ce mama ei a plătit glonțul, Isabeau, cu urechea lipită de ușa secretă care dădea spre apartamentul ei, a ascultat cum au arestat-o pe mama ei. O auzea cum se ruga de agenții care veniseră să o ia. Era înainte de a se face ziuă, când i-au întors camerele pe dos – sau pe toate fețele – căutând ceva, numai ei știau ce. Ceea ce nu au găsit, după spusele lui Isabeau. Nu scrisori din străinătate, nu cărți în limba britanică, nu radio pe unde scurte, ca să asculte BBC, nu fotografii cu tatăl ei în poze cu diplomați britanici, nu pistoale încărcate cu gloanțe otrăvite, nu bisturie îmbibate cu stricnină, nu seringi umplute cu ciumă bubonică. Isabeau – e de la sine înțeles, dar e mai bine să repet – era speriată ca de moarte. A alergat prin tunelul secret, care lega apartamentele noastre, până în camera mea secretă și a izbucnit în plâns, ghemuindu-se într-un colț, tremurând de parcă ar fi fost iarnă, și înăuntru, și afară. Totul, în tăcere. O cascadă de lacrimi curgea din ochii ei, i se prelingeau pe obraji, udându-i gulerul rochiei apretate, dar nu scotea niciun sunet. Nimic. Pe mine m-au speriat aceste lacrimi fără sunet. I-a luat ceva până să poată vorbi fără sughițuri și să-mi spună ce s-a întâmplat. Mama ei, care, la fel ca

mama mea, lucra la spitalul Kremlinului, era nutriționistă, responsabilă cu alimentația pacienților. Fusese arestată în aceeași noapte în care au arestat-o pe mama, doar că se întâmplase câteva ore mai târziu. Poate că au fost aceiași tipi care, după ce au încuiat ușa celulei în care au dus-o pe mama, s-au întors să o ia și pe mama lui Isabeau, înainte de răsăritul soarelui. Dacă stau să mă gândesc bine, trebuie să fi fost aceiași tipi, fiindcă Isabeau a găsit și ea un rahat în veceu, după ce au luat-o pe mama ei. Păi da, muncitorii din fabrică muncesc la normă, se așteaptă de la ei să producă un anumit număr de, să zicem, pantofi stângi, într-un schimb de 12 ore, așa că ne întrebăm cine poate spune dacă acele trenciuri NKVD-iste nu aveau și ele o normă: un număr de apartamente percheziționate, un număr de documente incriminatorii confiscate, un număr de rahați lăsați în veceurile suspecților, un număr de medici cunoscuți că au în plan să-l ucidă pe secretarul general și arestați în schimbul de noapte.

Despre Isabeau, iată ce trebuie să știți:

1. Se certa frecvent cu tatăl ei; bineînțeles, înainte de a fi executat. El nu înțelegea femeile, nici măcar pe cele care erau prea mici ca să aibă sâni. Credea că sunt mobilă în casă cei mici – puteau să fie văzuți, dar nu și auziți. Avea impresia că soția lui trebuia să fie ca într-unul dintre acele tablouri cu pretenții artistice care atârnă pe perete. Din aceste motive, vocea lui Isabeau se ascuțea și mai tare atunci când încerca să îl instruiască, referitor la ceea ce ea numea femeism, un lucru care, după părerea ei, avea mare nevoie de progres.

2. Are școala vieții mai mult decât mine, dar eu știu mai multe decât ea, începând cu calculul diferențial, teoria generală a relativității a lui Einstein și modelul câmpului cuantic pentru interacțiune nucleară slabă.

3. A fost botezată Isabeau după o rudă cu același nume, bunica ei franțuzoaică, o aristocrată îndrăzneață care, după ce s-a rupt de familie, a fugit și s-a alăturat glorioasei Revoluții bolșevice, dar a murit de inaniție în 1942, în timpul celor 900 de zile de asediu al nemților asupra Leningradului, când nu a fost în stare să mănânce șobolanii de care fiica ei făcea rost de pe piața neagră. Medaliile bunicii Isabeau, de la Revoluție și din Marele Război pentru Apărarea Patriei, sunt expuse în catifea, într-o casetă de sticlă, în dormitorul nepoatei Isabeau, cu toate că – nu-i așa? – acestea nu l-au salvat nici

pe ginerele ei de la execuție și nici pe fiica ei, amatoare de șobolani, de la arest.

4. Nu reușește deloc să se prefacă politicoasă, așa că uneori îi calcă pe nervi pe ceilalți, ceea ce explică faptul că nici nu are foarte mulți prieteni, în afara celor pe care îi are deja, începând cu mine, apoi continuând cu gemenii Vladimir și Pavel și cu sora lor vitregă, Zinaida, care începe să se bâlbâie dacă o ajunge oboseala. Lui Isabeau îi place de mine cel mai mult, crede că sunt drăguț, mereu își trece degetele prin părul meu ca să verifice dacă m-am spălat pe cap sau (gluma ei nu prea amuzantă) să omoare păduchii, eventual. Uneori îmi aburește ochelarii cu respirația și mi-i șterge cu marginea rochiei, moment în care, de multe ori, ajung să-i văd chiloții. Îi acceptă pe ceilalți copii din apartamentele sigilate cu care ne petrecem timpul fiindcă, după cum zice ea când îmi explică ce înseamnă viața, prietenii te pot face să nu mai simți cât de nenorocită e nenorocirea sau ceva de genul acesta. Nu mi-e clar dacă greșește sau nu. Nu sunt sigur că are dreptate.

5. Cu tatăl ei mort și aruncat într-o groapă comună, Dumnezeu știe pe unde, și cu mama într-o închisoare, pe undeva, Isabeau a intrat în fardurile maică-sii și a început să se dea cu kohol[16] pe pleoape, să-și facă unghiile de la mâini și de la picioare cu ojă neagră și să-și dea cu ruj mov, care o face să arate de 11 spre 25 de ani. (Poate acesta este modul ei de a grăbi trecerea timpului.) Ascultă și cântece americane la un dispozitiv pe care l-a adus tatăl ei din zona sovietică a Germaniei, ceea ce cred că e împotriva legii. Mă refer la cântece, nu la dispozitiv. Nu mi-e clar cine e Big Mama Thornton[17], dar dacă Hound Dog e o mostră a muzicii capitaliste, nu-i chiar așa de indecentă cum spun comisarii noștri culturali.

Îmi vine în minte o altă conversație cu bătrânul, în apartamentul de lângă hangarul de avioane.

— Cartea lui Pasternak, pe care eu, unul, nu am citit-o niciodată, ascultă la mine, l-a călcat pe nervi pe Stalin, i-a călcat pe nervi pe comisarii de la cultură, pe cei de la serviciile secrete, de aceea nu va fi publicată în Rusia decât dacă va muri Stalin! Dar uite cum stau lucrurile. Când nevasta lui Stalin a murit – nu s-a împușcat cu pistolul nemțesc al fratelui ei, cum au bârfit unii maliționși, apropo, ci medicii de la Kremlin, cei care i-au semnat certificatul de deces, spun că a

murit de apendicită, ziarele au scris și ele că a fost vorba de apendicită, toate astea s-au întâmplat cu mult înainte de a te naște tu – așadar, când ea a murit, Pasternak a fost singurul care a publicat un mesaj de condoleanțe, unul scris din inimă, spre deosebire de cele scrise doar cu mintea avidă de putere. Din mesaj reieșea că era atât de cutremurat, de parcă ar fi fost membru în familia lui Stalin, își râse bătrânul în barbă. Pot spune că Stalin a fost mișcat de cuvintele pe care Pasternak le-a scris în dosarul său de la CEKA: Dați-i pace locuitoarei din nor. Dar va trebui să înghețe furnalul incandescent al iadului, pentru ca Pasternak să fie invitat vreodată la o cină, acasă, la familia lui Stalin.

Nu mai știu dacă era în seara aceea sau altădată, nu mai știu ordinea în care s-au petrecut faptele, însă, la un moment dat, bătrânul s-a așezat pe vine în fața papagalului și a început să-i dea să mănânce bucățele de carne uscată. Îi adusesem un cadou, o pipă din spumă-de-mare, adusă de tata de la Cambridge, atunci când a fost în Anglia, unde a participat la un colocviu despre teorema lui Nernst[18], pe care eu, fiind băiatul tatălui meu, o înțeleg. Parcă îl văd pe Koba, care nu mai știa cum să-mi mulțumească. Era limpede că nu era obișnuit ca lumea să vină la el cu daruri. S-ar putea să mă înșel, dar cred că i-au dat lacrimile, în timp ce se uita cu atenție la pipă.

— Îmi aduci aminte de mine când eram de vârsta ta, mi-a spus el. Îi tutuiam pe toți cei din jur, pe învățătoarele de la școala primară din Gori, pe director, pe preoții de la seminar, chiar și pe tata. Uneori, râdeau din cauza asta. Alteori mă plesneau peste față, fiindcă le păream impertinent. Băiete, înțelegi cuvântul impertinent?

Din ce mi-a zis, nu mi-am dat seama ce înseamnă, dar am încercat să ghicesc:

— Impertinent e cineva de vârsta mea care tutuiește pe cineva de vârsta ta. Nu ar trebui sau cum?

Koba flutură degetele de la mâna beteagă și-mi zise:

— Pe vremuri, toată lumea îi vorbea țarului cu respect, adică îl domnea. Numai Grigori Rasputin, starețul frustrat sexual, venit din raionul Tobolsk, îi vorbea ca de la bărbat la bărbat, tutuindu-l, deși – atenție! – nu la invitația țarului. Și uite așa, Rasputin, al cărui suflet se

prăjește în flăcările iadului, a ajuns să fie duhovnicul țarinei. Ha! Atunci când Rasputin a murit, lumea a început să bârfească, iar unii – printre care și eu – credeau că ajunsese chiar și în patul țarinei. De aceea, am impresia, cei care l-au ucis se spune că i-au tăiat pula. Sfântul Rasputin!

Am păstrat vie în minte imaginea bătrânului râzând în hohote. Îmi aduc aminte că din râs a dat într-un acces de tuse. Îmi aduc aminte ce zgomot urât a scos din rărunchi când a tușit și a scuipat o flegmă într-o batistă mare. Mă uitam la el cum își examinează flegma, de parcă ar fi conținut secrete despre teoria câmpului cuantic sau despre starea lui de sănătate. Abia respirând, m-a întrebat:

— Câți ani ai, băiete?

— 12.

— Nu pari de 12. Nu pari mai mare de 9 ani. Hai, 10. Vorbești ca la 12 ani, dar pari de 10.

În clipa aceea, îi zbârnâi telefonul de pe birou. Bătrânul se uită la telefon, ridică receptorul din furcă și îl puse la loc, scoțându-l din priză, fără o vorbă.

— Adevărul e că nu-mi place lumea. Și nici lumii nu îi place de mine. Ceea ce mie îmi convine. Să vrei să te placă lumea sau să ai nevoie să fii pe placul lumii e un handicap fatal pentru cine încearcă să contribuie la conducerea unei țări. Ajungi, inevitabil, să dai vina pe oricine pentru orice nu merge cum trebuie – țăranii spun că meșteșugarul care o dă în bară începe mereu să-și înjure uneltele – și să te lauzi cu ceea ce merge bine, chiar dacă nu e rezultatul muncii tale. Dacă trece un an și nu se înregistrează accidente aviatice, dacă mai multă lume își găsește un loc de muncă și producția din fabrici crește și dacă mai puține femei mor la naștere, dacă exploratorii ruși se dau cu bobul la Polul Nord, atunci ar trebui să fie și fiindcă i-a inspirat conducătorul poporului. Păi, de ce nu? Este o explicație foarte bună pentru situațiile când lucrurile merg bine.

Koba privi spre orizontul pe care îl zărea numai în mintea lui.

— Încă ești aici, băiete? Am uitat ce voiam să spun. Am uitat despre ce vorbeam.

— Spuneai ceva despre nevoia de a fi apreciat, cum că ar fi un handicap.

— De nevoia de a fi apreciat scapi mai greu decât de obiceiul de a trage opiu pe nas. A te simți obligat să îți placă de cei din jurul tău e și mai rău. Drace! Încerc să mă port al naibii de bine, ca și cum mi-ar plăcea de motăneii lui Stalin, dar i-am fraierit pe toți, mai ales pe ucraineanul ăla, Hrușciov. Dacă râd la glumele lui deocheate, are impresia că i le și gust.

Pe fața lui Koba se întinse un ușor zâmbet cu bale. Cu această ocazie trebuie spus – dar și cu alte ocazii, dacă mă gândesc mai bine – că ochii lui aveau o expresie diferită de aceea a gurii. Avea o privire dură și supărată, ca și cum ar fi fost în coșciug, dar avea gura moale, inspira bucurie, ca și cum, atunci când zâmbea, era fericit că trăiește. Oare care era adevăratul Koba? Cel din ochi sau cel de pe buze? Ei, dar probabil veți ghici mai bine decât mine, fiindcă eu nu-s decât un pușți.

Păi da, fiindcă bătrânul spunea lucruri pe care nu le auzeam, fiindcă uneori vorbea mai mult în barbă decât cu mine. Mai erau și unele lucruri pe care le auzeam, dar nu le înțelegeam. Încă nu le înțeleg. Să vă dau un exemplu:

— Ziaristul acela american, mormăia Koba, cum îi zice? Reed. Jonny Reed[19]. Nu a spus niciodată: Am văzut viitorul și e de bine. Ceea ce a scris în telegrama aceea a fost: Am văzut viitorul și e de muncă. Dar cenzorii noștri au pus în loc de muncă, bine. Până la urmă, Reed ăsta a ajuns o legendă vie.

kohol, sulfură de antimoniu, folosită de orientali pentru a sublinia strălucirea ochilor și a-i feri de afecțiuni ale globului ocular. (n.tr.)

Big Mama Thornton (1926–1984), cantautoare afro-americană (n.tr.)

Teorema lui Nernst, principiul al treilea al termodinamicii, care se referă la modul în care se comportă entropia unui sistem în vecinătatea temperaturii de zero absolut. (n.tr.)

John Reed (1887–1920), jurnalist american, poet și activist comunist, autorul cărții Zece zile care au cutremurat lumea, ce conține mărturii de la fața locului despre Revoluția din 1917. (n.tr.)

PATRU

În care Isabeau îl bate întruna pe băiat la PROPRIUL joc

Din caietul lui Leon:

Eu:

Ai văzut vreodată o execuție?

Bătrânul

: Adevărul e că da, am văzut una odată. La Tbilisi. Era în 1905. Pe vremea aceea, Caucazul avea un guvernator general ticălos rău, pe nume Griaznov. Cazacii lui făceau razii printre revoluționari, îi luau cu duba, unii au fost torturați până au murit, alții au putrezit în închisorile lui Griaznov. Celula bolșevică locală – la 28 de ani eram cel mai în vârstă membru și șeful grupării – a votat pentru a pune capăt acestui regim de teroare. Am pus bilețele într-o pălărie și am tras la sorți, să vedem cine va avea onoarea de a-l omorî pe Griaznov. Bilețelul pe care scria X a ajuns în mâna unuia dintre prietenii mei cei mai buni, un georgian pe nume Georgiașvili. Fiindcă nu prea avea experiență în legătură cu ceea ce partidul înțelegea prin vărsare de sânge, m-am hotărât să mă duc și eu cu el. Îmbrăcați în salopete de mecanici de tramvai, pătate de ulei, cu grenade puse în găleți din piele, am pornit la drum pe strada Bariatinskaia, până la Parcul Alexandru, în fața Palatului Guvernatorului. Când cretinul de Griaznov a ieșit la plimbarea de dimineață, Georgiașvili și cu mine i-am servit patru grenade la picioare. Exploziile au zguduit parcul și au produs o mulțime de fum. Prin norii de fum, i-am văzut pe cazacii lui Griaznov, le scânteiau săbiile galopând spre noi. Prostul de Georgiașvili nu și-a putut stăpâni spaima și a luat-o la goană.

Nenorociții de cazaci l-au prins, în timp ce încerca să se cațere pe un zid. Mă prefăceam că tremur de groază când m-am amestecat printre cei strânși în jurul trupului mutilat al lui Griaznov. Tânărul meu prieten a fost condamnat la moarte, înainte de căderea nopții. În seara aceea, dulgherii au ridicat o spânzurătoare în piața mare din Tbilisi. A doua zi dimineață, mulțimea privea ursuză cum cazacii îl târau pe Georgiașvili – îi prinseseră gleznele în lanțuri așa de strâns, că nici nu putea merge –, după care l-au spânzurat. Văzându-l pe spânzurat bălăngănindu-se la capătul funiei, un preot ortodox bun la suflet s-a prins de picioarele lui Georgiașvili și s-a atârnat de el, ca să-i curme mai repede suferința.

Eu

(repetând proverbul rusesc pe care mi-l spunea tata atunci când mă plângeam de învățătoare că nu înțelegea la fel de bine ca mine materia pe care ne-o preda): „Viața nu-i hoinăreală pe tăpșan”.

Bătrânul

(neliniștit)

:

Când comunismul va fi construit măcar într-o țară (în această țară!), viața va fi o hoinăreală pe tăpșan. Acesta e scopul sacrificiului lui Georgiașvili, pentru asta e Stalin nevoit acum să ceară sacrificii de la oameni. Înțelegi ce-ți spun sau pe o ureche îți intră și pe zece îți iese?

Eu

: Spui că trebuie să fim utopici înainte de a întrezări Utopia.

Bătrânul:

Câți ani ziceai că ai?

Un, doi, trei: piatră!

— Hârtie! Am câștigat. Hârtia acoperă piatra.

— Un, doi, trei: hârtie!

— Foarfecă! Iar am câștigat. Foarfeca taie hârtia.

— Un, doi, trei: foarfecă!

— Piatră! Mai trece încă un punct pentru femeism. Piatra distruge foarfeca.

— Dar ce faci, Isabeau, trișezi?

— Cum poți trișa, frate, la foarfecă, piatră, hârtie?

— Păi nu știu. E cam ciudat cum câștigi de fiecare dată, Isabeau.

— Câștig de fiecare dată fiindcă sunt mai deșteaptă decât tine, de-aia – i-am spus.

Și chiar sunt. Mai isteață decât Leon. Destul de isteață ca să-mi dau seama că, atunci când ridică o sprânceană, sunt șanse mari să spună ce am spus eu mai devreme. Destul de isteață să pricep că flecăreala aia a lui cu bătrânul de deasupra hangarului de avioane e pură fantezie. Auzi la el, două cupe cu înghețată de vanilie! Destul de isteață să înțeleg de unde vine povestea asta nemuritoare și să i-o spun și lui. Fiindcă i-a murit tatăl, dar nu doar din cauza asta; Leon e în căutarea unui alt tată, chiar dacă nu a unuia în carne și oase, ci a unuia care este numai și numai rodul imaginației lui de băiat de 10 ani.

— La fel ca mine, și imaginația mea are 10 ani și jumătate, mă corectă el, când am făcut greșeala de a-i spune că basmul cu bătrânul e rodul imaginației.

Sunt moartă de frică. Și eu sunt în căutarea unui tată. Ce se va alege de noi toți, de gemenii Vladimir și Pavel, de sora lor vitregă, Zinaida, de Leon și de mine?

— Inventezi cam mult – i-am spus. Nu cred o iotă din ce-mi spui: ușa secretă, sala de bal, mare cât un hangar de avioane, bătrânul care are un papagal…

— Vino cu mine data viitoare, ca să-l vezi cu ochii tăi.

— Nici prin cap nu-mi trece să intru în tunelul acela. Până nu se întoarce mama de la închisoare, nu ies din Casa de pe Splai și nici din camerele noastre secrete. Apoi ne vom duce în Uzbekistan, să nu ne mai găsească Stalin. Ochii care nu se văd, cu puțin noroc, se uită.

— Îmi dau cuvântul de onoare, nu-ți spun decât adevărul, zise el.

— Eu îl cred, spuse Vlad.

— Și eu, și eu îl cred, spuse Zinaida.

— Mulțumesc, spuse Leon.

Mai târziu, eram cu toții întinși pe podeaua din camera mea secretă, Pavel și Vladimir (căruia îi spuneam Vlad), sora lor mai mare, Zinaida, Leon și cu mine, și jucam Monopoly pe o tablă pe care gemenii o aduseseră de la Washington, când tatăl lor, adjunctul ambasadorului, a fost somat să se întoarcă la Moscova și apoi împușcat, fiind considerat spion CIA. La un radio mic cu o antenă uriașă, ascultam pe unde scurte, la emisiunea Vocea Americii, muzică de jazz cu un tip pe care îl chema Dizzy nu mai știu cum.

— Sincer, muzica asta a capitaliștilor nu mă impresionează, ziceam, aruncând zarul și mutând apoi un tractor dincolo de căsuța de start, încasând apoi 200 de dolari americani. Viețile noastre sunt destul de complicate și fără poveștile alea nemuritoare cu bătrâni care trăiesc în palate mari cât un hangar pentru două avioane.

Și mi-am trecut degetele prin părul lui Leon. Ce-i mai place când îl mângâi pe cap. Când e agitat, adică mai mereu, așa se calmează.

— Gardieni care joacă șah, puști sprijinite de perete, o menajeră pe nume Valecika. Data viitoare oare ce vei mai scorni?

— Data viitoare, zise Leon, îmi voi imagina că mamele noastre vor fi eliberate din închisoare.

Spuse aceste cuvinte și aproape că îi dădeau lacrimile, de-mi venea și mie să plâng. Mi-am pus un braț pe umărul lui și l-am îmbrățișat. A fost bine pentru el. Nu destul însă.

— Mamele noastre nu au ucis pe nimeni, i-am șoptit. Când autoritățile

își vor da seama, se vor îngrămădi să se scuze pentru că le-au arestat și le vor trimite acasă în mașinile alea ale lor negre și lucioase. Iar familiile noastre – acum și mie îmi dădeau lacrimile –, familiile noastre, în afară de tați, se vor întoarce la traiul de dinainte.

Pavel, care încă voia să scape din închisoarea de pe tabla de joc, încerca să mă impresioneze fumând țigări Kazbek fără filtru, singura problemă a lui fiind că se făcuse verde la față. Îi tremurau buzele și, cu țigara prinsă între ele, aruncă zarurile, în speranța unei duble[20], zicând:

— Moșul ăsta al tău are copii?

Leon se bucură de întrebare, fiindcă însemna că Pavel, spre deosebire de mine, credea în povești nemuritoare.

— Are doi fii de care știe. Unul a murit în război, prizonier într-un lagăr din Germania. Mai are și o fată care zice că e căsătorită cu cineva după care el, unul, nu prea se dă în vânt.

— De unde știe Leon dacă moșul spune adevărul sau nu? mă întrebă Vlad.

Leon mă privea în față când îi răspunse lui Vlad:

— Știu toate astea pentru că mi le-a spus el.

Leon continuă să povestească.

— Ai copii? l-a întrebat el pe bătrân a treia oară, când a urcat scara în spirală spre apartamentul de deasupra sălii de bal.

— De ce mă întrebi? răspunse bătrânul, potrivit lui Leon.

— Îți poți da seama ce fel de om e cineva după modul în care își tratează copiii, spune că i-a zis Leon. Tatăl prietenei mele, Isabeau, o trata ca pe o piesă de mobilier. Pe mine tata m-a învățat fizică cuantică și șah.

— Tata mă trata ca pe o piesă de mobilier scumpă, l-am corectat. Și ce ți-a spus bătrânul tău imaginar atunci?

— Mi-a spus că și el încercase să joace șah odată, răspunse Leon. Se

întâmplase când a fost deportat în Siberia, din cauza implicării lui în acțiuni revoluționare.

— Și tu l-ai crezut? Ai înghițit povestea despre cum a fost el deportat în Siberia?

Mai mult ca sigur, prietenul meu Leon va ajunge romancier când va fi mare. Ne spunea povestea și o înflorea întruna.

— Se vedea limpede că bătrânului îi plăcea să stea la taclale cu mine, spuse Leon cu o față serioasă. Îi plăcea să se audă vorbind, îi plăcea să rememoreze întâmplări din tinerețe. Era aproape ca și cum ar fi retrăit acele întâmplări din tinerețe. Mi-a spus că poliția țaristă l-a deportat în Siberia nu doar o dată. Nu de două ori. De șapte ori! Mi-a spus că a petrecut zece ani în închisorile siberiene, dacă o cocioabă țărănească poate fi numită închisoare. De șase ori a scăpat, uneori după doar o lună sau două. Când un om politic ajungea în Siberia, spunea că îl întreba gardianul dacă vrea să evadeze imediat sau așteaptă totuși dezghețul. Detalii de genul ăsta nu se inventează. Mi-a spus că poliția țaristă nu-i putea imputa jafurile din bănci sau lichidarea dușmanilor, așa că l-au acuzat de împărțire de manifeste și de folosirea unei tipografii ilegale. Gardienii cazaci, susținea el, care îi agasau pe alți politicieni, se țineau departe de el. Se gândeau că și el avea vână de osetin, le putea pune două degete pe beregată, în stil caucazian, și le-ar fi întrerupt circulația oxigenului prin carotidă. Ultima dată când a fost deportat, i-au redus sentința. Era în 1917, când mulțimi de femei au luat cu asalt străzile din Petrograd ca să ceară pâine. Femeile au fost cele care au făcut Revoluția, zicea el, femeile l-au făcut pe țar să abdice. „Țăranii au o vorbă“, îmi spunea. „Scânteia aprinde focul cel mare.“ Înțelegi cuvântul abdicare, Isabeau?

— Nu-s chiar așa de proastă, măi, fraiere. Știu povestea. A fost când țarul nu a mai fost țar. Mai întâi, i-au luat funcția. Pe urmă i-au luat capul.

— Eram în satul Kureika, în raionul Turuhansk, dincolo de Cercul Arctic, îl cită Leon pe bătrân, continuând să povestească, citindu-ne din notițele pe care și le scrisese în caietul dictando. Atunci am aflat ce se întâmplase la Petrograd. M-am trezit într-o dimineață și gărzile nu mai erau. Secția de poliție locală – dacă așa se poate numi o colibă cu pereții din chirpici și acoperișul de stuf – era pustie. Dosarele

condamnaților fuseseră puse pe foc în burdihanul cuptorului. Mi-am strâns catrafusele și am mers 200 de kilometri prin taiga până la cel mai apropiat oraș, unde m-am urcat în primul tren spre vest și m-am oprit în Petrograd, ca să mă pun în slujba lui Stalin, care – până s-a întors Lenin din exilul european – era șeful bolșevicilor de la acea vreme.

— Cum arăta Petrogradul când ai ajuns acolo? l-a întrebat Leon.

— Într-un cuvânt, Petrogradul era o casă de nebuni. Aveam impresia că guvernul provizoriu îi lăsase în stradă pe toți descreierații din aziluri. Soldații, marinarii și muncitorii se vânzoleau pe străzi, fluturând pancarte și strigând sloganuri împotriva menșevicilor, iar revoluționarii socialiști umblau pe aceleași străzi, în sens opus. Guvernul provizoriu dădea ordine pe care nu le respecta nimeni. Marele duce Nicolai Nicolaevici a fost numit din nou comandantul suprem al forțelor armate de 11 milioane de soldați, doar ca să fie concediat 4 ore mai târziu. Exilații se întorceau în oraș valuri, valuri, prețul chiriilor s-a dublat peste noapte, inflația a explodat, era penurie de alimente. Gunoiul menajer nu se colecta, fiindcă nu exista. Se mânca tot. Soldați răniți, cu cutii de chibrituri în mână produse de armată și greu de găsit la acea vreme, stăteau pe la colț de stradă și îți aprindeau țigara, pentru o copeică sau două. Rahatul ăla cu ochi, Aleksandr Kerenski[21], ministrul de război din guvernul provizoriu, s-a mutat în dormitorul țarului din Palatul de Iarnă. Stalin și cu mine ne-am instalat într-o cămăruță din strada Basseinaia. Pe urmă am preluat ziarul Pravda și am început dificila sarcină de a organiza cadrele bolșevice pentru Revoluția pe care Lenin o considera inevitabilă. Poate te întrebi cumva – ha, mai că îți iese fum din creier –, dacă Revoluția era așa de inevitabilă, de ce era nevoie să-i organizăm pe bolșevici? Răspunsul e următorul: Revoluția lui Lenin a fost inevitabilă pentru că Stalin i-a organizat pe bolșevici. Ascultă aici, puterea absolută și abandonată a țarului putrezea în șanțurile Petrogradului. Întrebarea arzătoare era: cine avea curajul să o preia?

Leon, care era maestrul de șah al casei, ne citi încă o conversație pe care susținea că a avut-o cu bătrânul.

— Ai învățat cumva să joci șah în anii petrecuți în Siberia? spune el că l-ar fi întrebat pe Koba ăsta.

Dacă e să-l crezi pe Leon, față de care eu am rezerve, bătrânul râse și își drese vocea; uneori era imposibil să-ți dai seama dacă era una sau alta.

— Niciodată nu am înțeles precis cum se mută piesele, se pare că i-a spus el lui Leon. Unele pot sări peste pioni, iar pentru altele trebuie să muți pionul din calea lor, ca să poată trece. Poate într-o zi mă înveți chiar tu.

— Modul în care se mișcă piesele pe tablă e cel mai simplu, îi spuse Leon. Tata spunea mereu că, pentru a fi un bun jucător de șah, trebuie să fii paranoic. Trebuie să crezi cu adevărat că oponentul vrea să-ți omoare regina și să-ți emasculeze regele. Hei, Koba, pun pariu că înțelegi ce înseamnă emasculare. Un bun jucător de șah știe că acest cuvânt e unul foarte politicos. Celălalt nu este oponentul tău, ci inamicul numărul unu. Dincolo de orice mișcare, pândește o amenințare nevăzută. Pionul mutat la cinci câmpuri de rege poate părea o mișcare inocentă, la prima vedere, dar îți va da mari bătăi de cap după cinci sau zece mutări.

— Băiete, mă interesează ce-mi zici. S-ar putea spune că am jucat șahul pe care-l descrii atunci când l-am sfătuit pe Stalin cum să se poarte cu președintele american Roosevelt și cu prim-ministrul britanic Churchill la Teheran, în 1943. L-am sfătuit să-și închipuie că orice cuvânt pe care îl rostesc ei, orice document pe care îl invită să-l semneze, orice ofertă aparent inocentă adusă la masa negocierilor conține o amenințare nevăzută, o mină terestră capitalistă, care avea să-i explodeze la picioare dacă nu era atent pe unde calcă.

Leon jură că îl auzi pe bătrân chicotind pe înfundate. Leon voia să cred că l-a întrebat de ce râde pe înfundate.

— Banchetele de stat erau o adevărată tortură, își aminti Leon că i-a spus bătrânul. În spatele fiecărui oaspete era un chelner. Doi ceceni îmbrăcați în frac nu făceau nimic altceva decât să ne toarne vin. Era și un picolo de culoare, care îți înlocuia scrumiera la câteva secunde după ce stingeai mucul de țigară. Se auzea un vălmășag de furculițe și cuțite, pahare de șampanie, de apă și de coniac. În ziua aceea nici nu luasem prânzul – mă îngrășasem și eram la dietă – și îmi era o foame de lup, dar nu puteam să încep să mănânc înaintea lui Roosevelt și a lui Churchill, ca nu cumva să mă fac de râs folosind furculița greșită

sau cuțitul, sau lingura. În Caucaz, bărbații își deschid cuțitele de buzunar și le așază pe masă atunci când se servesc din farfurie și mănâncă cu mâna. Dacă vrei să te amuzi un pic, băiete, închipuie-ți privirea de pe chipul aristocratic al președintelui american Roosevelt dacă aș fi tăiat friptura cu cuțitul meu de buzunar și aș fi început să mănânc cu mâna.

— Și stimatul tovarăș Stalin a ținut cont de mina terestră capitalistă? spune Leon că l-ar fi întrebat pe bătrân.

— Dacă a ținut cont sau nu, ăsta-i secret de stat. Iar tu ești un puști, nu știi să ții secrete. Dacă ți-aș spune, ar trebui să te ucid.

— Glumești, nu-i așa?

— Așa ți se pare, nu?

Adevărul e că Leon nu era sigur că bătrânul glumea. Și dacă iei de bun tot ce spune, a decis că nici nu voia să afle dacă bătrânul glumește sau nu. Încercă să schimbe subiectul:

— În prezent, mă interesează mai ales Siberia, spuse Leon că i-ar fi zis bătrânului imaginar. Nu știu pe nimeni care să fi fost acolo. Hai, spune-mi cum e?

Și ne citi mai departe răspunsul bătrânului închipuit, din caietul lui dictando:

— Pe scurt, era așa de frig, încât, dacă adormeai afară, îți puteau îngheța pleoapele. Cea mai mare parte din timp nu făceam altceva decât să tai lemne și să le arunc în cuptorul din casa țărănească pe care o împărțeam cu alți doi politicieni. Din fericire pentru noi, țăranul era pescar. Pescuia în râu când acesta nu era înghețat. Dacă râul îngheța, pescuia în mare. Ne menținea pe linia de plutire, cu toate că trebuie să-ți placă peștele ca să-l poți mânca dimineață, la prânz și seara, șapte zile din șapte. Când unul dintre prizonieri a murit, ne-am bătut pe cărțile lui. După ce le-am citit, le-am folosit pentru foc. Făceam rost de votcă de fiecare dată când venea vaporul, o dată la șase luni, dar era atât de frig, încât votca îngheța. Unicul mod în care o puteai bea era să sugi țurțurii de votcă. Dacă te pișai afară, pișatul îngheța înainte de a atinge pământul. Noaptea aprindeam opaițul și le citeam pescarilor din Lenin. Am încercat să-i conving să se alăture

cruciadei bolșevice, dar mi-am dat seama că era imposibil să le explic ce înseamnă dictatura proletariatului unor țărani analfabeți, care îl venerau pe zeul apei Teb Tengri.

— Probabil exagerezi, se pare că i-a spus Leon bătrânului, dar pe mine mă interesau aceste istorisiri despre Siberia, chiar dacă erau rodul imaginației lui Leon. Numai când auzeam cuvântul Siberia și mi se umpleau ochii de lacrimi.

— Mamele noastre or fi prin Siberia, încercam eu să explic de ce mi-au dat lacrimile. Mama a fost arestată și luată cu hainele pe care le avea atunci. Va muri de frig în Siberia.

Același lucru se putea spune și despre mama lui Leon. Își amintea cum asistase la arestarea mamei lui, privind prin crăpătura din tencuială. Și-a adus aminte că mama lui și-a pus pe ea haina de iarnă cea mai groasă. Dar când era noaptea de gardă la spitalul Kremlinului, nu purta șosete groase de lână și nici cizme îmblănite de iarnă, ci pantofi albi fără toc.

Deodată mi-a părut rău că l-am pus pe Leon să ne povestească despre Siberia.

După o vreme, ne-am plictisit să jucăm Monopoly și am decis să mergem în recunoaștere prin uriașele subsoluri boltite de sub Casa de pe Splai. Pavel a adus un clește mare cu care se pot tăia lanțurile și lacătele, pentru situația în care am fi dat peste așa ceva.

— De unde l-ai scos? l-am întrebat.

— Unchiul meu Feodor avea obiceiul de a fura biciclete legate cu lanțul de gardurile din spatele sălii de sport, mi-a explicat el. După ce a fost arestat, fiindcă vindea cartele de rație contrafăcute, a trebuit să-i aducem lucrurile din camera lui în apartamentul nostru comun. Mama a luat biroul, mătușa Elizaveta i-a luat cartelele de rație bune și albumul cu fotografii, eu am luat cleștele. Nu știi niciodată când ai nevoie de el ca să tai un lacăt, nu?

Ne-am năpustit cu toții în jos, pe scările în spirală, până la etajul minus doi și am alergat prin tunelurile slab luminate, până la terenul de baschet. Ușa era încuiată cu un lacăt așa de bine, încât nu am izbutit să-l tăiem nici dacă apăsam câte doi pe fiecare mâner al

cleștelui uriaș.

— Să încercăm la piscină, șopti Zinaida, și o luarăm la fugă râzând, pe un alt tunel, până la ușa dublă.

De dincolo de uși venea miros de clor. Lacătele erau mai mici. Am apăsat câte doi pe fiecare mâner al cleștelui și am reușit să-l tăiem. Lacătul a zdrăngănit pe podeaua de piatră. Gemenii au tras un chiot când ne-am împins toți cinci pe ușă. Piscina, despre care se spunea că are dimensiuni olimpice, nu știu ce înseamnă asta, era slab luminată de luminile roșii de deasupra ușilor de ieșire și de la vestiare, dar ne-am obișnuit ochii cu întunericul destul de repede. Gemenii și-au scos toate hainele și s-au aruncat în apă.

— E caldă, ca în baie! strigă Vlad, iar vocea lui se auzi cu ecou pe deasupra apei.

Zinaida, cea mai mare dintre noi, nu s-a dezbrăcat de tot. Purta un sutien de-al mamei ei, în care pusese vată, fiindcă avea aproape 15 ani și îi era rușine că nu are sânii mai mari. M-am dus la o bancă, într-o parte, și, gândindu-mă că era destul de întuneric, mi-am scos hainele toate, una câte una. Acesta a fost, ca să îl citez pe Leon, un eveniment major din viața mea. Nu mai apărusem în pielea goală în prezența altor copii de vârsta mea. Nu mai apărusem așa în fața altor copii, în general. Așa se explică de ce mi-am ținut respirația. Așa se explică și crampele la stomac. Când m-am întors și am sărit de pe trambulină, l-am observat pe Leon zgâindu-se la mine din partea cealaltă a piscinei. Fiindcă îmi puteam vedea sfârcurile sânilor mici (hei, am doar 11 ani și un pic), probabil că și el mi le-a văzut. Mi-am dat seama că și Leon, la fel ca mine, nu avea păr acolo, jos, știți, în zona șlițului. Și m-am prins imediat la ce se uita el: se mira că eu nu am ce avea el acolo, jos. Dar ce voia? Să zicem că poate nici nu știa la ce să se aștepte. Avea nevoie de un tată care să-i explice interacțiunea nucleară slabă și anatomia feminină. Asta nu avea el, un tată care să-i explice totul. O altă lipsă, o altă absență. Dacă totuși exista un bătrân deasupra uriașului hangar de avioane de la capătul dinspre Moscova al tunelului, fapt de care eu tare mă îndoiam, dată fiind relația lui Leon cu adevărul, poate că el îi putea explica aspectul acesta de viață.

Acum, dacă mă gândesc mai bine, acesta a fost momentul în care m-am gândit prima oară că povestea lui Leon s-ar putea să nu fie doar o

poveste.

— Recunoaște, i-am strigat lui Leon, aflat în partea cealaltă a piscinei, râzând, în timp ce vorbeam, ca să-mi ascund stingherеala, recunoaște că n-ai văzut niciodată o fată fără haine până acum, nu-i așa?

Jena lui era încântătoare. Îmi închipuiam că a roșit ca un castron cu borș de sfeclă, în timp ce cobora pe scară în piscină. Am urcat până în vârful trambulinei, care vibra, și am făcut o săritură în echer pe întuneric. Sub apă, m-a înghițit tăcerea. Apa era la fel de caldă ca atunci când faci baie. Când am scos capul ca să respir, din cauza aburului care se ridica la suprafața apei, parcă înotam într-o ceață deasă; și ce bine era, slavă Domnului! Zinaida era singura dintre noi care chiar știa să înoate. Mama ei fusese în echipa feminină de înot a țării, așa se explică. Așchia nu sare departe de trunchi… Ceilalți ne-am bălăcit fluturând din mâini, până ni s-a încrețit pielea.

— Până la urmă, i-ai povestit bătrânului ăstuia al tău?

Leon, care nu era în stare să-mi ascundă nimic, a recunoscut fără tragere de inimă.

— Bine, să zicem, de dragul conversației, că există. Ce ți-a spus?

— Mi-a spus că e ochi și urechi.

— Adică?

— Adică subiectul i s-a părut interesant. Pufăia întruna dintr-o Herțegovina Flor, țigări din alea puturoase, care îi plăceau și tatălui meu, dar pe care mama le ura. „Și ce ai văzut, mai precis, când v-ați dus să înotați în piscina din incintă?“ m-a întrebat. L-am văzut cum se întinde în față, pe deasupra biroului, cu țigara bălăbănindu-i-se pe buza de jos, sorbindu-mi fiecare cuvânt. I se vedeau broboanele de sudoare pe frunte. Petele de pe scalp îi luceau, dar poate că detaliile astea sunt doar închipuirea mea. După ce țigara arsese în mare parte, i-am făcut semn cu bărbia și bătrânul scrumă într-un proiectil de artilerie, folosit pe post de scrumieră. „Răspunde, spuse el nerăbdător“, așa că i-am răspuns. I-am povestit cum ți-ai scos toate hainele. Am menționat, fără rea intenție, absența sânilor. Când să spun ceva de partea de jos, cred că m-am bâlbâit. „Spune tot!“ mi-a poruncit bărbatul, pe un ton din care am înțeles că era obișnuit să dea

ordine. Și i-am spus. Mi-am făcut curaj și i-am spus. I-am descris tăietura aia a ta, care mi s-a părut ca o rană. Chiar atunci bătrânul m-a oprit. „Aceea este originea Universului, băiete.“ Să-ți spun drept, nici nu sunt sigur că am înțeles ce a vrut să spună. „Universul începe din tăietura aia a lui Isabeau?“, am repetat eu. Era clar că uimirea mea a fost pe gustul lui.

— Universul începe din aia a fetei? Nu mai spune! Hai că încep să te cred, Leon. Tu nu poți inventa așa ceva.

— Am încercat să mut subiectul pe un teren mai sigur, așa că m-am dat inocent, continuă Leon. Nu am chiar 12 ani, i-am zis. Nu am decât 10 ani și jumătate.

— Și ce ți-a zis bătrânul ăsta imaginar?

— Bătrânul meu adevărat mi-a zis ceva de genul: dacă numeri în ani de câine, atunci și eu am tot 10 ani și jumătate. M-a băgat în ceață și mai tare, Isabeau. Ce or fi anii de câine? Și cum poate un bătrân să aibă doar 10 ani și jumătate? Părea destul de în vârstă, putea să fie și mort la anii lui.

Una dintre regulile jocului Monopoly este aceea că, dacă cele două zaruri aruncate au același număr, jucătorul mută și apoi mai poate arunca zarurile o dată. (n.tr.)

Aleksander Kerenski (1881–1970), avocat revoluționar rus, om politic cheie în Revoluția din 1917, înlăturat de la putere în același an de bolșevici și exilat în Occident pentru tot restul vieții (n.tr)

CINCI

În care băiatul recunoaște că a strâns din dinți

Din caietul lui Leon:

Bătrânul

: Ascultă, băiete! Poezia, proza, arta, arhitectura, piesele de teatru, scenariile de film, istoria, mai ales istoria, toate acestea trebuie să fie la dispoziția revoluționarilor, la dispoziția partidului.

Eu:

Cum poate fi istoria la dispoziția a orice altceva în afară de faptul istoric în sine?

Bătrânul

(râzând în barbă și mirosind a iod)

:

Istoria scrisă ne spune mai multe despre istoric, cel care o scrie, și mai puțin despre istorie. Ne spune doar ce a decis istoricul să-și amintească. Partidul îl poate ajuta să decidă ce să-și amintească.

Eu:

Există ceva care nu e la dispoziția partidului?

Bătrânul:

Groparul și groapa pe care o sapă nu sunt la dispoziția partidului.

Am revenit. Sunt eu, Leon. Nu sunt sigur că Isabeau a surprins toate detaliile. E foarte probabil să nu-i fi povestit cele mai tari faze ale conversației mele cu bătrânul. Când mi-a spus despre originea Universului din burta fetei, pot spune acum, deși atunci nu am avut curajul să-i mărturisesc lui Isabeau, pot spune că mi-a picat fisa.

— Vorbești despre pizdă sau despre altceva?

La care bătrânul s-a înecat de râs – un hohot care venea din burtă. Prin norul de fum i-am observat acele surâsuri strâmbe. Spun strâmbe, fiindcă pur și simplu părea că încercarea lui de a surâde i se părea dureroasă, ca atunci când te lovești la cot din greșeală. Și, frate, de la țigări avea niște pete maro așa de urâte pe dinți!

Când, în fine, își reveni, îmi spuse ceva de genul:

— Nu ești chiar așa de prost precum pari, băiete.

Deschise un sertar al biroului și îmi aruncă încă un pachet de ruble, legate cu elastic. După aceea se ridică și se îndreptă spre papagal. Deschise ușor ușița de bambus, băgă mâna înăuntru și scoase pasărea din colivie. Înălță papagalul până la nivelul feței și îl privi drept în față.

— Dar ce vrei… am dat eu să zic, dar nu am mai apucat să termin.

Mi-am dat seama ce vrea să facă, înainte de a-i suci capul într-o direcție și trunchiul în cealaltă direcție. Simțind că îmi vine să vomit, mi-am smucit capul într-o parte.

— De ce? am șoptit.

— Papagalii nu sunt inocenți, îmi amintesc că mi-a spus.

Pe urmă, am văzut la el ceva ce nu mai văzusem înainte: zâmbea normal, un zâmbet obișnuit, așa cum zâmbea tata când îi explicam mamei modelul câmpului cuantic pentru interacțiunea nucleară slabă,

adică ochii și gura lui aveau aceeași expresie. Foarte mulțumit de sine, bătrânul adăugă un post scriptum:

— Ascultă la mine, băiete. Ține minte fiecare cuvânt. Ceea ce îți spun acum vine direct de la sursă: Nimeni nu este inocent!

— Și care ar fi sursa?

— Uite o întrebare slabă din partea unui băiat deștept ca tine. În Uniunea Sovietică nu există decât o singură sursă. Îl cheamă Iosif, ca pe mine, iar numele lui de familie e Stalin.

— Deci, stimatul tovarăș Stalin chiar crede că nimeni nu este inocent? Nici membrii din Biroul Politic?

— Ha! Ce bună-i asta. Nici măcar membrii din Biroul Politic.

Când am ajuns în apartamentul bătrânului, în ziua de dinainte, l-am găsit sprijinit între perne, în patul acela enorm.

— Intră odată! strigă el, când mă văzu că ezit în prag. Pe unde umbli? Trebuia să fii aici de acum 20 de minute.

Am observat că își prinsese vreo 15 medalii pe tunică. Înainte nu le avea.

— Uau! Dar ești erou de război – îmi aduc aminte că i-am zis.

— Mai sunt și altele acolo, zise, mișcând capul spre cutia de pantofi în care își ținea medaliile. Nu e loc să mi le pun pe toate în piept. M-am gândit că o să-ți placă la nebunie să mă vezi cu ele pe mine.

— Tata avea patru medalii, i-am răspuns, fără a o pune la număr pe cea primită postum, după ce l-a ucis reacția în lanț.

Bătrânul își drese glasul, ceea ce însemna că urma un mesaj important.

— Îmi place când ești prin preajmă, băiete, îmi spuse. Scoți din mine ce-i mai bun. Încep să mă gândesc la tine ca la un fiu. Nu-mi fac noaptea griji la gândul că ai vrea să îmi iei locul, să-l ajuți pe Stalin să conducă țara, spre deosebire de unii dintre scumpii lui motănei, care s-ar bucura foarte tare să vadă cum mă împiedic. Adevărul e că mă

mai împiedic din când în când. Oare e cineva care nu o pățește? Dar, vorba țăranului, mai bine te împiedici decât să cazi, spuse Koba, întinzându-și brațele ca să apuce pernele și să și le mai înfoaie un pic, după care se cufundă iar în ele. Lui Stalin îi plăcea să-l aibă pe Serghei Kirov[22] în preajmă, continuă el, aducând vorba despre un trecut pe care istoricul din el alesese să și-l amintească. Se purta cu el ca și cum Kirov i-ar fi fost fiu. Le spunea celorlalți că mai tânărul Kirov scotea din el tot ce era mai bun. Aveau o relație-surogat, ca de la tată la fiu, cel puțin așa își închipuia Stalin. Petrecea seri întregi la saună împreună cu el, la un pahar de votcă, punând, vorba ceea, lumea la cale. Și cum l-a răsplătit dracul de el?

Habar nu aveam cum îl răsplătise Kirov ăsta pe stimatul tovarăș Stalin, așa că am așteptat să aud ce mai spune Koba.

Brusc, bătrânul, respirând greu pe nări, începu să facă spume:

— Păi ce-a făcut? L-a eclipsat la congresul partidului. Asta a făcut. L-a eclipsat pe Stalin! Kirov a ținut un discurs fabulos, vorbea într-o rusă impecabilă, articulând fiecare cuvânt fără pic de accent georgian, nu ca Stalin. Le dădea carne macră carnivorilor din partid, atacându-i pe oponenții care nu erau la dispoziția partidului. Aparatcicii din sală au luat-o razna, fluierau, băteau din palmele transpirate și din picioare și scandau: Închisoare! Închisoare! În acel moment, Stalin, care avea capacitatea de a citi în frunze de ceai, nu ca alții, care beau ceaiul fără să se gândească dacă-i bun sau nu, a înțeles că șmecherul de primar al Leningradului o să-i ia locul. Știm cu toții cum s-a terminat până la urmă.

— Eu nu știu. Cum s-a terminat?

— Până la urmă, Kirov a fost împușcat în gât de un descreierat. Se înțelege că zvonurile cum că asasinul – care și-a mărturisit crima înainte de execuție – avea oarecare legături cu CEKA erau pură calomnie. În public, Stalin a organizat funeraliile de stat pentru Kirov și a declarat doliu național pentru acest fiu-surogat al său, dar pe care, cu siguranță, nu l-a plâns. În privat, a fost auzit rostind: Ce bine, am scăpat de el!

Data următoare, când am urcat scara de oțel în spirală spre apartamentul bătrânului – lucru care, după cum mi-am notat în caiet,

s-a întâmplat două zile mai târziu –, colivia de bambus nu mai era, iar Koba stătea pe jos, cu spatele sprijinit de soba de teracotă, cu o sticlă de votcă și un pahar alături, ambele pline pe jumătate, uitându-se la fotografiile dintr-un album.

— Am auzit că s-a inventat un film pe care se pot face fotografii color, mormăi el, iar eu mă chinuiam să înțeleg ce spune, pentru că, așa cum se întâmpla adesea, vorbea singur. În ceea ce mă privește, le prefer pe cele alb-negru, spuse el, ridicând privirea, descoperind astfel că eram în cameră. Ești aici? Uită-te și tu la ele, băiete. Imaginile astea sunt de dinainte de Revoluție. Uite așa arătam eu când încă aveam păr pe tot capul, îmi zise, arătând spre o fotografie cu o doamnă care purta o rochie subțire de vară, privea sfidătoare la aparatul de fotografiat, cu ochii larg deschiși, încercând probabil să nu clipească, și ținea fruntea înclinată într-o parte. Dacă mă gândesc mai bine, fotografiile color ar putea fi mai bune, până la urmă, adăugă bătrânul. Avea ochii verzi.

— Cine e?

— O cheamă Nadejda. A fost una dintre acele intelectuale bolșevice care puteau reda pasaje întregi din Ce-i de făcut? de Lenin. Îl știa pe Lenin personal. Totuși, spre deosebire de mine, ea îl admira cu adevărat. E posibil să aibă legătură cu faptul că el nu era indiferent față de fetele care nu purtau lenjerie de corp foarte scrobită. Krupskaia, afurisita de nevastă-sa, purta o platoșă medievală pe sub bluză, spuneam noi în glumă. Prietena lui franțuzoaică, Inessa, la fel ca Tatka mea, nu-și ascundea feminitatea cu lenjerie intimă. Ascultă, una dintre cele mai tari faze în legătură cu Revoluția e că revoluționarele se dau în vânt după libertatea corpului și a minții. Din punct de vedere sexual, Revoluția bolșevică a fost o zi festivă pentru revoluționarii ca mine, dornici de a le face pe femei să simtă libertatea corpului. Nici asta nu vă învață la școală. Uite, asta e o fotografie pe care i-am făcut-o lui Lenin înainte de Revoluție! Când guvernul provizoriu a pus un preț pe capul lui și a fost nevoit să se ascundă, a locuit o vreme în apartamentul părinților Nadejdei din Petrograd. Aici e însuși marele om, pe canapeaua extensibilă, iar lângă el e Nadejda. Nu s-a spălat pe mâini o săptămână după ce Lenin a dat mâna cu ea. Ea era unul dintre puținii oameni în stare să-i deslușească scrisul indescifrabil, așa că a ajuns să-i bată la mașina de scris atât scrisorile, cât și articolele pentru Pravda. Mi-a spus că Lenin nu putea scrie fără greșeli. Ea corecta la mașină ce scria el de mână, spuse Koba, care a

dat pagina și mi-a arătat alte poze cu doamna Nadejda asta. Îi făceam curte, dar părinții ei nu au fost de acord, li se părea că diferența de vârstă dintre noi e prea mare.

— A fost soția ta? l-am întrebat, dar părea pierdut în amintiri și nu mi-a răspuns.

— Adevărat, era mai tânără decât mine, spuse el în cele din urmă, scărpinându-și distrat chelia și clătinând din cap cu o senzație de dulce-amar. Cu 22 de ani mai tânără, mai precis, dar vorbea ca un adult. Erau momente când sărea calul în direcția asta, ca atunci când repeta poveștile alea pescărești, în care copii cu burțile umflate sufereau de foame și cerșeau prin gările din Ucraina, de parcă eu eram responsabil de foamete, când toată lumea știa că era greșeala țăranilor, care își dădeau foc la recoltă și își omorau vacile, mai degrabă, decât să și le dea la colectiv. Iar după aceea, nenorocitul de frate-su s-a întors din Germania cu un cadou pentru ea. Nu putea să-i aducă și el un colier sau o brățară, nu, nu, nu era el acela. Ce i-a adus? I-a adus un pistol, la naiba, spuse Koba, cu răsuflarea tăiată. Adevărata diferență dintre Tatka mea și mine nu a fost vârsta, mormăi el. Ci modul în care înțelegeam lumea. Se vedea în ochii noștri. Ea avea ochii verzi, ca algele. Ai mei sunt negri, ca smoala. Ivan cel Groaznic, nu altceva!

Cum privea el în gol la întâmplări de demult, pe care numai el le putea vedea, cuvintele îi veneau pe buze așa de repede, încât se amestecau unele cu altele. Din câte îmi aduc aminte, miezul istoriei era următorul:

— Nadejda nu mă mai suporta. Nu neg, mă mai dădeam, când și când, la doamnele care participau pe la banchetele oficiale – care georgian în floarea vârstei nu-și face de cap? –, dar Tatka mea le avea cu partea întunecată a lunii, o apucau hachițele rău de tot când ne certam, nu ne vorbeam cu săptămânile și asta se întâmpla frecvent. Într-o perioadă din asta neagră a ei, și-a făcut bagajele și m-a părăsit, îmi amintesc precis anul și ora, era 11.00, în 1926. I-a luat pe copii și a plecat la Petrograd. Ca un îndrăgostit idiot ce eram, m-am dus în grabă după ea, am jucat cartea pe care mi-a dat-o soarta, m-am rugat de ea ca să se întoarcă. În cele din urmă, a fost de acord, dar numai dacă dormim în paturi separate de atunci înainte.

— Ei, Koba, să știi că nu-s prost – îmi aduc aminte că i-am spus. Înțeleg ce vrei să spui. A fost de acord doar dacă nu mai făceați sex.

Bătrânul își reveni din reverie și se concentră pe clipa și pe locul din prezent, cu mine în prim-plan.

— Îmi amintești de Nadejda, băiete. Și tu vorbești ca un om mare. Ai mare grijă. S-ar putea să ajungi în rahat și n-o să ai nici vâsle.

Deși mai erau câteva dormitoare goale în apartament, nu am mai observat pe nimeni altcineva în afară de menajeră, de Valecika.

— Unde e Nadejda acum?

— Putrezește în cimitir.

Am șoptit propoziția pe care părinții mei m-au învățat să o spun în situații de genul ăsta:

— Îmi pare rău pentru pierderea suferită.

— Știi ceva, băiete? Ultimul lucru de care am nevoie de la tine e mila, mârâi bătrânul furios, iar eu n-am mai zis nimic și nici el n-a mai zis nimic.

— M-a ajuns oboseala, reluă el cu glasul stins, prea stins. Ar trebui să te duci acasă de-acum.

Încă întorcea paginile albumului cu fotografii când am ieșit pe vârfuri din apartament.

Așadar, cred că la un moment dat trebuie să vă povestesc despre mort.

Pavel, Vlad și cu mine eram în camera lor secretă, aflată pe diagonală și un pic mai departe pe coridorul secret care pornea din camera mea. Jucam un joc inventat de mine, se numea Yloponom, adică Monopoly scris de la coadă la cap. Mi-a venit ideea de a juca jocul invers, pentru a-l face mai comunist. În varianta creată de mine, jucătorii sunt la început proprietari pe toate obiectivele și încearcă să piardă din hoteluri, din case și din bani și, la final, din toate proprietățile, ajungând pe terenul altui jucător, unde sunt nevoiți să plătească chirie. Am creat și cartonașe de pedeapsă, prin care trebuia să

mituiești casca NKVD-istă – jargonul nostru pentru ciripoi, adică informatori –, cu 200 de dolari americani, ca să nu fii pârât că asculți Vocea Americii, chestii din astea. Primul jucător care dă faliment este declarat proletarul perfect și câștigă. Rămăsesem fără bani gheață și a fost nevoie să ipotechez Broadwalkul, când am auzit sunete de încăierare pe culoar. Pavel și cu mine ne-am uitat speriați unul la altul. Apoi s-a auzit glasul ascuțit al lui Isabeau, care scoase un țipăt:

— Aaau, mă doaaare, aaau!

O clipă mai târziu, ușa se dădu în lături și Isabeau se rostogoli înăuntru, urmată, nene, de o matahală de om, unul dintre cei care poartă trenciuri din alea lungi, până-n pământ, chiar dacă afară nu plouă.

— Măi, copii, de-acum să nu vă mai văd la cantina de jos dacă vreți să rămâneți ascunși în Casa de pe Splai, ne-a zis el, în timp ce își stăpânea râsul, trântindu-se pe patul lui Pavel. Va trebui să-ți faci patul cât timp mama ta e plecată, îi spuse el, netezind cu palma cearșaful boțit, strâmbând din buzele urâte. De unde ați avut, măi, ruble, ca să plătiți la casă? întrebă el, uitându-se de la Pavel la mine și apoi la Vlad, la Isabeau și la Zinaida, care citea într-un colț o bandă desenată americană cu Batman. V-a mâncat mâța limba? întrebă el, văzând că nimeni nu-i răspunde și fixându-mă cu privirea.

Mai timid decât noi toți la un loc, Vlad reuși să-și aducă aminte că are corzi vocale:

— Ce vrei de la noi?

— Depinde ce aveți de dat.

Zinaida ridică banda desenată ca să-și acopere pieptul, așa încât bărbatul în trenci să nu creadă că are sâni doar fiindcă purta unul dintre sutienele mamei.

— Mă aștepta în apartament, ne-a spus Isabeau, înghițindu-și lacrimile. Mi-a sucit brațul la spate, fiindcă nu i-am răspuns la întrebări. Așa că i-am spus.

Bărbatul scoase o brichetă din aceea argintie, cu profilul stimatului tovarăș Stalin pe ea. Aplecându-și capul într-o parte, o apropie cu grijă

de capătul țigării dintre buze.

— Copii, vrea careva dintre voi o țigară? Nimeni? Să nu-mi spuneți că încă nu fumați? La vârsta voastră fumam jumătate de pachet pe zi. Mai bine că nu fumați. Există medici care spun că fumatul nu face bine la plămâni. Pe lista mea cu lucrurile care pun viața în pericol, fumatul e jos de tot, așa am observat, spuse el, expirând un rotocol de fum perfect, după care îl sparse cu latul palmei, ca să ne vadă mai bine. Voi toți sunteți copii ai dușmanilor poporului, care au fost arestați. Dacă părinții voștri trăiau în Casa de pe Splai, atunci asta înseamnă că aveau bani gheață și mulți, deci de-aia aveți voi acum ruble ca să plătiți la cantină.

Vlad – oare mi-am schimbat părerea despre el în ziua aceea? – repetă întrebarea:

— Ce vrei de la noi?

— Bani. Teancuri groase de bani. Dacă nu, atunci mă întorc cu oamenii mei și vă arestez pe toți, fiindcă ați intrat în apartamente în care NKVD-ul a interzis accesul. Ați văzut banda adezivă lipită pe ușile de la intrare, da? Există lagăre speciale pentru copii în gulaguri, numai bune pentru elemente antisovietice ca voi.

În cele din urmă, mi-am recăpătat glasul:

— Câți bani?

— Pentru început, să zicem câte o mie de ruble de fiecare.

— De unde să scoatem cinci mii de ruble?! exclamă Zinaida.

— Văd că sunteți buni la aritmetică, spuse bărbatul, cu un rânjet libidinos, holbându-se la banda desenată care îi acoperea pieptul. Dacă vreți să mai locuiți aici, copilași, trebuie să faceți rost de bani. Părinții voștri, la fel ca toți aparatcicii, vor fi pus ei deoparte câteva teancuri de ruble pentru zile negre, zise el trăgându-și gulerul trenciului în sus, pe lângă grumazul taurin. Într-un fel, azi e o zi neagră, chiar dacă afară nu-s nori de ploaie.

— Dacă facem rost cu-cu-cumva de cinci mii de ru-ru-ruble, i-am zis, cu-cu-cum vom ști că nu ve-ve-veți mai veni iar pentru alții?

Abia după ce am dus întrebarea până la capăt, mi-am dat seama că mă bâlbâisem.

— Nu-nu-nu veți ști, mă imită el. Dar ni-ni-nici nu prea aveți de ales, zise, ridicându-se în picioare și rotindu-și capul într-o parte și în alta, ca și cum și-ar fi aranjat gulerul. Mă voi întoarce mâine, să știți. Bine? Uitați cum stă treaba, e bine dacă nu e bine, dar să știți, copii, că drumul cu trenul până în Siberia e foaaarte lung. Veți face săptămâni pe drum, poate chiar luni. Și vagoanele de marfă nu au veceuri cu bazin, iar de cantină ca asta de aici, din Casa de pe Splai, nici nu poate fi vorba.

— Mi-e groază, spuse Pavel, după ce bărbatul în trenci plecă.

— Ce ne facem? întrebă Zinaida, aproape plângând.

— Îl putem da pe mâna miliției, propuse Vlad.

— El e miliția, i-am spus.

— Îi putem da bani de la Monopoly, spuse Zinaida. Dacă nu a fost în America, s-ar putea să nu-și dea seama de diferență.

— Trebuie să fim atenți să nu-l călcăm pe nervi, spuse Isabeau. Eu l-am enervat. Mă doare mâna.

— Poate ar trebui să fugim din clădire înainte să se întoarcă, zise Vlad.

— Unde să ne ducem? întrebă Zinaida. Cine să ne primească?

— Dacă nu rămânem aici, cum vom ști când se vor întoarce mamele noastre? interveni Isabeau.

Am imaginea asta în minte, cu noi cinci stând pe jos, cu spatele lipit de perete, sperând că unul dintre noi va veni cu o soluție.

Acela se pare că am fost eu. După o veșnicie, am fost uimit să mă aud spunându-le celorlalți:

— Cred că știu ce trebuie să facem.

— Ce îți place să faci cel mai mult? îmi aduc aminte că l-am întrebat

pe bătrân.

Nu se bărbierise de câteva zile. De la barba țepoasă de culoarea trotuarului, pielea lui părea ca șmirghelul. Se gândi câteva clipe, înainte de a răspunde.

— În ziua de azi, îmi place să mă uit la defilări. Contribui la conducerea țării, așa că urmăresc marile defilări din Piața Roșie, de deasupra mormântului lui Lenin. E un loc foarte bun. Podelele sunt încălzite pe timpul iernii. Muncitorilor și soldaților care defilează prin Piața Roșie le îngheață coaiele, dar sus, la standul oficial, ți-e cald la picioare, zici că mergi pe blană de urs. Iar în spate e o masă plină cu zakouski[23] și vin fiert de Georgia, păstrat în termosuri.

— Acolo stă și stimatul tovarăș Stalin! m-am trezit spunând.

— Îmi plac mai ales paradele militare, spuse bătrânul mai departe, vorbind singur. Îmi place la nebunie să urmăresc cum trec pe lângă standul oficial tancurile alea uriașe, rachetele alea ca niște falusuri și rândurile perfecte de soldați. Dacă vreunul nu ține ritmul cum trebuie, număr rândurile din spate spre față și pe urmă locul în rând, ca să-i raportez generalului care bea vin fiert din termos.

— Tata m-a învățat că nu-i frumos să-i pârăsc pe alții. Bietului soldat poate i-au înghețat picioarele, dar sigur o va băga pe mânecă – i-am spus și abia atunci și-a dat seama că sunt încă în cameră.

— Scopul său în viață e să bată pasul de defilare. Toate încălcările trebuie pedepsite. Dacă nu-l pedepsești, atunci n-ar fi corect față de ceilalți, care se străduiesc să țină pasul.

— Mama râdea când vedea prin filme soldați în pas de defilare. Spunea că bărbații nu sunt făcuți să meargă în pas de defilare – la care bătrânul ridică din umeri plictisit.

— Unii sunt, alții nu sunt, zise el. Sarcina unui consilier al țarului, ca mine, este de a-i separa în două grupuri și apoi de a face o săritură în fața celor care au bunul-simț de a merge în pas de defilare, completă bătrânul, iar în ochii umezi îi apăru un licăr ciudat. Când eram tânăr, nu am mers în pas de defilare, recunoscu el. Erau alte vremuri. Dacă mergeai la defilare pe vremea aceea, atunci erai în slujba țarului. Dacă stau să mă gândesc, făceam totul ca să nu fiu pus să defilez. M-am

specializat în ceea ce partidul din Caucaz numea operațiuni uscate, adică fără vărsare de sânge, cum ar fi percheziționile pe la negustorii bogați, și uneori în operațiuni lichide, adică îi lichidam pe cei care refuzau percheziționile. Sincer să fiu, îmi plăcea viața aia. Erai pe afară mereu. Era foarte distractiv să jefuiești furgonetele blindate, care transportau bani gheață la bănci. Era foarte distractiv să le fuți pe fetele atrase de bolșevicii care jefuiau furgonete blindate.

— Ai împușcat vreodată pe cineva?

— Poate că da, spuse, dregându-și glasul.

— Persoana pe care ai împușcat-o a murit?

— Eram un haiduc al lui Lenin pe vremea aia. Nu mă duceam să iau pulsul cuiva căzut la pământ, dacă sângera. Dacă trăgeam în cineva, trăgeam să-l omor. Țin team bine. De obicei, nu ratam.

Cred că atunci am înțeles, mă aflam în fața unei vedete sovietice, un erou revoluționar adevărat. Koba nu doar că arăta bătrân, dar mai și mirosea a bătrân. Totuși, din acel moment, m-am uitat la el cu alți ochi. Îmi aduc aminte că l-am întrebat dacă se întrista când omora pe cineva, chiar dacă era pentru o cauză nobilă. Nu și-a mai dres glasul, ci mi-a răspuns direct:

— Revoluționarii, mi-a spus el cu emfază, nu regretă nimic. Stalin ne învață că este o prostie să-ți închipui că trecerea de la capitalism la socialism se poate face fără violență. Ascultă, băiete, prima regulă de viață – pentru individ, pentru Revoluție – este supraviețuirea, da? Iar ca să supraviețuiești, trebuie să-ți identifici inamicii. Așa cum ne învață Stalin, identifică-i pe cei care îți pot deveni inamici înainte ca ei să-ți devină inamici, iar după aceea, ai grijă să-i elimini.

— Dacă înțeleg bine, spui că n-ar fi o problemă dacă aș lichida pe cineva care pune în pericol supraviețuirea mea și a prietenilor mei, da?

Bătrânului îi scăpă un sunet ca răgetul de măgar.

— Dacă nu ești prins, nu vei avea probleme, îmi amintesc că mi-a zis.

Jur că acestea au fost cuvintele lui: dacă nu ești prins. A tras din

țigară, de parcă era o mască din aia de oxigen de care am văzut în salonul mamei, la spitalul Kremlinului.

— Dacă te amenință cineva pe tine sau pe prietenii tăi, lichidarea lui e o formă de autoapărare, a completat el.

— Autoapărare? Ești sigur că asta a spus bătrânul tău? a întrebat Isabeau. O fi avocat sau judecător?

— E consilierul țarului, am spus. Contribuie la conducerea țării.

— Oare ce-i scrie în fișa postului? se întrebă Isabeau.

— Poate lustruiește pantofii tovarășului Stalin, comentă Zinaida. Poate la asta se referă contribuția la conducerea țării.

— Nu pricepeți, le-am zis. Mi-e clar că e un erou revoluționar.

— Erou rimează cu bou, punctă Isabeau. Avem nevoie de cineva care cunoaște pe cineva la Kremlin, care poate să ni-l ia pe idiotul ăsta NKVD-ist de pe cap.

Problema era că nu știam pe nimeni care să știe pe cineva la Kremlin.

Așa că trebuie să o fac, trebuie să strâng din dinți și să vă spun cum am strâns din dinți. Totul sau nimic! Deci s-a întors, tipul cu trenciul s-a întors, așa cum a zis. Isabeau l-a invitat să o urmeze pe coridor până la palierul unde era ieșirea de incendiu, care ducea spre scările de lemn. Ceilalți îl așteptam pe treptele care duceau în sus. I-am făcut semn cu capul spre punga de hârtie maro de pe covorașul indian al mamei Zinaidei, pe care îl așezasem pe podea.

— Ce-i cu covorașul? a întrebat trenciul.

— Am zis să nu te murdărești pe genunchi când numeri banii, i-am explicat.

În timp ce îngenunchea pe covoraș, trenciul schiță un surâs răutăcios, deschise punga și scoase teancul de ruble pe care mi le dăduse bătrânul din sertarul lui plin cu bani. După aceea, umezindu-și degetul mare cu limba, trenciul îi scoase elasticul și începu să numere bancnotele. Ceilalți copii se uitau la mine cu ochi mari, în care

tremura o întrebare. Mi-am fixat privirea pe ceafa trenciului, în timp ce puneam mâna pe Chaganul mamei, pe care îl învelisem într-un prosop, așa cum văzusem la escrocii capitaliști în filme. M-am apropiat de el chiar atunci când a întrebat:

— Pe cine credeți voi că păcăliți, mă? Nu-s decât două mii patru sute...

Acestea au fost ultimele lui cuvinte înainte de a-și da duhul. Întinsesem brațul, îi pusesem în ceafă prosopul și, da, frate, am apăsat pe trăgaci, chiar așa am făcut, și unul dintre cele cinci gloanțe i s-a înfipt în ceafă. S-a auzit un poc ușor, surprinzător de încurajator, nu mă întrebați de ce. A mai fost și un fir de fum care s-a ridicat din capătul prosopului rulat, de parcă l-aș fi ucis cu prosopul mamei, nu cu pistolul. Am observat o gaură mică în ceafa trenciului, care nu era înainte acolo. Cam atunci s-a prăbușit în față, lovindu-se cu fruntea de podea, și a rămas complet nemișcat, cu genunchii, fruntea și coatele pe covor și un pic de salivă prelingându-i-se dintre buzele inerte.

Închipuiți-vă... sau, dacă vi se face scârbă, mai bine nu. Isabeau plângea încet.

— Gândește-te la autoapărare, i-am șoptit, în timp ce noi patru, câte unul în fiecare colț, ne opinteam să ducem corpul trenciului în jos pe scări.

Vlad o luase în față, ca să deschidă ușile. Dinspre piscină venea miros de clor. Până să ajungem la etajul minus doi, am tras pe nas mirosul de clor, în speranța că așa dezinfectam duhoarea venită de la mort, în timp ce îl târam în jos, pe scări.

— Sunt bun la șah și eram bun și la școală, când mă duceam la școală, îmi amintesc că i-am spus bătrânului în seara aceea. Tata era bun la fizică. Mama e bună la operații pe inimă. Tu la ce ești bun?

— Știu să fac cizme. Când eram de vârsta ta, lucram în atelierul tatălui meu. Trebuie spus că lucram acolo când nu era prea beat și putea să-l țină deschis pentru clienți. Aș putea repara cizme cu ochii închiși. Aș putea să schimb tocuri și tălpi, să le dau cu loțiune parfumată, ca să miroasă ca noi. Chiar și azi pot spune dacă o cizmă e făcută de mână, în atelier, sau la mașină, într-una dintre acele fabrici unde se produc o mie de cizme pe zi.

Bătrânul stătea întins cu fața în jos, pe o canapea din sufragerie, atunci când am avut această conversație. Își lăsase tunica pe spătarul unui scaun și am văzut cum, între faldurile de piele de pe șalele goale, avea niște căpușe umflate și urâte, care îi sugeau sângele.

— După tine, băiete, care invenție crezi că a schimbat lumea cel mai mult? m-a întrebat atunci.

— Ce întrebare ușoară! am exclamat. Roata trebuie să fie. Sau poate tiparnița lui Gutenberg. Sau poate avionul, mașina asta zburătoare mai grea ca aerul.

— Greșit, greșit și iar greșit! strigă el, ca un elev care știa mai bine răspunsul. Invenția care a schimbat lumea, potrivit bunei mele mame, este nasturele de la cămașă. Închipuie-ți-l pe primul bărbat – sau, dat fiind că vorbim de haine, poate a fost prima femeie – care a avut ideea ingenioasă de a trece un obiect rotund, nasturele adică, printr-o crăpătură mică a țesăturii, viitoarea butonieră, moment în care rotunjimea nasturelui a asigurat încheierea strânsă a hainei. Mama vorbea de geniul speciei umane demonstrat de această mică invenție. Înainte de a crea nasturele și butoniera, cineva le-a văzut cu ochii minții. Un mic obiect rotund. O crăpătură dreaptă. După ce au inventat nasturele, celelalte au fost joacă de copii: roata, tiparnița tovarășului Gutenberg, mașina zburătoare mai grea decât aerul, care, apropo, a fost inventată de un rus. Amiralul Mojaiski a efectuat primul zbor în 1884, avea motor cu abur, adică înainte cu 19 ani ca frații Wright din America să-și înalțe mașinăria lor grosolană în văzduh.

— Colectivizarea a știrbit reputația lui Stalin, îmi spuse bătrânul, tremurând de agitație, cu ocazia unei alte vizite.

Parcă îi simt respirația pe deasupra biroului; era destul de acră, mai ales în seara aceea.

— Spre pomenirea lui veșnică – îmi amintesc că mi-a zis –, Stalin a înghițit pastila otrăvitoare. Fii atent la tot ce-ți spun, băiete, urmează un scurt curs despre Revoluția bolșevică. Așadar, în octombrie 1917, au fost, de fapt, două revoluții. Una a fost în orașe, unde proletariatul, alături de soldații epuizați de războiul cu Germania, s-a ridicat împotriva guvernului provizoriu. A doua a fost la țară, unde țăranii i-au alungat – și uneori chiar i-au ucis – pe moșieri. Și-au împărțit

moșiile între ei și au început să le muncească. La zece ani după Revoluția noastră bolșevică, și nu bat câmpii, cea mai mare parte a pământului cultivabil din Uniunea Sovietică era deținută în proprietate privată. Nimeni, nici Marx (care, la un moment dat, a recunoscut candid că nu e marxist), nici Lenin (care, cu celebrul lui pas înapoi, nu era un leninist sadea), nici Troțki (care era menșevic înainte de a-și da seama în ce direcție bătea vântul și s-a alăturat până la urmă bolșevicilor), nici Kamenev și nici Zinoviev (care erau porniți împotriva declanșării Revoluției bolșevice), cu siguranță nici marele intelectual de cafenea Buharin (care își petrecea orele de limpezime a minții încercând să-și dea seama câți îngeri socialiști ar putea dansa în vârful pulii lui Hitler), nimeni, niciunul dintre ei, nu știa ce e de făcut cu hoardele de capitaliști care nu regretă nimic și pe care noi îi numim țărani. Aceștia nu aveau de gând să renunțe nici la peticul lor de pământ, nici la cele două vite. Stalin – el este, să recunoaștem, un fel de geniu, deși, fiind și nemaipomenit de modest, era primul care nega acest lucru – a priceput că Hitler avea nevoie de spațiu vital, ceea ce a făcut ca încă un război european să devină inevitabil. Existența în Occident a Liniei Maginot, de netrecut, sau, dacă era străpunsă prin cine știe ce minune militară, existența Canalului Mânecii, la fel de impenetrabil, îl obligau pe Hitler – îndemnat de forțe întunecate, de Roosevelt și de Churchill – să avanseze spre est, o manevră pe care americanii, cu darul lor puritan de a tulbura apele, o justificau numind-o destin manifest, iar nemții, mai direcți, spunând lucrurilor pe nume, îi ziceau spațiu vital. Ceea ce aducea Armata Roșie direct în calea Wehrmachtului. Stalin a înțeles că aveam zece ani ca să prindem din urmă țările industrializate din Europa, altfel eram sortiți pieirii. Pentru industrializare, pentru a crea o industrie a oțelului de la zero, pentru a construi baraje gigantice care să asigure electricitate în fabrici, pentru a avea muncitori în aceste fabrici, trebuia să mutăm masele de țărani în orașe și să le hrănim. Din acest motiv – se întâmpla în 1929, dacă nu mă înșală memoria –, Stalin le-a trasat sarcină cadrelor bolșevice de la țară să organizeze colectivizarea agriculturii. Înțelegi cuvântul colectivizare, băiete?

— Da, ne învață la școală, i-am zis. E când un grup de oameni își adună forțele și pun laolaltă echipamentele pentru o cauză comună.

— Afurisiții de țărani nu aveau de gând să-și pună laolaltă mucii din nas pentru o cauză comună, zise bătrânul, fără niciun efort de a-și ascunde amărăciunea. Au rezistat prin ranchiună, și-au măcelărit

animalele, și-au dat foc la hambare, au lăsat semințele să prindă mucegai. Numai în 1930 au ucis o mie de bolșevici dintre cei trimiși de Stalin să organizeze colective la țară. Din multe puncte de vedere, situația era mai gravă decât înșelătorul război civil care a urmat după Revoluție. Pe atunci știam cine sunt dușmanii, știam unde sunt dușmanii. Ne ataca armata Albă, trebuia să ținem piept trupelor britanice la nord, trupelor franceze la sud și batalionului ceh, care ocupase o mare parte a Siberiei. O bună bucată de timp, situația a fost incertă. Dacă ar fi câștigat Albii, poți să pui pariu pe ce vrei tu că toți, începând cu Vladimir Lenin, am fi fost atârnați în știreang și am fi mierlit-o. Firește, Albii nu au câștigat, dar colectivizarea a fost tot un război civil, numai că sub o altă formă. Înțelegi ce zic? Cretinii din Biroul Politic, cărora le tremurau picioarele de frică, aveau impresia că Stalin o să-și piardă cumpătul când în Ucraina s-a întins foametea și țăranii au ajuns să-și mănânce copiii. Sper că mai întâi i-au gătit. Ha! Glumeam. Câteva sute de mii de culaci mierliți, câteva milioane de țărani ucraineni morți de foame, asta nu era deloc bine, de acord, dar, uite, ăsta a fost prețul pe care noi, bolșevicii, am fost nevoiți să-l plătim pentru industrializare. Țăranii, care mai știu câte ceva despre cimitire, spun că moartea cuiva e o durere cumplită, dar moartea unui milion de oameni deja e statistică. Ascultă aici, băiete, ține minte ce-ți spun, oamenii, lecuiți de realpolitik[24], abia dacă au clipit atunci când britanicii au inventat lagărele de concentrare unde i-au înghesuit pe afrikaanderi după al Doilea Război al Burilor[25]. Unde au fost protestele asurzitoare când turcii au exterminat câteva milioane de armeni în 1915? Sau când Stalin al nostru a adunat și a deportat în est câteva sute de mii de germani, la începutul Marelui Război pentru Apărarea Patriei? Când motăneii vărsau lacrimi de crocodil văzând cum mor de foame ucrainenii – râdeau și curcile de cât boceau, nu altceva –, Stalin îi învăța că revoluționarii erau incapabili să aibă regrete. Stalin îi mai învăța că teroarea roșie, ca să aibă efect, trebuia să fie aleatorie. Ceea ce a și fost, sub inspirata lui conducere. Contrarevoluționarii, inamicii poporului, trădătorii și conspiraționiștii se duceau noaptea la culcare cu valiza făcută sub pat, pentru cazul în care s-ar fi trezit într-o celulă de închisoare, a doua zi dimineață. Nu e deloc o întâmplare că numele lui Stalin înseamnă oțel. Oțel este pe coloana vertebrală a lui Stalin. Colectivizarea a fost soluția pentru distribuirea produselor agricole, soluția găsită pentru a hrăni muncitorii din fabrici, așa încât Rusia să poată produce masiv tancuri și avioane pentru războiul inevitabil cu Germania nazistă. Stalin a pus

în practică acele cartele pentru rația alimentară, în 1929. A fost bine, dar nu a rezolvat problema lipsurilor, așa că lipsurile au fost distribuite în rândul țăranilor.

— Cum poți distribui lipsuri?

Afară se făcuse întuneric. Bătrânul stătea în picioare în fața singurei ferestre mari din biroul lui și nu îmi dădeam seama dacă se uita la propria reflexie în sticlă sau privea prin ea la acoperișurile în formă de ceapă ale bisericii.

— Stalin a înghițit pastila otrăvitoare.

— Dacă țăranii erau dușmanii poporului, am mormăit eu, dacă erau criminali, dacă se opuneau industrializării, presupun că a fost nevoie să-i aresteze...

Bătrânul încuviință așa de violent, încât am crezut că îi va cădea capul de pe umeri.

— Stalin se putea folosi de unul ca tine în Biroul Politic, a exclamat el, oameni noi, cu conștiință comunistă, care să sprijine Revoluția.

Imaginați-vă! Eu, Leon Rozental, la 10 ani și jumătate și încă un pic, cel mai tânăr membru în Biroul Politic! Mi-ar trebui câteva exemplare din măreața Constituție a Uniunii Sovietice pe care să stau, pentru a putea ajunge la masă. Dar, hei! De ce nu?

Mi s-a părut că aud un gramofon cântând în surdină imnul comunist al Internaționalei în uriașa sală de bal de sub apartamentul bătrânului. Ca orice școlar din Rusia, știam versurile pe de rost, așa că am cântat cu voce tare refrenul, odată cu muzica:

Hai la lupta cea mare,

Rob cu rob să ne unim,

Internaționala

Prin noi s-o făurim!

Când bătrânul își înclină capul ca să mă audă mai bine, am observat un surâs bun și sincer pe chipul său palid, în timp ce îi curgea o

lacrimă din ochii care priveau cruciș.

— Tu ești viitorul, băiete, spuse el pe neașteptate. S-au infiltrat contrarevoluționarii printre noi, suntem înconjurați de dușmani ai poporului, sunt armate care încearcă să saboteze experimentul comunist înainte de a se extinde și în statele capitaliste. Sunt sabotori peste tot. Dacă întârzii la serviciu pare un lucru destul de nevinovat, dar dacă întârzii de trei ori, deja vorbim de sabotaj și e nevoie de pedepse, pentru a nu se molipsi și masele de muncitori. Știai că au fost prinși contrarevoluționari care puneau nisip în rezervoarele de combustibil și cioburi de sticlă în aluatul de pâine? Din cauza asta, agenții noștri de securitate trebuie să fie cu ochii în zece, 24 de ore din 24, șapte zile pe săptămână. Chiar ieri, unul dintre agenții noștri, milițian cinstit, soț și tată, a fost găsit mort în Casa de pe Splai. I-au găsit corpul plutind în piscină. Fiindcă locuiești în incinta Kremlinului, nu știu dacă ai habar cum este în Casa de pe Splai. E plin de contrarevoluționari, un cuib de viespi, nu altceva. Zeci, sute dintre cei care locuiesc acolo au fost arestați de organele noastre de securitate. Mai cântă-mi versurile alea o dată, băiete.

Abia am izbutit să-mi amintesc că mai am glas. Am închis ochii și nu vedeam altceva decât găurica din ceafa trenciului.

— Hai la lupta cea mare, am început eu, cu glas răgușit.

Mi-era clar că bătrânul era mulțumit de mine. Și-a scos o Herțegovina Flor din pachet, i-a scos foița și a pus tutunul în pipa din spumă-de-mare pe care i-o dăruisem. Trase din pipă și aprinse tutunul cu o brichetă aurie, pe care zicea că președintele american Roosevelt i-a dat-o stimatului tovarăș Stalin când s-au întâlnit la Ialta. Am observat că bătrânului îi tremura mâna când și-a aprins pipa și m-am uitat într-o parte, ca să nu se simtă stânjenit.

— Lui Stalin nu i se recunosc meritele așa cum ar trebui, spuse el, și glasul lui răgușit de la fum ajunse la mine printre rotocoale. Toți intelectualii de cafenea, începând cu Lenin, continuând cu Buharin, Troțki, Zinoviev și Kamenev, erau preocupați să piardă vremea cu interpretări privind o chestiune sau alta din doctrina marxistă, în timp ce secretarul general Stalin organiza partidul 15 ore pe zi, pentru ca partidul, la rândul lui, să poată organiza țara. Când Lenin era încă în putere, Stalin îi dădea raportul. Când Lenin nu mai putea vorbi, după

al treilea atac cerebral, care a fost în martie 1923, Stalin își dădea raportul lui însuși. Ascultă la mine, în sufletul lor, Lenin și Troțki erau siguri că Revoluția nu va supraviețui fără o altă revoluție în Europa. De-ar fi fost după ei, Rusia ar fi fost a cincea roată la căruță în planurile grandioase pe care le aveau ei pentru revoluția mondială. Stalin a fost cel care a inventat formula comunism într-o singură țară. Țara la care se referea era Rusia Sovietică. Stalin a fost cel care a salvat Revoluția. A fost un conducător implicat. Edita scenariile filmelor noi, ajusta cotele de grâne în funcție de regiune și de vreme, superviza proiectarea și producția unui tanc nou sau a unui avion nou de luptă, studia numirile de personal în raioanele sovietice, a găsit timp, domnule, să scrie până și un articol critic pentru Pravda despre opera aia nesuferită a lui Dmitri Șostakovici, Doamna Macbeth din Mțensk, pe care, din modestie, l-a semnat cu un pseudonim. Înțelegi cuvântul pseudonim? Nu contează. Știai că Lenin a creat postul de secretar general special pentru Stalin? Acesta este un alt mic detaliu care nu se predă la școală. Mai târziu, aflat pe patul de moarte, Lenin – atenție! – s-a întors împotriva lui, din cauza unui mic diferend cu soția lui. Știi ce înseamnă diferend?

Da, știam. Când mama și tata se certau, mă încuiam în toaletă și lăsam să curgă apa în cadă ca să nu-i mai aud cum țipă unul la altul.

— Tata și mama aveau diferende, i-am zis lui Koba. Uneori nu erau mici deloc.

— Despre Stalin se poate spune că avea și el toanele lui, își continuă el vorbăria. La un moment dat, se enervase pe Krupskaia. Doar pentru că ea folosea aceeași toaletă ca și Lenin, asta nu-i dădea ei dreptul să-l bârfească pe secretarul general. Stalin i-a spus că, dacă nu încetează, îi va găsi lui Lenin o altă soție. Scorpia s-a grăbit să-i spună lui Lenin, aflat pe patul de moarte, care abia mai putea vorbi, dar încă putea scrie. Vaietele ei i-au trezit atenția, așa că și-a completat repede testamentul cu un post scriptum, pișându-se pe Stalin, spunându-le tovarășilor că este prea grosolan ca să poată conduce țara și că ar trebui înlocuit. Stalin, prea grosolan! Auzi la el. Și înlocuit de cine? Nimeni nu voia să ocupe acel post nenorocit. Stalin a fost nevoit să trăiască mai departe cu acel post scriptum defăimător, o sabie a lui Damocles atârnată deasupra capului ani în șir. Adevărul e că prințul măscărici al bolșevicilor nu știa cum să-l ia pe Stalin. Nu l-a cunoscut niciodată cu adevărat. Secretarul general nu era un intelectual, nici nu

a pretins vreodată că este, dar avea darul unor instincte infailibile. I-am văzut cu ochii mei de multe ori împreună. Lenin nu se simțea în apele lui în prezența lui Stalin. Îl urmărea mereu cu colțul ochiului, ca să-i vadă reacțiile. Pun pariu că ilustrul Karl Heinrich Marx s-ar răsuci în mormântul lui din Londra la gândul că liderul mișcării comuniste mondiale nu înghite tot rahatul pe care l-a scris el în Das Kapital. Poate că religia este, cum propovăduia Marx, opiul maselor, dar în primele luni ale Marelui Război pentru Apărarea Patriei, când părea că nimic nu îi va putea opri pe invadatorii nemți, când Wehrmachtul se apropiase până la o azvârlitură de băț de Moscova, înainte ca Armata Roșie și iarna grea să-i impresioneze în vreun fel, opiul, și nu marxismul, a fost alegerea lui Iosif Stalin. Opiul a fost ceea ce l-a menținut pe linia de plutire când defetiștii din jurul lui zăceau în aziluri. Nu m-ai întrebat încă, băiete, dar uite ce cred eu. Când istoricii își vor face timp să scrie despre Revoluție, despre Războiul Civil, despre Lenin și despre Stalin, vor înțelege un adevăr incomod: Lenin era invidios pe Stalin. Poate că sângele de evreu al lui Lenin era motivul acestei invidii. El însuși nu a recunoscut niciodată că e evreu. Era secret de stat, ascuns sub preș. Știu din surse sigure că bunicul din partea mamei lui era jidan din Ucraina, care s-a convertit ca să scape de reglementarea privind zonele de rezidență ale evreilor și să intre la universitate. Dacă ai impresia că Stalin avea toane, păi să-l fi văzut pe Lenin cum făcea la nervi. Îl apucau istericalele aproape din nimic. Eram cu el, odată, când l-a făcut pe frizer cu ou și cu oțet fiindcă nu-i plăcea cum îl tunsese. Lenin avea mâini mici, molatice și urâte, nu știu dacă a mai remarcat cineva în afară de mine. Motăneii erau copleșiți de legenda care devenise Lenin. Știi ce se spune despre mâinile mici...

— Mâini mici, mănuși mici, i-am spus eu, bucuros că știam răspunsul.

— În fine... Adevărul e că Lenin nu era un tip foarte curajos. Când noi, ceilalți, eram pe străzile din Petrograd, bătându-ne cu guvernul provizoriu, marele cârmaci al Revoluției, cum își spunea Lenin, se ascundea la Smolnîi, în școala aia de fete fandosite, pe care o revendicaserăm drept sediu. Ha! Problema lui Lenin, problema tuturor celor care ridicau în slăvi cheliile de cafenea, era că se intoxicaseră de la atâta cultură europeană. Îl urau pe Stalin, pe care îl considerau încarnarea Rusiei asiatice ignorante. Ascultă aici, clica intelectualilor de cafenea poate că a dat o mână de ajutor la declanșarea Revoluției, dar nu s-au gândit ce va fi mai departe. Au lăsat greul în seama lui Stalin. El a fost cel care a potrivit toate micile șuruburi ale acelei mari

locomotive, așa încât roțile s-au pus în mișcare în clipa în care a început să tragă pe șine vagoanele statului rus.

Telefonul de pe biroul lui Koba zbârnâi scurt. Evident iritat de întrerupere, ridică receptorul din furcă și ascultă timp de câteva clipe. Petrecusem suficient timp în preajma lui ca să-mi dau seama când se enerva, deci nu m-a uimit deloc atunci când s-a răstit la cel care avea ghinionul să fie la celălalt capăt al firului.

— Referitor la spectacolul Evgheni Oneghin[26], la care a participat Stalin aseară, cineva l-a auzit revoltându-se când Tatiana a intrat pe scenă doar în capot. Nu mă întrerupe, ce dracu'. Nu, nu dau indicații, pur și simplu îți transmit ce a comentat Stalin. De tine depinde să-ți dai seama ce a vrut să spună. De tine depinde să-ți dai seama ce-i de făcut...

„Trebuie să recunosc că nu știu cine e acest tovarăș Oneghin, sper că i-am scris numele corect", se gândi Leon.

După ce puse telefonul în furcă, atenția bătrânului s-a întors spre teancul de hârtii din registru. De unde mă aflam, reușeam să văd paginile puse cu fața în jos pe birou și care păreau pline cu lungi liste cu nume de familie și prenume. Koba își potrivi pe nas o pereche de ochelari, luă un stilou și se aplecă deasupra teancului, începând să pună vize, cu cerneală roșie, în colțul din dreapta sus al fiecărei pagini. Am presupus că listele conțineau nume de membri de partid eligibili pentru promovare sau pensionare, decorații militare sau permise de rezidență în Moscova, care cu greu se puteau obține. Și poate și pașapoarte pentru călătorii în străinătate. De ce oare cineva atât de important precum Koba își irosea timpul aprobând liste? Din când în când, îi sărea în ochi câte un nume pe care îl tăia cu o linie: nici promovare, nici pașaport pentru acea persoană! Sau poate am înțeles greșit! Poate era o listă cu dușmanii poporului care urmau a fi pedepsiți pentru una sau alta, iar cei tăiați cu o linie, fiindcă bătrânul îi cunoștea personal, nu mai erau pedepsiți! În orice caz, asta dovedea că noul meu prieten Koba era cineva demn de luat în seamă.

Când bătrânul termină de vizat paginile, își aminti brusc că eram în cameră.

— Mai ești aici? Unde rămăsesem?

— Îmi țineai un curs despre Revoluția bolșevică.

— Așadar, au fost două revoluții în acel octombrie 1917, una în orașe, când proletarii, alături de soldații epuizați de război...

Am ridicat mâna ca la școală atunci când voiam să spunem ceva.

— Ce e?

— Pe asta mi-ai mai spus-o, i-am zis.

— Când? zise bătrânul confuz.

— Acum câteva minute.

— Da? Hm, zise, și îmi veni să râd când începu să cânte cu voce baritonală de preot: Gospodi pomilui, gospodi pomilui, gospodi pomilui.

— Pe cine trebuie să miluiască Domnul? l-am întrebat.

— Pe mine.

— Rămăsesem cu impresia că nu crezi în Dumnezeu.

— Când îl rogi pe un Dumnezeu care poate există, poate nu, să aibă milă de tine, este ca o poliță de asigurare pe viață, zise bătrânul, abținându-se să nu râdă.

— Au găsit corpul, îmi șopti Pavel. I-am văzut de la fereastră urcându-l într-o ambulanță. Mașinile de miliție au blocat drumul. Erau trenciuri cât vedeai cu ochii. Ești sigur că nu vor găsi covorașul și pistolul?

Încărcasem al cincilea glonț în Chaganul mamei și l-am pus înapoi în spatele cărților, ștersesem balele care se scurseseră dintre buzele mortului pe covorașul indian și îl ascunsesem sub un covor mai mare din baia părinților Zinaidei. Totuși, eram copii și ne lua spaima. Se putea spune că eram cu toții foarte neliniștiți la gândul că nu vom trăi suficient ca să ajungem și noi adulți.

În visul acela, stau pe două volume, unul din măreața Constituție Sovietică și unul din Douăsprezece porunci sexuale pentru

proletariatul revoluționar, astfel încât să pot ajunge la masă. Port pantaloni albi până la genunchi și un pulover bleumarin, pe care părinții mi l-au cumpărat când am fost în vacanță la pensiunea fizicienilor de la Marea Neagră, în vara de dinainte de moartea tatălui meu. Bătrânul, care stă la dreapta mea, poartă tunică militară cu medalii, pe care și le tot scoate din cutia de pantofi, prinzându-și-le în piept. Înainte de a-și prinde una nouă, trebuie să scoată una veche, ca să-i facă loc. Stimatul tovarăș Stalin, încordat sub greutatea fireturilor din aur ale uniformei de mareșal, prezidează nu din capul mesei, ci din următorul loc din partea dreaptă. Bărbatul scund cu monoclu, care i-a prins mamei medalia în piept, stă în capul mesei, pufăind dintr-o țigară americană Lucky Strike (în care eu, fiindcă vorbesc americană, recunosc expresia legată de sportul lor național și decadent, baseball).

— Primul lucru pe ordinea de zi este să îi urăm bun venit în rândul nostru celui mai nou membru în Biroul Politic. El se numește, zice privind rapid la cartolina așezată în fața lui, pe masă, Leon Rozental și are 10 ani și jumătate...

— Și două zile, îl corectez eu de la locul unde eram.

— 10 ani și jumătate și două zile, chicotește prietenește stimatul tovarăș Stalin, aruncându-mi un surâs ca de bunic. Leon este fiul fizicianului Rozental, erou al Uniunii Sovietice, care a salvat tijele de uraniu când contrarevoluționarii au încercat sabotarea primei reacții în lanț din țară.

Bărbații din jurul mesei au început să aplaude. Durează o viață până când îmi dau seama că mă aplaudă pe mine. Bătrânul îmi dă un cot între coaste:

— Ridică-te și fă o plecăciune, îmi spune el printre dinți.

Chiar asta fac. Mă ridic și mă înclin din talie.

În vis, stimatul tovarăș Stalin observă că eticheta puloverului meu este pe dinafară, ceea ce înseamnă că mi l-am pus pe dos.

— Ți-ai pus puloverul pe dos, remarcă el cu voce tare.

— Și-a pus puloverul pe dos, repetă Lucky Strike.

— Știu, le-am zis.

Ceea ce îl intrigă pe stimatul tovarăș Stalin.

— Păi cum, știi și totuși îl porți pe dos?

— Tata avea fetișul acesta de a purta mereu puloverele pe dos. Spunea că face asta din cauză că lumea e pe dos. Sunt prea mic ca să pricep ce voia să zică, deși tu, care ești urmașul stimatului tovarăș Lenin, probabil îți poți da seama.

— Tatăl tău voia să spună, fără îndoială, că lumea capitalistă e pe dos, mi-a spus stimatul tovarăș Stalin. Lumea noastră comunistă este, evident, opusul.

Capetele din jurul mesei îl aprobară imediat.

— Dar opusul lui pe dos e la fel ca...

Nu reușesc să-mi duc ideea până la capăt, fiindcă Lucky Strike mă întrerupe din capul mesei.

— Deci care este aria ta de expertiză? mă întreabă el, cu țigara americană umedă lipită de buza de jos.

— Sunt expert în copilărie, îi zic. Fiindcă sunt singurul copil din Biroul Politic, sarcina mea e de a reprezenta interesele copiilor.

— Și care este, interveni stimatul tovarăș Stalin, principala problemă cu care se confruntă copiii în paradisul nostru muncitoresc?

— Principala problemă a copiilor de azi este arestarea părinților, am zis eu, întorcându-mă spre stimatul tovarăș Stalin.

Se aud murmure de mânie din partea celor aflați la masă. Unul dintre motăneii lui Stalin, spre surprinderea mea, nimeni altul decât portarul Casei de pe Splai, în costum de amiral, cu epoleți de aur și alea, alea, își trage cu furie scaunul în exterior, se ridică și iese din cameră. Stimatul tovarăș Stalin se încruntă la mine, iritat.

— Organele de securitate au aria lor de expertiză, zice el, iar noi, în Biroul Politic, o avem pe a noastră. Cele două nu se suprapun. Noi conducem țara. Organele de securitate ne protejează de trădători și de

contrarevoluționari. Arestul părinților, considerând că aceste arestări chiar au loc, nu au nimic de-a face cu tovarășii din această cameră.

Bătrânul, care stă lângă mine, se ridică și i se adresează tovarășului Stalin:

— Îl rog pe secretarul general să îl ierte pe tânărul meu prieten, zice el. Leon nu are experiență privind protocolul din Biroul Politic, mai spune, trăgându-mi iar un cot între coaste și întrebându-mă în șoaptă: înțelegi cuvântul protocol?

Nu-l înțelegeam, dar nu aveam de gând să-mi recunosc ignoranța în fața stimatului tovarăș Stalin.

Îmi dau seama deodată că bucătarul uzbec, cu nasul în vânt și cu ochii mici, este și el membru în Biroul Politic. Se ridică în picioare și mă arată cu degetul pe deasupra mesei:

— Nu-și mănâncă legumele! spune el pe un ton acuzator. Chiar dacă îmi cere sau nu legume, eu mereu îi pun o porție în tavă, dar le împinge într-o parte și nu le ia în seamă. Țăranii înfometați din Ucraina își mănâncă de vii propriii copii, iar băiatul acesta, care trăiește în lux în Casa de pe Splai, nu e în stare să-și mănânce legumele! Nu are niciun pic de spirit sovietic.

— Acesta a fost primul lucru pe care l-am întrebat când a apărut în incinta clădirii, îi spune bătrânul stimatului tovarăș Stalin, dacă și-a mâncat legumele. Mi-a răspuns sincer că nu, dacă nu mai poate, nu le mănâncă.

Secretarul general nu este mulțumit de cel mai nou membru din Biroul Politic.

— Sinceritatea nu-l poate salva dacă nu e în stare să-și mănânce legumele, anunță stimatul tovarăș Stalin. Dacă va fi găsit vinovat, pedeapsa va fi de câteva săptămâni, poate chiar luni, în Siberia, cu un tren marfar, fără veceu și fără cantină. Va fi deportat cu hainele pe care le poartă în acest moment.

Mi-e de ajuns să mă gândesc la stepele siberiene, încărcate de țurțuri, tremurând de frig în pantaloni scurți, într-un pulover pus pe dos, cu jetul de pipi înghețat înainte de a atinge pământul, ca să mă sperii și

să mă trezesc. Îmi ia o clipă să-mi amintesc cine sunt și unde mă aflu. Nu sunt în Siberia. Stau întins în patul din camera mea secretă, trag aer în piept, ușurat să descopăr că totul a fost doar un vis urât.

De obicei, îmi număr punctele forte pe degetele de la mâna stângă. După visul acesta, am folosit și un deget de la mâna dreaptă. Doamne, ce bine că nu sunt membru în Biroul Politic.

Isabeau s-a supărat pe mine când i-am povestit despre ședința Biroului Politic.

— După părerea mea, la care țin mai mult sau mai puțin, a fost destul de aiurea, chiar și în ceea ce te privește, îmi zise. Chiar și în vis trebuie să ai grijă ce spui și cui îi spui.

— Ca să mă justific, cât timp am visat, nu mi-am dat seama că eram în vis. Credeam că sunt membru în Biroul Politic de-adevăratelea.

— Având în vedere că nu aveai de unde să știi că erai în vis, cât timp chiar erai în vis, vreau să-ți spun că ai dat dovadă de mare curaj aducând vorba de arestările părinților, spuse Isabeau chicotind. Auzi, bucătarul uzbec de la cantină, membru în Biroul Politic! Ce tare! Și să te acuze, în fața tovarășului Stalin, că nu-ți mănânci legumele! Dar ia spune-mi, cum se face că uzbecul era în vis la tine și eu nu? zise brusc, privindu-mă amuzată.

A trebuit să scornesc repede ceva.

— Gândește-te că, dacă nu ai fost în visul meu, am vrut să te protejez.

Isabeau rămase pe gânduri câteva clipe. A dat din cap în semn că da, a procesat ce i-am zis. Apoi, cu un zâmbet delicios și poznaș, s-a aplecat spre mine și m-a sărutat. Pe buze.

Era prima dată când o fată în carne și oase mă săruta pe buze. Asta, moartea tatălui meu și arestarea mamei mele erau cele mai importante evenimente din viața mea de până atunci.

La puțin timp după ce am avut visul din biroul lui Stalin, îmi aduc aminte că l-am întrebat pe bătrân dacă își amintește ce visează. Mă credeți sau nu, răspunsul lui a fost:

— Nu dorm atât de mult încât să visez. În nopțile când dorm destul, probabil am vise, dar încerc să nu mi le amintesc.

— De ce? De ce ți-e frică?

— Ascultă cu atenție, băiete. Pe urmă du-te acasă și notează-ți în caiet. S-ar putea să-ți fie de folos când îmi vei scrie biografia autorizată. Când eram mai tânăr, mă trezeam dimineața lac de apă și mă zbăteam să mă întorc într-un vis pe care mi-l aminteam doar pe jumătate. Pe măsură ce am îmbătrânit, mi-am dat seama de avantajul de a lăsa visele să-mi alunece printre degete. Nu te obligă nimeni să descifrezi vise în care nu te poți întoarce. În acest caz, la fel ca în multe altele, Stalin mi-a fost model. Când era comisar responsabil de Volgograd, în timpul Războiului Civil, a decis să dea un exemplu unui grup de ofițeri Albi. Le-a poruncit soldaților noștri să-i lege pe prizonieri de mâini și de picioare și să-i arunce peste bord în Volga. L-am auzit pe Stalin reflectând la acest episod. L-am auzit spunând că voia să-și epureze banca de vise, sperând să-și poată duce viața mai departe fără a-și aminti de acel moment.

Bătrânul își mai aprinse o Herțegovina Flor cu jarul celei de dinainte, care îi arsese periculos de mult, până la buze.

— În mintea noastră, murmură el, cu toții ispășim condamnări pe viață pentru infracțiuni de care nu ne amintim să le fi comis.

Imediat ce am ajuns acasă, mi-am notat fraza asta în caiet și o citesc din când în când, fără să înțeleg prea bine ce a vrut să spună. Poate voi înțelege vreodată. Sau poate nu.

Într-o seară, gărzile care stăteau lângă tabla de șah m-au observat apropiindu-mă prin sala de bal. Șeful, în costum de civil, îmi aruncă o privire aspră, de parcă aș fi fost bandit, și bolborosi ceva cum că trebuia să mai aștept, deoarece comandantul avea o ședință cu reprezentați din Biroul Politic în apartament la el. Nici mai mult, nici mai puțin! Ceea ce dovedea, dacă aș mai fi avut dubii, pe care însă nu le aveam, că el chiar contribuia ajutându-l pe stimatul tovarăș Stalin să conducă țara. Am ajuns să joc șah cu piesele negre, în timp ce așteptam, dar mie nu-mi era gândul la joc, ba chiar n-am fost atent la un atac puternic din partea albului, nebun la rege, după care l-am văzut pe oponentul meu, șeful însuși, cum surâdea compătimitor, în

timp ce îmi mătura piesele de pe tablă. Era cât pe ce să cedez, când ușa din partea de sus a scărilor de metal în spirală se deschise și mai bine de zece inși ieșiră de acolo. Gărzile, inclusiv oponentul meu, luară poziție de drepți în timp ce ei treceau, așa că am dedus că tipii ăia trebuie să fi fost niște persoane însemnate. L-am recunoscut pe unul dintre ei dintr-un poster pe care îl văzusem la metrou. Îl chema Nichita nu știu cum, era erou al Uniunii Sovietice, fiindcă organizase construcția nemaipomenitului nostru metrou din Moscova. Un altul își înclină capul în direcția mea când trecu pe lângă mine. Și eu l-am recunoscut, era bărbatul scund, cu monoclu prins pe un ochi, care îi pusese mamei medalia în piept după ce a murit tata. Când, în cele din urmă, am urcat la bătrân în apartament, l-am găsit aplecat peste birou, numărând atent cu o pipetă niște picături care cădeau într-un pahar cu apă.

— ...opt, nouă, zece, murmură el.

— Ai ulcer sau ceva asemănător? l-am întrebat, știind că tata se plângea de ulcer înainte ca otrăvirea cu radiații să-i pună capăt.

Întrebarea mea nevinovată se pare că l-a iritat pe Koba.

— Eu nu fac ulcer. Eu provoc ulcer.

Își aruncă pe spate capul și bău amestecul din câteva înghițituri mari.

— Bleah, se strâmbă el. Urăsc gustul. Ăsta nu-i medicament, ci leac. Țăranii din munții Abhaziei, parte din Georgia mea natală, trăiesc mult pentru că pun două doze pe zi de tinctură de iod într-un pahar plin cu apă pură de izvor de munte. Așa că aducem sticle cu apă din asta la Kremlin în fiecare zi. Există o femeie în Abhazia care se spune că are 129 de ani. Și mai este un bărbat chiar mai în vârstă decât ea, care i-a propus să o ia de soție. Stalin i-a trimis o felicitare semnată de el atunci când omul a împlinit 130 de ani. Dacă mai are erecții, îl invidiez.

— Dacă medicii cred că tratamentul cu iod funcționează, poate ar trebui să încerci.

— Nu am încredere în medicii lu' pește, spuse bătrânul. Nu am încredere nici în spitale, spuse el, băgându-și un deget în ureche și scoțându-și ceara. Ce știu ei despre dizenterie și despre focul Sfântului

Anton[27]? Din câte îmi dau seama, cel mai prost țăran știe de zece ori mai multe decât cel mai deștept medic. Buna mea mamă, Keke, știa că usturoiul poate vindeca șapte boli, de-aia port colierul ăsta de căței de usturoi la gât. Keke m-a învățat că în corp avem patru umori. Dacă apare un dezechilibru între ele, atunci te îmbolnăvești.

Mă gândeam ce-ar spune mama dacă i-aș zice că usturoiul vindecă șapte boli și că avem în corp patru umori.

— Și cum știi când apare un dezechilibru?

— Păi te uiți la urină, îmi explică el. Eu fac într-o sticlă transparentă de lapte, ca să văd mai bine culoarea și consistența.

— Și ce faci dacă apare un dezechilibru?

— Doze mici de camfor pot rezolva situația. O spălătură rectală cu fiere de mistreț este excelentă în caz de constipație cronică. Grăsimea de arici vindecă durerile de șale. Lipitorile pot alina durerile reumatice de la încheieturi.

— Unde se găsesc lipitori în Moscova?

— Mi-au pus lipitori aduse din mlaștina Vasiugan, de lângă Omsk, din Siberia. Mamă, ce sete au lipitorile alea în ele! adăugă el, râzând. Dar nu pui prea multe întrebări pentru un copil? Ai de gând să te faci medic când vei fi mare?

— Nu sunt sigur că voi ajunge mare – m-am auzit vorbind și chiar credeam acest lucru. Dacă printr-o ciudată întorsătură a sorții reușesc să supraviețuiesc și să trec de copilărie, am în plan să descopăr ce nu a descoperit Einstein, adică o teorie unitară a câmpului, care să explice relativitatea, electromagnetismul, gravitația și mecanica cuantică. Am de gând să aflu cum a evoluat după Big Bang Universul ciudat în care trăim, de la gradul acela foarte ridicat de comprimare, în care galaxiile erau înghesuite într-un spațiu mai mic decât o pastilă de camfor.

— Măi, dar ce deștept ești tu, băiete! Unde ai aflat toate astea? La școală?

— La școală nu te învață chestii din astea, Koba. Cel puțin nu pe copii.

Am învățat despre relativitate, electromagnetism, gravitație, mecanică cuantică, fizica particulelor și geometrie neeuclidiană așa cum învață bebelușii limba maternă. Erau toate în aerul pe care îl respiram acasă. Erau în cărțile pe care mi le aducea tata ca să le citesc încă de când aveam 8 ani, începând cu Fizica lui Aristotel. Am învățat singur americană, iar acum am trecut la arabă. Odată ce am citit ceva, nu mai uit. Niciodată. Îți pot spune toate oasele din corpul uman. Am citit o carte despre furnici. Scria acolo că o furnică are o singură fibră în loc de creier, dar dacă două furnici dau târcoale unui fluture mort, atunci totul începe să semene foarte bine cu o idee. Tata zicea că două bombardiere care zboară în cerc în jurul unui oraș arată ca o idee aplicată prost, dar asta e cu totul altă poveste. Tata mi-a spus odată că, în ritmul ăsta al meu, m-aș putea înscrie la Universitatea de Stat din Moscova după ce împlinesc 13 ani. Ei, dacă ajung cumva la 13 ani, mi-ar plăcea să merg la universitate. Cele mai multe fete de acolo probabil au deja sâni.

— Când eram de vârsta ta, singurul lucru din aer era mirosul de votcă din respirația tatălui meu, asta acasă, iar la atelierul de cizmărie, mirosul de piele, zise bătrânul sec, închizând un ochi și privindu-mă doar cu celălalt, încât am avut senzația bizară că mă țintea cu arma. De ce crezi că nu vei crește mare?

— Mama a fost arestată. Sunt zvonuri că și copiii celor arestați pot fi arestați.

Deodată, bătrânul deveni numai ochi și urechi.

— De ce au arestat-o?

— Nu știu. Au arestat-o fără să ne spună de ce.

— Erai de față când a fost arestată?

— Într-un fel, da. I-am văzut când făceau percheziție. I-am văzut când au luat-o.

În ochiul deschis al bătrânului se aprinse un far. Nările îi zvâcneau, de parcă adulmeca scandalul.

— Cum o cheamă pe mama ta, băiete?

— Rozental Anastasia Andreevna.

— Bine, acum calmează-te și spune-mi precis ce i-ai spus bătrânului ăstuia al tău, îmi ceru Isabeau.

— Deci mă crezi? Mă crezi că discut cu bătrânul ăsta, care îl ajută pe stimatul tovarăș Stalin să conducă țara?

— Nu mi-ai răspuns la întrebare.

— Nici tu nu mi-ai răspuns.

— Să zicem, de dragul discuției, că bătrânul nu este doar o închipuire de-a ta.

— Așa, să zicem, i-am spus.

Aveam o senzație îngrozitoare în stomac, gândindu-mă că Isabeau credea că o trădasem pe mama.

— Bătrânul a vrut să știe cum o cheamă pe mama.

— Și tu i-ai spus.

— M-am gândit că poate m-ar ajuta...

— Și ar putea? Poate? Te-a ajutat?

Trebuie să recunosc, pășeam pe coarda subțire dintre a izbucni în lacrimi și a muri pe loc.

— Când m-am dus să-l văd data următoare...

— Asta când a fost?

— Acum două seri. Stătea pe treapta cea mai de jos a scării în spirală, cu mâinile amândouă pe paharul cu lapte cald, și mă aștepta. Pe tunică avea firimituri din chifla pe care o rontăise. Cei patru milițieni stăteau rezemați la perete, în picioare, aproape de locul unde își țineau puștile.

— Și?

— Și mi-a zis...

— Spune, Leon, ce ți-a zis?

— Mi-a spus că, la fel ca stimatul tovarăș Stalin, în mod normal nu păstra legătura cu organele de securitate, dar că pentru mine făcuse o excepție. Mi-a spus că sunase pe cineva, care știa pe cineva care lucra la arhivele NKVD. Iar acel cineva căutase numele mamei mele în arhive...

— Și?

— Și că mama recunoscuse.

— O, doamne, Leon! Ce recunoscuse?

— Că participase cu alți medici la complotul de la spitalul Kremlinului ca să-l pună în pericol pe stimatul tovarăș Stalin, pe el și pe ceilalți membri din Biroul Politic.

— Cum să-l pună în pericol? Ce fel de pericol?

— Bătrânul nu a folosit cuvântul pericol. A spus că voiau să-i omoare. Sau să-i ucidă. Sau să-i otrăvească.

— Și tu ce-ai zis când ți-a spus asta?

— Am... am râs.

— Ceeeee?

— Nu știam ce să spun. Așa că am râs. Iar când cei patru care stăteau rezemați la perete m-au auzit râzând, au râs și ei. Și când bătrânul i-a auzit râzând, a râs și el. Și râdeam cu toții pentru că... pentru că mama recunoscuse că a vrut să-l otrăvească pe stimatul tovarăș Stalin.

— Cum de te-a umflat râsul?

Probabil am dat din umeri.

— Puteam să râd sau să plâng. Și nu voiam ca toți adulții ăia să mă vadă cum plâng și să-și spună… ei, nu-i decât un puști, la urma urmei.

Serghei Kirov (1886–1934), om politic sovietic și revoluționar bolșevic, a cărui asasinare a condus la Marea Epurare — politica de represiune dintre 1936 și 1938. (n.tr)

Gustări (n.tr.)

Realpolitik, politică sau diplomație bazată nu atât pe ideologie, cât pe circumstanțe date și pe pragmatism (n.tr.)

Primul Război al Burilor (1880–1881) și al Doilea Război al Burilor (1899–1902) au fost conflicte între Imperiul Britanic și burii neerlandofoni din zona Africii de Sud de astăzi. Cuvântul bur, „fermier“ în limba neerlandeză și în limba afrikaans, se referă la urmașii coloniștilor europeni occidentali, ajunși în sudul Africii începând cu secolul al XVII-lea. (n.tr.)

Evgheni Oneghin (1833), roman în versuri al scriitorului rus Aleksandr Sergheevici Pușkin (n.tr.)

Focul Sfântului Anton, denumirea populară a ergotismului, o intoxicație gravă produsă de consumul prelungit de cereale contaminate cu ergot sau cornul secarei, un tip de ciupercă parazită care a făcut ravagii încă din Antichitate. (n.tr.)

ȘASE

În care Isabeau admite că băiatul ar putea spune adevărul

Din caietul lui Leon:

Eu:

Tata și mama m-au crescut ca să iubesc puterea sovietică.

Bătrânul:

Nu-i de ajuns să iubești puterea sovietică. Puterea sovietică trebuie să te iubească și ea pe tine. (Își ridică puțin cămașa de la pijama și începu să culeagă scamele adunate în buric, în timp ce se gândea în ce fel să mă mai uimească.) Fii atent, băiete! Memorează ce îți spun eu acum, notează-ți când ajungi acasă. Niciun lanț nu e mai puternic decât veriga lui cea mai slabă. (Așa mi-a zis când i s-au terminat scamele din buric.)

Eu:

Poți să repeți?

Bătrânul:

Nu.

Am senzația că Puterea sovietică trebuie să te iubească și ea pe tine și Niciun lanț nu e mai puternic decât veriga lui cea mai slabă au legătură între ele, dar nu-mi dau seama în ce constă aceasta. Încă.

Așadar, trebuie să merg și eu acolo, nu contează cât de aiurea mă voi simți. Uite cum stau lucrurile. Încep să cred că povestea lui Leon despre bătrânul care trăiește deasupra hangarului de avioane poate fi, ar putea fi – cum să zic? – adevărată, adică nu o scorneală. Vreau să spun că sunt atâtea detalii pe care nici măcar Leon nu le poate inventa, deși i s-a dus vestea printre copiii din Casa de pe Splai că are imaginație bogată; de exemplu, crede că portarul de jos chiar e amiral în marina sovietică. De unde știe el cum o cheamă pe prietena stimatului Vladimir Ilici Lenin? Cum de știe Leon că Lenin a avut o prietenă și că era franțuzoaică? Nu are cum să fi inventat povestea cum că mama lui și-a recunoscut încercarea de a-l otrăvi pe secretarul general Stalin. Și de unde atâtea teancuri de ruble legate cu elastic? De unde naiba să vină, dacă nu de la bătrânul care trăiește deasupra hangarului de avioane? Răspunde, fată! Și mai sunt și detaliile alea despre tovarășul Stalin și Marele Război pentru Apărarea Patriei. De unde să știe Leon toate amănuntele astea, dacă nu de la cineva care îl ajută pe tovarășul Stalin să conducă țara?

Din ceea ce îmi aduc aminte, la noi acasă se vorbea la masă despre Marele Război pentru Apărarea Patriei, ceea ce e de înțeles, având în vedere că tata era istoric specializat chiar în acest domeniu. Teza lui de doctorat de la Universitatea de Stat din Moscova, unde a devenit profesor când avea doar 36 de ani, Fascismul prematur: ipocrizie capitalistă în încercarea de a-l determina pe Iosif Vissarionovici Stalin să lupte împotriva lui Adolf Hitler la momentul Pactului de neagresiune sovieto-german din 1939, a fost publicată cu un an înainte de arestarea și de executarea lui ca spion britanic. (Ciudat e că mai sunt exemplare la vânzare în două dintre librăriile din Moscova, în care am intrat cu mama înainte de a fi arestată. Mama a cumpărat un exemplar, ca să i-l dea unui prieten, dar trenciurile au luat și cartea atunci când au luat-o pe mama, deci a pierdut ocazia.) De unde reiese că, deși am doar 4046 de zile de viață, adică 11 ani, o lună și patru zile în limbajul adulților, mereu m-au fascinat poveștile despre Marele Război pentru Apărarea Patriei. La 7 ani, puteam descrie toată bătălia de la Stalingrad. La 9 ani, am scris un eseu despre tacticile sovietice ale marilor bătălii cu tancuri din stepa din regiunea Kursk. Una dintre primele mele amintiri – era în 1945 – e când m-a luat tata să-i vedem pe soldații glorioasei Armate Roșii defilând prin Piața Roșie pentru a sărbători capitularea nemților. Îi am în minte pe soldați aruncând la

mormântul lui Lenin zeci de steaguri de luptă capturate de la naziști, în timp ce tovarășul Stalin – mi l-a arătat tata, era un omuleț în haină militară la tribuna oficială – le făcea cu mâna, dându-le apă la moară.

Mai jos sunt câteva lucruri despre tovarășul Stalin și despre Marele Război pentru Apărarea Patriei, pe care bătrânul i le-a spus lui Leon:

1. Hitler plănuia să invadeze Uniunea Sovietică la mijlocul lunii mai 1941. A ales această dată pentru că țăranii ruși ar fi semănat deja grâul, dar spicul ar fi fost încă prea nedezvoltat ca să existe pericolul de a da foc la miriște, iar germanii ar fi confiscat eventualele recolte. Însă Hitler a făcut marea greșeală de a încerca să cucerească mai întâi Grecia și Iugoslavia, ceea ce a amânat, cu cinci săptămâni prețioase, atacul asupra Uniunii Sovietice. Între timp, s-a instalat iarna, înainte ca diviziile lui să ajungă la Moscova. Din fericire pentru noi, iarna rusească era pregătită să dea nasul cu Wehrmachtul, dar Wehrmachtul nu era pregătit să dea nasul cu iarna rusească. Nu aveau lubrifianți de iarnă nici pentru pușți, nici pentru tancuri. Soldaților sovietici li s-au dat cizme mai mari cu două numere, pentru a și le putea căptuși cu hârtie de ziar. Soldaților germani li s-au dat cizme pe potriva picioarelor lor teutone, motiv pentru care mulți au degerat și zeci de mii au ajuns cu degetele de la picioare amputate.

2. Hitler a strâns 153 de divizii pentru atacul asupra Uniunii Sovietice. După cum i-a spus bătrânul lui Leon, generalii tovarășului Stalin s-au rugat de el să apere frontierele, ceea ce ar fi însemnat folosirea de rezerviști ruși în primele zile de război. Dar tovarășul Stalin, care susținea că înțelege strategia militară mai bine decât generalii, a hotărât să aplice o pagină din istoria mareșalului Kutuzov[28], cel cu un singur ochi, care l-a învins pe Napoleon atunci când acesta a făcut marea greșeală de a invada Rusia. Kutuzov a ordonat armatelor să se retragă din fața lui Napoleon, momindu-l și mai adânc în Rusia, ceea ce însemna că resursele lui deveneau din ce în ce mai puține. Tovarășul Stalin i-a făcut pe nemți să plătească scump pentru fiecare sat și pentru fiecare orășel capturat, în timp ce înaintau prin Uniunea Sovietică, păstrându-i cu încăpățânare în afara frontului pe rezerviști. Tocmai acești rezerviști au fost aceia care au întors frontul atunci când s-a instalat iarna rusească. Spre deosebire de Napoleon, Hitler nu a cucerit niciodată Moscova.

3. Bătrânul apăra până și decizia tovarășului Stalin de a semna pactul

de neagresiune cu ministrul de externe nazist, Ribbentrop[29], în 1939, pe motiv că astfel câștiga timp pentru a produce noi tancuri, mai bune decât panzerele nemțești, și pentru a pune la punct un nou avion de luptă, mai bun decât orice ar fi ridicat pe cer Luftwaffe. (Bătrânul strecură în poveste și un detaliu intim, anume că Stalin se referea mereu la Ribbentrop folosind porecla cu care Hitler își alinta ministrul de externe, adică „negustorașul de șampanie“.) Pactul de neagresiune i-a permis Uniunii Sovietice să-și tragă sufletul și să mute frontiera sovietică sute de kilometri spre vest, în Europa, plasând Leningradul înapoi în interiorul teritoriului sovietic.

Fiindcă sunt fata tatălui meu, pot spune că toate detaliile astea sunt adevărate, iar Leon, prietenul meu foarte bun, care – trebuie să recunosc – explică foarte limpede teoria relativității și mecanica cuantică, nu ar fi în stare să le inventeze.

De unde rezultă că bătrânul care trăiește deasupra unei săli de bal, mare cât un hangar, este cât se poate de adevărat, nu?

Poate că da.

Mihail Kutuzov (1745–1813), feldmareșal țarist căruia i se atribuie meritul de a fi salvat țara în timpul invaziei napoleoniene din 1812. (n.tr.)

Joachim von Ribbentrop (1893–1946), diplomat și om politic german, ministru de externe între 1938 și 1945 (n.tr.)

ȘAPTE

În care băiatul încearcă să-l învețe pe bătrân să joace șah

Din caietul lui Leon:

Bătrânul:

Îți voi dezvălui un secret de stat, băiete. Dacă e prea multă liniște și pace, Stalin începe să aibă migrene. Îi amintește de vremea în care tatăl lui era prea beat ca să poată sta de vorbă cu mama lui și de mama lui, prea furioasă ca să-i răspundă, dacă totuși bărbatul ei i-ar fi spus ceva. Motiv pentru care se simte obligat să destindă conversația cumva. (Tuși, râzând.) A spus una tare acum două seri. Motăneii erau pe jos de râs. Partea amuzantă e că Stalin a făcut o glumă despre Stalin.

Eu:

Credeam că e împotriva legii să faci glume pe seama stimatului tovarăș Stalin.

Bătrânul:

Este. Dar se face excepție când persoana care face glumele despre Stalin este chiar Stalin. Vrei să auzi cum sună gluma, băiete?

Eu:

Dacă e împotriva legii să faci glume despre Stalin, probabil e împotriva legii și să le asculți.

Bătrânul:

Fiindcă ești doar un copil, și tu ești scutit. Uite gluma! Bătrâna lui mamă îl vizitează pe Stalin la Kremlin, iar el îi arată apartamentul. Sunt opt camere, fiecare a doua cameră are sobă de teracotă, sunt trei toalete cu apă curentă și veceu cu bazin, sunt servitori care fac paturile și servesc masa, există chiar și o saună. Pe mama lui nu o impresionează nimic. Așa că Stalin o duce la casa pe de Dealurile Lenin. Acolo sunt paisprezece camere, fiecare dintre ele are sobă de teracotă, sunt atât de mulți servitori, că au propria lor bucătărie, există încălzire centrală, în baie se găsește un jacuzzi american, iar la subsol se află o sală de cinema cu douăzeci de locuri. Pe mama lui nu o impresionează. Așa că o duce cu elicopterul la dacea[30] lui din pădurea de la Kunțevo, cea mai apropiată de Moscova, fiindcă mai avea și altele, și o plimbă pe moșie cu un Cadillac american. Sunt optzeci de hectare de teren și pădure plasate lângă un râu șerpuitor, casa are douăzeci de camere în corpul principal, inclusiv o sală de cinema cu șaisprezece locuri, două piscine încălzite, una de interior și alta de exterior, precum și un solar pentru bronzare, încălzire centrală pe timp de iarnă și aer condiționat pe timp de vară, iar bucătăria este echipată cu blat laminat american și cameră frigorifică. Mama lui, încă neimpresionată, îl avertizează: „Fiule, ce te faci dacă vin Roșii“? Asta-i gluma. De ce nu râzi? Doar nu ești prost. Ce te faci dacă vin Roșii? Păi noi suntem Roșii, la naiba! Deja suntem aici.

Eu:

Nu sunt sigur dacă gluma stimatului tovarăș Stalin este una amuzantă.

Nu, nu așa. De câte ori să-ți spun că nebunul nu sare peste pion, așa cum sare calul? Trebuie mai întâi să muți pionul din drum, ca să poți muta nebunul.

— Nebunul se mișcă pe diagonală câte un pătrat, da?

— Pe diagonală câte pătrate vrei.

— Parcă regina era cea care se mișca pe diagonală câte pătrate vrei.

— Da. Se mișcă la fel ca nebunul, dacă vrea. Se mișcă și la fel ca tura, în lateral, în sus și în jos. Oricâte pătrate vrea.

— Deci ar trebui să mă gândesc la regină ca la o combinație de nebun cu tură. Regina se poate muta cum se mută calul?

— Mai bine luăm o pauză, i-am propus.

Cu buzele strânse și privind pieziș, bătrânul stătea și se uita irascibil la tabla de șah.

— Ei, fir-ar să fie, îmi amintesc că a spus bătrânul, știu cum se mișcă regii și reginele capitaliste prin Europa mai bine decât cum se mișcă piesele astea cu ochii oblici pe tabla de șah.

Luasem pe furiș piesele de șah chinezești din fildeș de la gărzile din hangarul de dedesubt și încercam să îl învăț pe bătrân principalele reguli de joc: cum se mișcă piesele, cum poți profita pornind de la caracteristicile fiecăreia ca să-ți concentrezi forțele și să organizezi atacul, cum sacrifici un pion sau un cal pentru a atrage adversarul în cursă, cum te retragi în spatele pionilor pentru a-ți pune la punct apărarea. Poate că șahul îi amintea de Siberia, poate că avea prejudecăți față de China, poate era pur și simplu cap sec, poate toate acestea la un loc. Era limpede că șahul nu era printre preferințele bătrânului.

Valecika apăru cu un bol plin cu înghețată pentru mine și un pahar de lapte cald pentru bătrân. Trebuie spus că îi tremura mâna când ducea paharul la gură, de aceea i s-a și vărsat un pic de lapte pe tunică. M-am făcut că nu văd. Am început să iau din înghețată și, ca să facem conversație, l-am întrebat dacă a făcut vreodată sport.

— Părinții nu te-au învățat să nu vorbești cu gura plină? mă mustră el.

— Dacă te tot iei de băiat, Iosif, poate nici n-o să mai vină, spuse Valecika.

Parcă era mama, care îi spunea tatălui meu să nu fie prea aspru cu mine. În drum spre ieșire, Valecika mă privi peste umăr și mă liniști:

— Nu-l lua în seamă, e un bătrân arțăgos care trăiește într-un balon de săpun.

El îi făcu semn de rămas bun cu mâna și bătu ușor cu unghia pe cadranul ceasului de la mână. Ea îi zâmbi și îi făcu din cap semn că

da. El se întoarse iar către mine.

— Să-ți răspund la întrebare, spuse el. Dacă spargerile de bănci pot fi considerate un sport, atunci, da, am făcut sport. Pe vremea mea, Georgia era ca Vestul Sălbatic american. Legam calul de gardul din spatele băncii, apoi mă urcam cu picioarele în șa și tăiam firul de telefon, după care dădeam buzna pe ușa din spate, ținând câte unul dintre frumoasele mele pistoale sidefii în fiecare mână. Să fi văzut ce fețe făceau funcționarii de la bancă, păreau speriați ca de moarte! Ne aruncau banii gheață din seif în saci, iar pe urmă o luam la galop și ieșeam din oraș, înainte ca polițaii umflați ai țarului să afle că banca fusese jefuită.

— Ei, dar eu mă gândeam la sport adevărat, fotbal sau lupte greco-romane, sau leapșa pe echipe.

Îmi aduc aminte că bătrânul trase gânditor din țigară înainte de a-mi da un răspuns.

— Odată, când aveam vreo 5 sau 6 ani, s-a organizat un concurs din ăsta de piramidă între orașul Gori, unde locuiam eu, și orașul Baku. Bărbații s-au îmbrăcat în haine de culori diferite: Gori în albastru, Baku în verde. Ideea era să se construiască piramide din oameni, cu cei mai puternici bărbați la bază, apoi alții urcau pe umerii lor și tot așa, până când piramida a ajuns la cinci niveluri. Iar eu, fiind cel mai ușor și cel mai sprinten băiat din oraș, m-am cățărat pe piramidă, sprijinindu-mă cu piciorul de curelele și de umerii lor, până când am ajuns deasupra tuturor. Eu eram al șaselea nivel. Și stăteam în picioare, cu brațele deasupra capului, și toată lumea din oraș mă aclama. Pot spune că mi-a plăcut în vârful piramidei.

În acel moment, Koba, care vorbea mai mult singur decât cu mine, a spus ceva ce nu prea am înțeles, dar voi repeta totuși:

— Încă îmi place să fiu în vârful piramidei.

Am o amintire cu bătrânul care, într-o seară, se plângea că nu poate să adoarmă. Îmi spunea că dormea pe partea stângă, o idee de-a mamei lui, care zicea că așa obosește inima și te ajută să adormi mai repede. Totuși, când în sfârșit îi venea somnul, venea cu un talmeș-balmeș de coșmaruri legate între ele. Bătrânul zicea că preferă coșmarurile nocturne, nu pe cele diurne. L-am rugat să-mi explice diferența.

Aveam impresia că îmi sorbea întrebările ca și cum ar fi fost ceva ce trebuia digerat, înainte de a-mi putea răspunde.

— Din coșmarurile nocturne te trezești și gata, le-ai dat la spate, chiar dacă încă ai pijamalele fleașcă pe tine, mă lămuri el. În schimb, după coșmarurile diurne, nu poți spune gata, ci trebuie să trăiești cu ele în fiecare oră a zilei.

Fiindcă bătrânul era unul dintre tovarășii apropiați ai stimatului tovarăș Stalin, l-am întrebat dacă stimatul secretar general are probleme cu somnul, având în vedere greutatea lumii de pe umerii lui și restul. Mi-am notat în caiet ce am reușit să-mi amintesc din ce mi-a povestit.

— Coșmarurile nocturne și diurne ale lui Stalin seamănă destul de mult între ele. Noaptea visează că e înconjurat de evrei. Trebuie să-ți amintești că mișcarea socialistă din Rusia mișuna de intelectuali evrei. Când se trezește, și trebuie spus că se trezește mereu în zori, e înconjurat de evrei. În primele zile de după Revoluție era Troțki, al cărui nume evreiesc era Bronstein, era Zinoviev, al cărui nume evreiesc era Apfelbaum, era Kamenev, al cărui nume evreiesc era Rozenfeld, era Kaganovici, căruia îi spuneam în față Cușerovici. Ei au fost avangarda conspirației evreiești internaționale. Ce mai, tipul care a scris Manifestul comunist, ilustrul Karl Marx, era nepotul unui rabin. Fiica lui Stalin, Svetlana, și-a pierdut virginitatea în brațele unui actor evreu, când ea avea 16 ani, iar el aproape 40. După ce Stalin i-a dat acestuia o pedeapsă de zece ani în Siberia, ea și-a găsit alt iubit evreu, iar cu acesta s-a și măritat. Din fericire, mariajul nu a durat. Iacov, fiul lui Stalin, s-a însurat cu o evreică pe nume Iulia. Stalin a încercat să-l despartă de ea, dar Iacov era ca taică-su: când își pune ceva în cap, nu se lasă cu una, cu două. La urma urmei, îți iei o femeie pe care o iubești. Trebuie să recunosc, evreica asta era o femeie pasională, avea un fel al ei de a dansa, aruncându-și capul pe spate, iar sânii mari îi săreau pe sub bluza de țărancă. În cele din urmă, Stalin și-a dat seama că nu poate face nimic în legătură cu evreii care îi populau coșmarurile de noapte, atât doar că dormea mai puțin, dar a hotărât să-i elimine pe cei din coșmarurile de zi. Țăranul are o vorbă: Nu tai ditamai copacul dintr-o singură lovitură! Troțki, cu barba lui ascuțită de drac, a fost primul mare copac doborât. Nu a fost invitat să participe la funeraliile lui Lenin, slugile lui din partid au fost trecute pe linie moartă, iar el însuși a fost exclus. Până la urmă, a fost alungat

și din țară. S-a refugiat în Mexic, închipuindu-și că acolo era în siguranță și nu-l ajungea mâna lungă a lui Stalin, până când un agent din forțele speciale ale NKVD i-a înfipt o toporișcă de alpinist în țeastă. Ha! Troțki avea tupeul de a-l ponegri pe Stalin, numindu-l groparul Revoluției. Stalin era gropar, adevărat, dar i-a săpat groapa chiar lui Troțki! Troțki nu a rămas singur în cimitirul bolșevicilor. Când Zinoviev și Kamenev au fost arestați, asta se întâmpla în anii 1930, Stalin s-a întâlnit personal cu ei și le-a promis că îi lasă în viață dacă recunosc la procesul public faptul că au trădat. „Spuneți că nu aveți încredere în mine?“, așa i-a întrebat Stalin. Dacă judecătorul a decis împușcarea lor, în ciuda promisiunii lui Stalin, asta chiar nu-i vina lui Stalin. El era un simplu tovarăș în serviciul partidului, unul printre mulți alții, nu avea nimic de-a face cu modul în care se mișcau rotițele justiției. Coșmarurile diurne ale lui Stalin au ajuns la urechile organelor de securitate. Ca să-i facă pe plac, le-au arestat pe soțiile evreice a doi motănei din Biroul Politic, Molotov și Voroșilov. Ca să-l parafrazăm pe țăran, doamnele în cauză erau vinovate până la proba contrarie, până li se dovedea nevinovăția. Adevărul dur e că Stalin i-a considerat mereu pe evreii sovietici coloana a cincea. Știi ce înseamnă expresia coloana a cincea, băiete? Vine de la Războiul Civil din Spania și se referă la trădători, care la început luptă de partea ta, iar apoi se ridică împotriva ta și îți înfig cuțitul în spate. Îți voi spune un mic secret de stat, să nu-l spui nimănui, nici dacă-i viu, nici dacă-i mort. Secretarul general crede că Hitler era la curent cu modelul lui de societate fără evrei. Deci nu e surprinzător că Stalin pune la punct un plan în direcția asta. Are de gând să-i deporteze pe evrei, pe toți cei două milioane de șmecheri, cei cu paragraful 5, să-i ducă la Birobidjan[31], departe, în Siberia, la granița cu China. A hotărât că va fi mai ușor să-i urmărească pe acești sabotori ideologici, dacă sunt toți în aceeași oală. Afurisiții de sioniști visează la o nouă Galilee. Stalin le va da o nouă Galilee la opt mii de kilometri est de Moscova. Sionismul, adică naționalismul evreilor, este la rădăcina problemei. Zici că-i evreu și dai de un sionist. Zici că-i sionist și dai de un spion britanic. Fii atent, băiete, evreii ruși nu promit loialitate nici lui Stalin, nici Uniunii Sovietice. Ei sunt loiali Pământului Sfânt, pustiu și uitat de Dumnezeu într-o mare de arabi. Nu e o coincidență faptul că acești sioniști vor să rescrie istoria Marelui Război pentru Apărarea Patriei. Susțin că nemții i-au ucis pe evrei când, de fapt, cine își dă silința să înțeleagă așa-zisul holocaust, din punct de vedere dialectic, știe că nemții i-au ucis pe ruși și s-a întâmplat ca unii dintre ei să fie evrei.

Organele de securitate au arestat recent medici evrei care lucrau la spitalul Kremlinului. Făceau parte din conspirația sioniștilor care plănuiau să-i ucidă pe liderii sovietici, începând cu Stalin însuși. Ha! Vorbind de coșmaruri diurne, Stalin l-a văzut, la un moment dat, pe actorul evreu Șloime Mihoels în rolul regelui Lear. Într-o recenzie s-a scris că Mihoels nu l-a jucat pe Lear, ci a devenit Lear. Întâmplător, eram la teatru cu Stalin în seara aceea. Am văzut cum Mihoels a devenit Lear. Mai precis, am văzut cum Lear a devenit Stalin. Stalin nu era orb. Și el a văzut că Lear devine Stalin și nu a fost deloc bucuros, fiindcă Stalin nu se consideră a fi un Lear, adică despotul nebun care face greșeala de a renunța la putere prea devreme. El se vede un Petru cel Mare. Se vede la fel ca primul țar al Rusiei, Ivan cel Groaznic. Se vede ca un Ginghis Han, care conduce hoardele mongole din Asia prin deșertul Karakum, pentru a cuceri orașul Urgench, din Turkmenistan. Deși te întrebi de ce oare a vrut Ginghis Han orașul Urgench. Șapte luni am petrecut în orașul ăla infect, ferindu-mă de poliția țarului. Îți spun că erau zile când preferam o închisoare siberiană. Vorbind de coincidențe, am auzit că unul dintre agenții noștri a găsit trupul lui Mihoels în nămeți, la Minsk, nu la mult timp după ce Stalin a văzut cum regele Lear devine Stalin. Se pare că actorul evreu fusese acroșat mortal de un camion.

Casă de vacanță (n.tr.)

Birobidjan, oraș în Rusia orientală, centrul administrativ al Regiunii Autonome Evreiești, regiune înființată după Primul Război Mondial și stabilită oficial în 1934 (n.tr.)

OPT

În care băiatul joacă cu cel mai bun jucător de marocco din Gori

Din caietul lui Leon:

Eu:

Te invidiez.

Bătrânul:

O, doamne, oare de ce mă invidiezi, băiete?

Eu:

Păi, uite, locuiești într-o fortăreață. Asta, în primul rând. Ferestrele sunt sus de tot pe perete, ușa de la intrare e căptușită cu plăci de metal prinse cu șuruburi în interior, iar scara în spirală e singurul mod de a intra și de a ieși. Când nu joacă șah, cele patru gărzi de jos, de lângă scară, se asigură că nimeni nu intră ca să-ți facă rău. Te invidiez pentru că ești în siguranță.

Bătrânul:

Ha! Mă faci să râd. N-am fost niciodată în siguranță. Nici aici, nici în altă parte. Nu știu care intelectual a scris că națiunile nu au prieteni permanenți, ci numai interese permanente. Nici eu nu am prieteni permanenți, ci numai dușmani permanenți. De când mă știu, îmi amintesc că mereu a fost câte cineva gata să-mi bage bețe-n roate dacă las garda jos chiar și numai o secundă.

Eu:

Și ai lăsat garda jos vreodată?

Bătrânul

(purtat de amintiri): O singură dată. Acum o viață. Când m-am uitat în altă parte, nenorocitul de frate-su i-a dat un pistol nemțesc. Ea l-a încărcat și s-a ucis.

Eu:

Cum poate cineva să se ucidă? Nu înțeleg.

Bătrânul:

Și-a tras un glonț în piept, în dreptul inimii, asta în cazul în care ar fi avut inimă. Nenorocita s-a ucis ca să mă pedepsească. Și i-a ieșit. Motăneii lui Stalin șopteau pe la spate că, din punct de vedere moral, eu am fost cel care apăsase pe afurisitul de trăgaci.

Cu o noapte înainte, îl găsisem pe bătrân în baie. Ușa era larg deschisă și l-am văzut când am trecut pe lângă ea. Era în maiou și stătea în fața unei oglinzi, înclinându-și capul când într-o parte, când în cealaltă. Se bărbierea cu un brici ascuțit. Scârțâitul briciului pe piele îmi aminti de momentele în care îl urmăream pe tata cum se bărbierește. Bătrânul mă observă în oglindă.

— Te bărbierești deja, băiete?

— Hm, aș zice că nu prea știi cum se cresc copiii. Hei, am doar 10 ani și jumătate și încă un pic. Sunt prea mic, nu mă bărbieresc. Prea mic și ca să fiu student, să fumez, să mă masturbez ori să fac sex.

Deschise robinetul și curăță ultima urmă de spumă de pe față, apoi se șterse cu prosopul și ieși din baie.

— Tu nu știi de glumă?

Adevărul e că nu știam niciodată când glumește și când nu, poate fiindcă uneori ceea ce spunea suna a insultă și, în loc să se scuze, încerca să pară că glumește. Dar asta e o cu totul altă poveste. Mi-am

târât picioarele în urma lui, în timp ce se chinuia să-și pună tunica militară și înainta prin sufrageria mare cât patinoarul spre biroul lui, pășind mai încet decât înainte, de parcă îl dureau încheieturile.

— Voiam să te întreb ceva la care mă tot gândesc de o vreme, spuse el lăsându-se cu grijă în fotoliul de la masă.

Împinse pistolul enorm într-o parte și începu să bată ușor o țigară de birou, ca să-i îndese mai bine tutunul.

— Întreabă-mă, i-am spus, trăgându-mi scaunul mai aproape. Sunt ochi și urechi.

— Oare îți vei aminti de mine după ce nu voi mai fi? spuse el, după ce își drese glasul.

— Unde să nu mai fii?

— Să nu mai fiu, adică să mor, băiete. După ce mor, îți vei aminti de bătrânul care ți-a dat înghețată și te-a învățat cum să le seduci pe fete?

— Ți-e teamă că lumea nu-și va mai aminti de tine? Trebuie să ai o familie, nu-i așa? Trebuie să ai prieteni. Ei, dar își va aminti de tine Valecika. Și nu uita de stimatul tovarăș Stalin. Cum l-ar putea uita pe eroul glorioasei Revoluții, care l-a ajutat să conducă țara?

— Întrebarea nu e despre familie și despre prieteni sau despre Valecika ori Stalin. Pe tine te întreb. Răspunde-mi la întrebare. Tu îți vei aminti de mine?

— Sigur că da. Poți conta pe Leon că își va aminti de tine. Dar sper că nu ai de gând să mori prea curând.

— Nimeni nu plănuiește când să moară, băiete. Vine pe vârfuri, nu știi când vine.

— Ei, dar încă nu știu cine ești. Știu că mama ta îți spunea Soso, iar tovarășii din Georgia te strigau Koba. Ești destul de cunoscut ca să ți se publice un necrolog în Pravda?

Mi-am dat seama că i-a plăcut întrebarea.

— Ceva modest pe contrapagină ar fi o posibilitate, zise el și izbucni

în râs, fiindcă i se păru comic.

Râsul i se transformă într-o tuse uscată, iar tusea, într-o respirație grea. Îi tremura mâna cea bună, în timp ce încerca să-și aprindă țigara cu bricheta, apoi inhală adânc, ceea ce părea că-i face bine.

— Dar ție, băiete? spuse el când își regăsi glasul. Ție ți-e frică de moarte?

— Sunt prea mic ca să-mi fie frică de moarte.

— Când ai de gând să începi să te gândești la subiect?

— Mai târziu. Pe la 30 de ani, i-am zis eu, și el mi-a zâmbit, deși zâmbetul de pe fața lui încă părea ciudat.

— Cei mai mulți copii de vârsta ta se tem de ceva, de mâncat legume, de fantome, de întuneric, zise el.

— De legume, poate. Fantome, întuneric, nici vorbă. Mai ales dacă am lanternă. Dar ție? Când erai de vârsta mea, îți era frică de întuneric?

— Cu greu îmi amintesc de clipele alea. Când eram de vârsta ta, îmi era groază de păianjeni.

— Mie îmi plac păianjenii.

— Urăsc păianjenii și în ziua de azi. Mă panichez și de la cel mai mic păianjen de pe peretele de lângă pat. Mă trec toate căldurile. Odată, a fost nevoie să-l chem pe șeful gărzilor să-l omoare. Când eram copil în Gori, tata venea acasă beat și se înfuria pe mine pentru cine știe ce făcusem sau pentru ceva ce nu făcusem și ar fi trebuit să fac, așa că mă încuia în beci și stăteam acolo toată noaptea. Era plin de păianjeni. Mi-i dădeam jos de pe față și de pe haine, până când buna mea mamă putea să-i șterpelească din buzunar cheia și să mă lase să ies. Stau acum cu tine și-mi amintesc, și aproape simt cum îmi umblă păianjenii pe piele.

— În afară de păianjeni, ce altceva nu-ți mai place?

Koba trase din țigară și se gândi un pic.

— Îl urăsc pe un italian, pe nume Ratti Ambrogio.

— Cine e Ratti Ambrogio? Care e numele de botez, Ratti sau Ambrogio?

— Ambrogio. A fost un papă. Când ajungi papă, îți abandonezi numele vechi și îți iei unul nou. Ratti Ambrogio a devenit papa Pius al nu știu câtelea. Al XI-lea, mi se pare.

— Și de ce îl urăști pe papa Pius al XI-lea?

— Cu infinita lui înțelepciune papală, nenorocitul a hotărât că Iosif Stalin era o amenințare mai mare decât Adolf Hitler. Un cretin! Deși catolicismul și comunismul sunt două „isme“ ca două fețe ale aceleiași monede – ambele solicită supunere necondiționată din leagăn până la mormânt –, papa Pius al XI-lea ura comunismul mai mult decât fascismul, asta la momentul la care Hitler punea la cale lagărele de concentrare și îi omora pe comuniștii germani, în timp ce noi luptam cu fasciștii din Spania. Ascultă, băiete! Știi ce-a făcut papa Pius al XI-lea în 1936? A oferit un premiu literar pentru cel mai bun roman anticomunist. Am vrut și eu ca Stalin să ofere un premiu literar pentru cel mai bun roman anticatolic, dar motăneii au avut grijă să îngroape ideea. Le era teamă să nu cumva să intre în conflict cu catolicii americani. Acum, dacă mă gândesc mai bine, îl urăsc pe papa Pius al XI-lea mai mult decât urăsc păianjenii.

Mai târziu, în seara aceea, după ce mi-am terminat înghețata și bătrânul își băuse al doilea pahar cu lapte cald și cele zece picături de tinctură de iod, ne-am lăsat în genunchi pe podeaua din birou ca să jucăm marocco. A fost ideea lui, nu a mea.

— Ce mai jucam marocco la vârsta ta, mi-a zis. Îmi plăcea să joc cu băieții mei când erau mici. Din păcate, au crescut și nu li se mai pare un joc demn de vârsta lor. Când eram copil ca tine, s-a organizat într-o vară în Gori un concurs de marocco. Am ieșit primul și am fost încoronat țarul marocco din Gori. Premiul întâi a fost o curea din aceea țigănească, din piele groasă, cu pietre colorate. Îmi prindeam cele două pistoale de ea când jefuiam băncile. După concurs, buna mea mamă era tare mândră de mine, dar tata și-a pierdut cumpătul când a văzut că mi-am mânjit în genunchi pantalonii de la costumul de oraș, de la cât îngenuncheasem la joc. Știam de fiecare dată când îl călcam pe nervi. Mă pocnea peste ochi și pe urmă își scotea încet cureaua de la pantaloni.

Am văzut că bătrânul se pregătea să arunce bețele.

— Dar de ce ești tu primul?

— Jucăm cu bețele mele și suntem în birou la mine.

Ținea mănunchiul de bețe în pumn, erau bețe de fildeș. Și apoi le-a dat drumul pe jos.

— Aaa, spuse el, întinzându-se după ele și adunând primele patru bețe, alunecate în afara mormanului, care erau floare la ureche.

Uitându-se pieziș, studie configurația jocului, după care încercă să extragă un bețișor încălecat pe altul, însă îi tremură mâna, așa că al doilea bețișor se mișcă. Nu voiam să-l umilesc, deci n-am zis nimic. Cu privirea în jos, continuă jocul, de parcă nu ar fi observat. Gândindu-mă să-l măgulesc și să-l scot din starea aceea irascibilă, i-am spus:

— Nu știu dacă ești destul de faimos ca să apari în Pravda, chiar și pe contrapagină. Dar pot spune că ai un rol destul de important.

— Cum așa?

— Gărzile de jos. Puștile rezemate de perete. Modul cum mă percheziționează de fiecare dată când vin aici, ca și cum un copil ar putea avea vreo armă.

— Chiar sunt destul de important, recunoscu el, adăugând încă un bețișor de fildeș la grămada lui.

— Koba, pot să te întreb ceva? i-am zis și, fiindcă nu mi-a spus nu, mi-am făcut curaj și am îndrăznit. Tatăl celei mai bune prietene a fost împușcat, fiind considerat spion britanic, deși el nu vorbea limba britanică. Și mama ei a fost arestată în aceeași noapte în care au arestat-o pe mama mea. Dacă îți dau numele lor, crezi că poți discuta subiectul cu stimatul tovarăș Stalin?

Bătrânul se lăsă pe spate și uită de marocco, pentru moment.

— Să-ți explic cum stau lucrurile, băiete. Organele de securitate, nu Stalin, au primul și ultimul cuvânt referitor la cine este și cine nu este arestat. Ele alcătuiesc listele, ele îi rețin pe suspecți și îi iau la

întrebări; dacă sunt dovezi de trădare, organizează procese, dacă acuzatul e declarat vinovat de troicile imparțiale din NKVD și condamnat cu pedeapsa cea mai mare, agenții se ocupă de executarea sentinței.

— Mi-ai spus deja că stimatul tovarăș Stalin nu are nimic de-a face cu organele de securitate. De câte ori ai de gând să-mi repeți?

— De ori de câte ori e nevoie, ca să te instruiesc. Trebuie să-ți intre bine în cap: vinovăția sau nevinovăția cuiva sunt irelevante. După cum zicea Stalin, dacă vrei omletă, în primul rând trebuie să spargi ouăle. E important de știut că procesele și execuțiile periodice – în cazul mamelor voastre, arestările – sunt avertismente pentru ceilalți, care ar putea fi tentați să abandoneze lupta de clasă și să renunțe la construcția comunismului. Ia gândește-te: tatăl prietenei tale și mamele voastre sunt victime colaterale în lunga luptă de perfecționare a omului și de construire a comunismului în țară. Te ajută răspunsul meu ca să înțelegi contextul arestărilor?

— Nu chiar.

— Prea multe întrebări în seara asta, zise el, scuturându-și capul iritat și aplecându-se spre bețișoarele de fildeș. Să continuăm jocul.

NOUĂ

În care Isabeau crede că băiatul și-a pierdut mințile

Din caietul lui Leon:

Bătrânul:

Uite ce trebuie să știi. Orice tip de sex e viol. Înțelegi cuvântul viol, băiete?

Eu:

E când un bărbat și o femeie au relații sexuale și femeia respectivă nu e de acord.

Bătrânul:

Ești pe aproape. Ascultă la mine. Chiar și când faci dragoste cu o femeie și ești atent și grijuliu, există violența inerentă, care se califică drept viol. Acum, dacă stau să mă gândesc, relațiile dintre țări au multe în comun cu sexul. Lucrurile pot părea că merg bine și frumos, dar în realitate e multă violență. Într-un fel, imperialiștii încearcă mereu să ne violeze. Roosevelt voia să-l violeze pe Stalin la conferința de la Teheran din 1943 și iar, la Cairo, în același an, pe urmă la Ialta, în 1945. Cel mai rău a fost Truman la Potsdam, în 1945. Înainte de a deveni președinte, a fost agent de vânzări, din ăla cu cravată, și pe urmă a devenit cel mai abil politician antisovietic dintre toți. El a fost cel care a inventat Războiul Rece. El a creat CIA, ce naiba. La Potsdam, negustorașul ăla cu cravată s-a strecurat sfios pe lângă Stalin și, pufăind nonșalant din țigară, i-a spus că americanii testaseră nu știu care armă secretă cu o forță distructivă nemaiauzită. Chiar așa i-a

spus. Ticălosul nu a pomenit de bomba atomică, dar noi știam deja despre ce e vorba. Probabil știam detaliile bombei cu uraniu și ale celei cu plutoniu înainte ca Truman să dezvăluie secretul după moartea lui Roosevelt. Spionii noștri ne țineau la curent cu acțiunile americanilor, din colțișorul lor din New Mexico.

Eu:

Adică vrei să spui că scumpa noastră Uniune Sovietică are spioni în Statele Unite? Uau! Dacă nu-mi iese teoria câmpului unificat, atunci planul meu B, pentru când mă fac mare, e să mă fac spion la americani.

Bătrânul:

Afacerile cu spioni sunt secrete de stat. Ține-le sub obroc.

Eu:

Poți conta pe mine, Koba.

Bătrânul:

Bine. Contez pe tine, băiete. Pe nimeni nu pot conta mai mult decât pe tine, zice el, uitându-se într-o parte. În afară de cei prezenți, nu mai pot conta pe nimeni altcineva.

Jur, îmi fac cruce și să mor dacă credeam că în Casa de pe Splai trăiesc morți, deși cred că, dacă sunt morți, e greșit să spunem că trăiesc aici. În fine. De când am lăsat trupul trenciului în bazinul de înot de la etajul minus doi, noi, copiii, ne-am ținut departe de acel etaj, unul dintre motive fiind că mirosul înțepător de clor îl amețea pe Leon, prietenul meu cel mai bun. Dar asta nu înseamnă că nu am explorat aparta-mentele goale de pe culoarele secrete, cel puțin pe cele în care puteam intra, în speranța că puteam găsi conserve cu mâncare, jocuri de societate sau unele obiecte de îmbrăcăminte, cum ar fi papucii îmblăniți pe care îi port în picioare când merg la culcare. Fiindcă în apartamentele astea sigilate de NKVD nu mai trăiește nimeni, nu ne-am gândit că dacă luăm ceva din ele ar însemna că

furăm. Era mai mult un mod de a lua cu împrumut, fiindcă, în afară de conserve, aveam de gând să aducem înapoi tot ce luaserăm, atunci când proprietarii s-ar fi întors acasă, dacă s-ar fi întors vreodată. Într-o seară, târziu, noi patru, gemenii Vladimir și Pavel, Leon și cu mine – Zinaida nu a venit, fiindcă avea o indispoziție – am urcat un etaj, la patru, și am început să încercăm ușile de la camerele secrete, în care dădeai din coridorul secret. Pavel era sută la sută pentru forțarea ușilor, dar Leon și cu mine am încercat să-l facem să se răzgândească, pentru că s-ar fi văzut că apartamentele fuseseră sparte, iar noi aveam deja o mulțime de griji, printre care și că miliția găsise mortul din piscina de la etajul minus doi. Șapte dintre camerele de pe coridorul secret nu aveau ușa încuiată. Vlad, singurul care avea lanternă, a intrat primul, iar restul l-am urmat în șir indian, fiecare cu mâna pe umărul celui din față. Camera secretă s-a dovedit a fi plină de lucruri pe care nu te așteptai să le găsești într-o rezervă de stat specială pentru VIP-urile din partid, unde soțiile vin la cumpărături în limuzine guvernamentale, adică tot felul de cutii pline cu lămpi de radio de diferite dimensiuni și forme, astea și rafturi cu pantofi de damă cu toc înalt, produse probabil în Germania aia a lor, nu ca ai noștri, fiindcă se vedea că erau foarte la modă. Băieților le-a plăcut când mi-am pus o pereche în picioare. Pavel îndreptase lumina lanternei spre mine, iar eu mă fâțâiam încolo și încoace prin cameră, punând un picior în fața celuilalt, la fel ca modelele care pășeau țanțoș pe podium, într-un film ceh, pe care îl văzusem pe vremea când trăia tata. După un timp, Pavel a orientat fasciculul de lumină spre ușa care dădea spre apartament. Leon și cu mine ne-am uitat unul la altul. Am dat afirmativ din cap, ne-am zis de ce nu? și el s-a ridicat și a încercat mânerul. Ușa s-a deschis în interior. Pe peretele dinspre apartament, rafturile erau pline-ochi cu detergenți și statuete cu figura stimatului tovarăș Stalin, din cele pe care țăranii de la colectiv le luau drept suvenir la ei acasă, când veneau la Moscova. Ne aflam, evident, în spălătoria apartamentului, judecând după mașina de spălat, uscător și masa de călcat, plină cu teancuri de cămăși așteptând să fie călcate. Gemenii n-au avut nicio jenă și și-au luat câteva cămăși, cu gândul că gata, seara se încheiase, dar Leon, care era Leon, i-a smuls lui Pavel lanterna din mână și s-a dus după lumină în dormitor, unde cearșafurile de pe saltea erau boțite, ca și cum cineva ar fi dormit acolo cu puțin timp în urmă. Pe podea stăteau deschise două valize, iar pe noptieră erau ochelari de soare, ceasuri de mână, o poșetă și ceea ce probabil erau chei de mașină. De ce și-ar lăsa cineva cămășile,

valizele, ochelarii de soare, ceasurile de mână, poșeta și cheile de mașină, dacă ar fi vrut să-și părăsească apartamentul? Încercam să caut o explicație rațională când Leon deschise următoarea ușă, plimbând lumina lanternei prin ceea ce părea a fi sufrageria. L-am auzit pe Leon cum icnește, l-am auzit cum se pocnește peste gură, ca să-și înăbușe un țipăt, i-am auzit țipătul înfundat; a ajuns și la mine duhoarea, care și pe el trebuie să îl fi izbit, era de o sută de ori mai groaznică decât clorul din piscina de la etajul minus doi. Pavel, Vlad și cu mine ne-am apropiat de Leon în pragul ușii și abia atunci am văzut ce vedea el.

Cum să descriu ce am văzut fără să-mi dea lacrimile?

— Pentru numele lui Dumnezeu, Isabeau, nu te uita! l-am auzit pe Leon șoptindu-mi, când și-a dat seama că eram lângă el.

Prea târziu! Ce a văzut el, Doamne, încă văd și azi, chiar și cu ochii închiși. Am tras de una dintre batistele tatălui meu executat, din buzunarul puloverului, și mi-am acoperit nasul și gura. Prea târziu! Ceea ce am mirosit în seara aceea, în pragul ușii de la sufrageria unui apartament de la etajul al patrulea din Casa de pe Splai, mi-a rămas în nări pentru tot restul vieții.

Deci, uitați cum era. Două persoane destul de în vârstă stăteau la o masă lungă, fiecare într-un capăt. Între ei trona un sfeșnic din argint, cu șapte brațe, cu lumânările arse de tot. Femeia purta o rochie neagră de seară, din dantelă, iar bărbatul purta un sacou negru și pe capul chelios o kipă evreiască, din aceea brodată. Cina se terminase și puseseră deoparte farfuriile cu ce mai rămăsese din aripioarele de pui pe care le mâncaseră înainte de a cădea toropiți, în față, cu fruntea înainte, pe fața de masă uzbecă, la fel ca aceea pe care o folosea mama când avea musafiri la cină. Două pahare de vin cu picior lung rămăseseră prinse între degetele înțepenite ale celor două trupuri împietrite, vinul din ele se vărsase pe fața de masă, iar nouă, copiilor care ne uitam din pragul ușii, ni se părea că e sânge uscat. Nu era nevoie să fii detectiv ca să-ți dai seama că cei doi erau morți de câteva zile, poate de săptămâni, judecând după duhoarea aceea grea. Pavel a fost primul care a reușit să spună ceva:

— Trebuie să plecăm de aici cât mai departe, rosti el, pe un ton plat.

Dar Leon era Leon, deci avea alte idei. Fără un cuvânt, ocolind masa și pe cele două persoane care nu supraviețuiseră, ca să-și poată digera alimentele și să-și poată termina vinul din pahare, Leon se îndreptă spre ușa de la intrare a apartamentului. Se auzi cum scoate lanțul de siguranță și cum deschide ușa și mă gândeam: „Bietul Leon și-a pierdut mințile, să vezi că se duce la ușa de la intrarea în bloc, să-i spună amiralului din lobby să cheme miliția“, îmi ziceam. Dar bietul Leon se întoarse câteva clipe mai târziu, alb la față ca o stafie, mușcându-și buzele livide, ca și cum ar fi descoperit secretul vinului vărsat. Vorbind foarte încet, de parcă nu ar fi vrut să-i trezească pe morți, spuse:

— NKVD-ul nu a pus bandă adezivă la intrare.

Pavel și Vlad nu au înțeles.

— Și ce dacă? s-au mirat ei, în cor.

Leon se uită la mine și am înțeles într-o clipă misterul.

— M-am prins, am spus. E foarte clar, Pavel. Sunt evrei. Știau că trenciurile căutau evrei, așa că nu au mai așteptat să vină ăia să-i caute.

— S-au îmbrăcat frumos pentru ultima cină și au băut vinul otrăvit, înainte ca trenciurile să vină să-i aresteze, spuse Leon.

Pe Vladimir îl cuprinse neliniștea.

— De unde rezultă că trebuie să fi fost dușmani ai poporului! Ei, dar dacă urmau să-i aresteze, atunci nu erau chiar așa de nevinovați...

Vladimir pornise pe o fundătură, dar eu nu am rezistat și l-am pus la punct:

— Mama nu e dușman al poporului, l-am informat eu, ca să știe. Tata nu a fost spionul Marii Britanii.

— Mama și fratele nostru nu au aruncat sticlă în aluat, la fabrica de pâine unde lucrează.

Vladimir se pocni peste frunte.

— O, doamne, ce-o fi în capul meu? Tata, când a fost ambasador în Norvegia, n-a vândut telegrame diplomatice sovietice secrete agenției americane CIA. Am dreptate, Pavel?

— Da, da. Ai mare dreptate.

Îmi amintesc că Leon, care părea să fie mai mare de 10 ani și jumătate sau ar trebui să spun că vorbea ca unul mai mare de 10 ani și jumătate, zise, în cele din urmă:

— Știu sigur că mama nu a uneltit să-l otrăvească pe stimatul tovarăș Stalin. Și ei erau nevinovați, la fel ca părinții noștri, spuse Leon, în timp ce eram cu toții hipnotizați de trupurile neînsuflețite. Sunt martiri evrei.

— Cred, totuși, că nu trebuie să ne găsească în apropiere când vor veni și îi vor descoperi, spuse Pavel cu un nod în gât.

Se întoarse să plece. L-am urmat prin spălătorie, prin camera secretă, prin coridorul secret, până la casa scărilor și apoi în jos, la etajul al treilea. Înainte de a ne întoarce fiecare în culcușul lui, am făcut cerc, în picioare, ținându-ne strâns de mâini. Opt mâini.

— Trebuie să jurăm cu mâna pe inimă că nu vom sufla o vorbă despre ce am văzut, spuse Pavel.

— Nici măcar Zinaidei? întrebă Vladimir.

— Nici măcar ei, am spus. Se va speria ca de moarte. Ultimul lucru care ne lipsește acum e să o vedem pe Zinaida speriată ca de moarte.

— Jur, spuse Pavel.

— Jur, spuse Vladimir.

— Jur, am spus eu.

— Și eu jur, spuse Leon. Doar că aș vrea să fac o excepție și să-i spun bătrânului care locuiește deasupra hangarului de avioane. Trebuie să știe ce se petrece în țara la conducerea căreia contribuie.

ZECE

În care băiatul își face curaj să descrie indescriptibilul

Din caietul lui Leon:

Bătrânul:

Oprește-mă dacă ai mai auzit ce-ți povestesc acum, băiete. Țarul vizitează un spital plin cu soldați răniți în lupta cu Napoleon. Pe patru dintre ei îi întreabă ce vor în schimbul serviciilor prestate. Primul soldat îi cere un pașaport și un bilet de tren cu destinația Paris. Al doilea îi cere o fermă cu douăzeci de vaci. Al treilea îi cere o mie de ruble. Al patrulea îi cere un pahar de votcă și un ou crud. După ce țarul pleacă, infirmierele îi aduc celui de-al patrulea soldat paharul de votcă și oul crud. El este singurul care primește ce a cerut. Îmi poți spune care e morala poveștii?

Eu:

E ușor. Țarul era zgârcit.

Bătrânul

(râzând pe înfundate)

:

Morala e că primii trei soldați erau lacomi. Știi ceva, băiete? Tu îmi amintești de-al patrulea soldat. Nu vrei niciodată mai mult decât un castron cu înghețată de vanilie și sirop de ciocolată. Motiv pentru care primești castronul cu înghețată de vanilie și sirop de ciocolată.

În cele din urmă, mi-am făcut curaj și am ridicat problema care mă ținea treaz noaptea, de nu puteam să închid ochii:

— Ce-ai spune dacă ți-aș povesti că am văzut trupurile neînsuflețite a doi evrei bătrâni, decedați după ce s-au otrăvit cu vin?

Bătrânul lovi ușor cu țigara de suprafața biroului, ca să îndese mai bine tutunul în ea, după care, aplecându-și capul într-o parte, apropie de ea bricheta primită de la președintele Roosevelt și o aprinse. Trase fumul în piept, într-un fel în care eu nu eram în stare, și apoi expiră pe nări.

— Aș spune că ai o imaginație foarte bogată, răspunse, într-un târziu. Aș spune că ar trebui să te apuci de scris romane dacă vei crește mare.

— Dacă!

— Vreau să spun când vei crește mare, bineînțeles. Când vei crește, vei putea trăi din născocit povești.

După cum se uita la mine, mi-am dat seama că nu era sută la sută sigur că povestea era o invenție.

— Dar de ce crezi că erau jidani? îmi amintesc că m-a întrebat.

— Jidani e un cuvânt urât. Ar trebui să spui israeliți. Ar trebui să spui evrei.

— Ai grijă ce vorbești, băiete. Nu tu ești conștiința mea. M-am descurcat foarte bine fără ea până acum, mulțumesc.

Știți că se întâmplă uneori să auzi cuvinte care îți vin pe limbă înainte să ai șansa de a te gândi la ce vrei să spui, iar creierul, auzind aceste cuvinte, descoperă ce crezi? Ei bine, asta mi s-a întâmplat și mie privindu-l pe bătrânul morocănos, cu respirația duhnind a iod, cu părul pe care îl mai avea pe cap, zburlit în toate direcțiile, pufăind dintr-o Herțegovina Flor, de parcă viața lui ar fi depins de ea, ceea ce chiar așa era, din câte mi-am dat seama. Ei, dar luați în calcul faptul că țigara era aceea care îl ajuta să inhaleze și să expire, ceea ce, dacă

stai să te gândești, are multe în comun cu inspirația și expirația. Fluturând cu mâna ca să alung duhoarea fumului de țigară, m-am auzit spunându-i:

— Poate problema ta e că nu ai conștiință.

— Deci unde i-ai văzut pe jidanii ăia morți, băiete? zise el, concentrându-se la țigară.

— Într-un apartament din clădirea unde locuiesc.

I se umflară nările, ca și cum ar fi depistat o contradicție:

— De unde știi că erau jidani, dacă erau morți și nu vorbeau cu tine în idiș?

I-am descris sfeșnicul cu șapte brațe. I-am descris kipa pe care o purta bărbatul pe cap.

Scrumul țigării se făcuse așa de mare, încât părea că sfidează forța gravitațională – deși, în calitatea mea de fizician novice de 10 ani și jumătate, nu sunt chiar așa de convins de posibilitatea de a sfida gravitația – însă bătrânul, cufundat în gânduri, nu părea să-l observe.

— Ți-am spus că nu am legătură cu organele de securitate, mi-a zis. Dar dacă jidanii s-au sinucis înainte de a putea fi arestați, probabil erau vinovați de ceva care ar fi ieșit la iveală după ce ar fi fost arestați.

Trebuie să descriu scena. Este ca și cum am fi trei persoane în cameră, bătrânul turuind din spatele biroului, jucându-se absent cu pistolul enorm, băiatul de 10 ani și jumătate legănându-se neastâmpărat la marginea scaunului, privindu-l pe bătrân, și subsemnatul, ipoteticul biograf autorizat, ascultându-i ce-și spun, uitându-mă când la unul, când la altul, ca la un meci de hochei. Poate a fost dublul suicid din Casa de pe Splai, poate a fost Anastasia Andreevna Rozental, care a mărturisit infracțiuni pe care nu le-a comis, poate au fost ambele cele care l-au împins pe Leon să rostească acele cuvinte de nerostit în Rusia sovietică:

— Vina lor a fost aceea de a fi evrei.

Remarca aceasta l-a luat pe bătrân prin surprindere. L-am văzut cum ezită.

— Te cred, l-am auzit spunându-mi, cu glasul stins, sinistru de stins.

— Ei, dar eu spun cu voce tare ceea ce lumea doar șoptește.

Cu fiecare secundă, bătrânul se enerva din ce în ce mai mult.

— Uniunea Sovietică nu face discriminare la adresa cetățenilor care, fără a avea vreo vină, au ghinionul de a fi jidani.

Vorbind în calitate de ipotetic biograf autorizat, pot spune că băiatului nu-i venea să creadă ce aude. Spre uimirea mea, l-am auzit spunând:

— Koba, îți amintești când am venit aici sus prima oară? M-ai rugat să-ți dau trei motive pentru care ar trebui să vorbești cu mine. Ți-am dat două motive atunci și ți-am spus că mă gândesc la al treilea. Uite, tocmai l-am descoperit pe al treilea. Era chiar sub nasul meu, atât de aproape, că nici nu-l puteam vedea. Chiar dacă aș ști cine ești, ceea ce nu știu, nu mi-ar fi teamă de tine, pentru că nu ești înspăimântător. Ești doar un bătrân ursuz, cu dantura stricată și respirația grea, care trage vânturi la greu și spune primul lucru prostesc care îi vine în cap.

Țigara arsese așa de tare, încât îi pârli buza bătrânului. Urlă de durere, smulgându-și-o din gură și îndesând-o în proiectilul de artilerie folosit pe post de scrumieră și plin cu mucuri de țigară.

— Și eu care credeam că ești un mare deștept, l-am auzit că-mi spune. Greșeala mea. Te înșeli, băiete, dacă ai impresia că o persoană care îl ajută pe Stalin să conducă țara spune primul lucru care îi vine în minte. Îmi cântăresc cuvintele, de aceea oamenii sunt atenți la ceea ce spun. Nu există diferență între ce spun eu și ce crede Stalin. Citesc rapoarte pe care le citește și Stalin, sunt la curent cu detaliile scandaloase prezentate de organe în aceste rapoarte, contrasemnez deciziile pe care le ia Stalin, adaug viza mea lângă aceea a lui Stalin, în colțul din dreapta sus, pe paginile pline cu liste nesfârșite de nume.

Își înfipse brațul într-unul dintre sertarele biroului și scoase o servietă diplomat, gri metalizat, la fel ca aceea în care tata își păstra secretele profesionale. Scoase o cheie de la capătul unui lanț lung atașat de curea și, după câteva încercări, izbuti să nimerească și să o descuie,

după care începu să răsfoiască furios un teanc gros de hârtii, cu sigiliu roșu din ceară pe ele, până când găsi documentul pe care îl căuta.

— Uite, uite aici, asta dovedește că nu sunt căpcăunul care îți închipui că sunt. Elementele antisovietice care au ajuns în Siberia nu au fost arestate fiindcă aveau o anumită religie. Agenții noștri sunt profesioniști, i-au arestat pe acei indivizi de o anumită culoare politică, i-au arestat pe dușmanii poporului, nu pe jidani. I-au împușcat pe dușmanii poporului, nu pe jidani, pentru numele lui Dumnezeu, deși unii dintre dușmanii poporului, fără să fi vrut, poate că erau jidani, zise, lovind puternic hârtia cu mâna. Uite. Citește-o și tu, ca să nu mori prost. Ordinul NKVD nr. 00447 din iulie 1937. Nu scrie nicăieri de jidani, nimic, nimeni, doar o listă de culaci, grupați după regiune, care să fie împușcați sau trimiși în Siberia. În regiunea Odessa au fost împușcați o mie, iar treizeci și cinci de mii au fost deportați. Nu se menționează nimic de jidani. Nimic. Uite altul. Etnicii germani sau polonezi, care ar putea fi tentați să colaboreze cu armata invadatoare, au fost strânși și condamnați la zece ani fără dreptul de a coresponda, ceea ce orice idiot știe că, în jargonul organelor de securitate, asta înseamnă pedeapsa maximă. Și iar, nu se menționează nimic de jidani. Nimic. Aici, uite, organele au înregistrat 681 691 de execuții în 1937, toți chiaburi și elemente antisovietice. Despre jidani, nici măcar un cuvânt. Nici măcar unul. Nimic. E la mintea cocoșului, dar o spun încă o dată, ca să nu te duci acasă mai prost decât ai venit: Stalin nu a jucat niciun rol în toată povestea asta. A fost spectator. Organele de securitate au fost acelea care au decis cine e și cine nu e dușmanul poporului. Presa capitalistă pretinde că erau împușcați cincisprezece mii de inși în fiecare zi. E posibil. Nu pot spune dacă a fost așa sau nu. Dar dacă erau împușcați cincisprezece mii de inși pe zi, încearcă să procesezi informația următoare cu mintea ta de puștan, mai zise el și apoi, ridicându-și privirea spre mine, cu ochii roșii de furie, îmi strigă: „Nu au fost împușcați pe motiv că erau jidani!“

Speriat, băiatul sări în picioare așa de brusc, încât scaunul se dezechilibră și se răsturnă pe spate, căzând pe podea.

Valecika apăru de nicăieri. Se postă în spatele bătrânului și începu să-i maseze fruntea cu degetele.

— Calmează-te, Iosif. Îl sperii pe copil.

— Puțoiul trebuie speriat, ripostă, îndepărtându-i mâinile de pe frunte. La dracu'! Nu-și dă seama cu cine vorbește, dacă e în stare să-mi spună ce mi-a spus.

— E doar un copil, Iosif.

De-acum bătrânul tuna și fulgera:

— Taică-su a fost savantul jidan Rozental, care a sabotat prima noastră reacție în lanț. Jidanca de maică-sa a recunoscut că a conspirat cu medicii de la Kremlin ca să-l omoare pe Stalin. Băiatul e un rahat de jidan. Dacă va crește – și va crește! – va ajunge ca toți jidanii, dușmani ai poporului, membru în coloana a cincea, așteptând momentul când ne va înfige cuțitul în spate, în clipa în care americanul Truman, negustorașul ăla cu cravată, va ataca Uniunea Sovietică. Ascultă la mine ce-ți spun, Valecika, copilul, așa cum îi zici tu, se dă bine pe lângă putere. La fel ca alți jidani cu care am avut de-a face, așteaptă ceva în schimb. Trotki, Kaganovici, Zinoviev, Kamenev, Polina, adică nevasta jidancă a lui Molotov, Iulia, nevasta jidancă a lui Iacov, imbecilul circumcis care a priponit-o pe Svetlana, toți s-au dat bine pe lângă mine, toți au așteptat de la mine ceva în schimb. Băiete, ce stai acolo cu gura căscată? Hai, dă-i drumul, spune, în afară de înghețată de vanilie cu sirop de ciocolată, ce mai vrei?

Și am auzit în mine vocea asta, care semăna îngrozitor de tare cu a mea:

— Sunt prea mic ca să beau votcă. Îmi ajung un ou crud și eliberarea mamei din închisoare.

— Ieși de aici, nemernicule! urlă bătrânul, tremurând de furie. Ieși de aici până nu te dau eu afară! Ieși de aici și să nu te mai întorci.

— Poate ar fi mai bine să pleci, Leon, îmi spuse Valecika, care, evident tulburată și ea, făcu roată pe lângă birou, îl luă de mână pe băiat și îl trase spre ușă. Ne ducem la dacea lui trei săptămâni, șopti ea. Până atunci va uita. Îi place în compania ta. Întoarce-te după trei săptămâni.

— Dacea este reședința de vară a stimatului tovarăș Stalin! își aminti băiatul, dar Valecika, privind cu neliniște peste umăr în timp ce bătrânul bâjbâia frenetic prin servieta diplomat, nu asculta chiar tot ce

spunea el.

UNSPREZECE

În care băiatul decide să lase mândria la o parte

Din caietul lui Leon:

Eu:

Regreți ceva?

Bătrânul:

Ce întrebare idioată. La vârsta mea, oricine are regrete.

Eu:

Atunci îmi voi nota că nu ai răspuns la întrebarea mea idioată.

Bătrânul:

Ești avocat sau ce?

Eu:

Într-un film, l-am auzit pe un avocat zicând la fel.

Bătrânul:

Dar tu, băiete, ce regreți la frumoasa vârstă de 10 ani și jumătate?

Eu:

Regret că s-a folosit grafit și nu apă grea, pentru a încetini reacția în

lanț. Regret că sunt captiv în copilărie. Regret că prietena mea cea mai bună, Isabeau, nu are sâni.

Bătrânul

(după un moment)

:

Regret că îmbătrânesc.

Eu:

Bătrânețea nu e pentru cei slabi de inimă.

Bătrânul:

Mai spune-o încă o dată.

Eu:

Bătrânețea nu e pentru cei slabi de inimă.

Bătrânul:

Dar nu m-am gândit la propriu, doamne ferește.

Eu:

Ți-e teamă de moarte?

Bătrânul:

Nu mă dau în vânt după moarte. Mai teamă mi-e să fiu ignorat, mai teamă mi-e că voi fi uitat. Lucrul de care mi-e cel mai teamă e că voi fi aruncat la coșul de gunoi al istoriei.

Ei, dar fiindcă încă nu aveam habar ce hram poartă bătrânul, în afară de momentele în care își pierdea cumpătul, nu aveam niciun motiv să-mi fie teamă de el. Având în vedere cât de demodat era și cât de

meschin putea fi, și că respirația îi putea a iod și a țigări Herțegovina Flor, ca să nu mai spun de atitudinea dezgustătoare față de evreii ca mama, tata și ca mine, m-am hotărât să nu mai calc niciodată prin Colțișorul acela al lui. Și când Leon își pune în minte ceva, poți să pariezi... da, da, poți să pariezi că, după ce se liniștește, se va întreba ce ar face taică-su în aceeași situație, clipă în care va reevalua, va pune în cântar avantajele și dezavantajele, cel puțin va cocheta cu ideea de a nu-și urma instinctul propriu, ci pe al Valecikăi. Păi uite, dacă așa cum mi-a spus în seara aia groaznică, în apartamentul de deasupra hangarului, bătrânului chiar îi place compania mea, dacă va da uitării răbufnirea aceea, pe care – trebuie să recunosc – eu i-am stârnit-o, ei bine, ce aș avea de pierdut în afară de onoare? Și ce era onoarea în comparație cu două cupe pline vârf cu înghețată de vanilie, pe care alunecă sirop de ciocolată? Sau cu biografia autorizată pe care o puteam scrie despre bătrân, dacă reieșea că e cineva destul de important ca să fie menționat în Pravda, chiar și pe contrapagină?

Ceea ce explică, mai mult sau mai puțin, faptul că, la trei săptămâni după izbucnirea vulcanică a bătrânului, mi-am făcut drum spre subsol, la etajul minus trei din Casa de pe Splai, și am intrat în tunel. Nu se schimbaseră multe de la primele mele hoinăreli pe sub râul Styx. Din țevile cu duză la capăt încă ieșeau aburi subțiri în aerul jilav și încălzeau tunelul. O mulțime de oameni, încotoșmănați în paltoane militare murdare, încă se cuibăreau pe lespezi și prin colțuri sau pe ambalaje din lemn puse unul peste altul, dar fusesem prin tunel de atâtea ori, încât știam cum să mă feresc de mâinile care se întindeau ca să mă prindă de gleznă, în timp ce săream prin bălțile de pe podeaua pietruită. M-am aplecat ca să intru în tunelul îngust, care se ramifica din tunelul principal, și am urcat scara de oțel, mai deloc ruginită, cel puțin trei, patru etaje, apoi m-am strecurat prin ușa îngustă de lemn în hangarul mare, așa de mare, încât ar fi încăput acolo două bombardiere sovietice. Spre deosebire de vizitele mele anterioare, candelabrele uriașe care atârnau de tavanul cu forme stranii erau acum aprinse. Hangarul era pustiu. Erau doar șase ofițeri în uniforme albastre, dotați cu săbii, care stăteau în picioare lângă o masă laterală, bând din cafeaua adusă într-un samovar. Mi-era clar, erau un fel de gărzi de onoare aflate în pauză, dar nu mi-era clar ce păzeau. Abia pe urmă mi-am dat seama de ce se aflau acolo de gardă. Chiar în mijlocul hangarului se afla o platformă înălțată pe care trona – atenție! – un sicriu descoperit. Apropiindu-mă de el, am auzit pe cineva suspinând încet. Când am ajuns aproape de platformă, am

văzut-o pe Valecika. Era îngenuncheată lângă sicriu, se uita la el și plângea din tot sufletul.

M-am urcat pe platformă și i-am pus o mână pe umăr, încercând să o consolez, să nu se mai simtă așa de nefericită. Abia atunci am aruncat o privire în sicriu și am observat că ocupantul nu era nimeni altul decât bătrânul. Mi-a trecut prin cap că dormea dus într-un pat cu așternut din satin alb și m-am întrebat de ce hotărâse să doarmă în hangar și nu în patul mare și confortabil din apartamentul de deasupra. Deși ar părea bizar, îmi amintea de ceasul elvețian de buzunar al tatălui meu, care fusese întors prea mult și se oprise. Mi-e jenă să recunosc, dar mi-a luat o groază de timp până când creierul meu a procesat ce vedeam cu ochii: inima lui Koba se oprise și nu dormea în sicriu, ci era mort, ca toți morții. Mi s-a părut ciudat că, așa mort cum era, părea mai tânăr decât mi-l aminteam. În primul rând, avea mai mult păr sau poate fusese în așa fel pieptănat, încât să pară că are mai mult păr. Obrajii roșii îi plesneau de sănătate. Cicatricile, cearcănele și cățeii de usturoi pe care îi purta la gât dispăruseră. Pe buzele rujate îi înțepenise un surâs dureros. Știindu-i firea, probabil așa l-a întâmpinat pe îngerul morții. Stătea cu mâinile una peste alta pe piept și purta o tunică militară gri, nou-nouță, încărcată cu medalii, așa că nu-ți dădeai seama că avea o mână mai scurtă decât cealaltă.

— O, Leon! exclamă Valecika, uitându-se în sus la mine. Te-ai întors. I-ar fi plăcut să vă revedeți.

Am văzut că unul dintre gardieni mă luase la ochi.

— E în ordine, le-a spus ea printre lacrimi. Copilul e cu mine.

— Ce s-a întâmplat? am întrebat-o în șoaptă.

— A suferit un atac cerebral la dacea. Până să vină medicul de la Moscova, n-am fost în stare să facem nimic. Ne uitam cum se scurge viața din el.

— Condoleanțe, am murmurat.

— Mulțumesc, Leon. Îmi pare rău că l-am pierdut. Eu i-am fost doar menajeră și tu ești primul căruia îi pasă de pierderea mea. Majoritatea celor care aveau de-a face cu el, mai ales cei cărora el le spunea motănei, se temeau de el. Au crezut că e un om cu inima de piatră.

Dacă nu ar fi fost atât de superficiali, ar fi observat că era doar un bătrân cu inima zdrobită. Nu avea o relație cu copiii lui, nici cu copiii copiilor lui, spuse Valecika, scoțându-și o batistă din buzunar ca să-și sufle nasul cu zgomot. Era foarte singur în apartamentul acela sufocant de la etaj și de aceea îi plăcea să te aibă în preajmă. Ai reușit să treci prin zidul acesta al singurătății. Ai fost unul dintre rarele contacte cu lumea din exterior, cu adevărata lume. Cu tine nu a purtat măști. Nici nu avea de ce. Cu tine putea fi el însuși.

— Ce se va întâmpla cu el acum?

— Va rămâne pe catafalcul de onoare încă o zi sau două, pentru ca motăneii să verse lacrimi de crocodil când vor veni să-și ia rămas bun. După aceea, sigur îi vor organiza funeralii grandioase. Mai mult ca sigur, îl vor expedia rapid pe țăranul nostru georgian.

— Crezi că îi vor menționa trecerea în neființă în ziarul Pravda, măcar pe o contrapagină?

Valecika se uită la mine, ca și cum aș fi fost pus pe glume, ca și cum aș fi vrut să o înveselesc. Când și-a dat seama că eram foarte serios, îmi zise:

— Dragul meu Leon, chiar nu știi cine era, nu-i așa? Probabil de aceea v-ați înțeles foarte bine. Da, da, sunt mari șanse ca trecerea lui în neființă să fie menționată în Pravda. Dacă e o zi lungă, fără prea multe evenimente, s-ar putea să ajungă pe prima pagină.

DOISPREZECE

În care băiatul aplică vieții principiul incertitudinii

Din caietul lui Leon:

Bătrânul:

Ascultă, băiete, dacă ai făcut ce ți-am zis și ai pus pe hârtie toate lucrurile pe care ți le-am spus, toate poveștile mele, toate regretele, toate nemulțumirile, toate îngrijorările, atunci vei avea biografia mea autorizată.

Eu:

Cum ți-aș putea scrie biografia, autorizată sau nu, dacă nici măcar nu știu care este numele tău adevărat?

Bătrânul:

Dacă vei crește mare, vreau să spun când vei crește mare, vei putea.

Așadar, stăteam întins în pat, în camera mea secretă, recitind capitolul din Philosophiae Naturalis Principia Mathematica de Isaac Newton, pe care tata îl însemnase cu roșu înainte să piară iradiat, când am auzit pași prin apartament. Îngrozit că trenciurile au venit să percheziționeze iar camerele – cine știe ce dovezi ar plasa prin casă și apoi ar pretinde că le-au găsit –, m-am repezit pe cele trei trepte ca să mă uit prin spărtura care, din apartament, părea o crăpătură în

tencuială. Am observat o doamnă în vârstă târșâindu-și picioarele de colo colo prin sufragerie. Mi s-a luat o piatră de pe inimă când am descoperit că nu este un bărbat în trenci. În orice caz, eram nedumerit, fiindcă nu o mai văzusem pe doamna aceea înainte. Isabeau mă atenționase că uneori apăreau noi chiriași în apartamentele celor arestați, prin urmare m-am gândit că despre asta era vorba. Cum altfel ar fi avut doamna aceea cheie de la intrare? Și chiar dacă ar fi făcut rost de cheie, cum ar fi îndrăznit că rupă banda adezivă cu care NKVD-ul sigilase ușa apartamentului? Rămasă în picioare, doamna se uită prin cameră multă vreme, după care încercă să-și dea jos paltonul, dar nu izbuti să-și scoată brațele din mâneci, așa că renunță și se prăbuși pe canapea. Privind-o cum își trecea degetele peste pernele roase de pe canapea, de parcă le-ar recunoaște, brusc mi-am dat seama că o știam de undeva pe bătrâna doamnă. Îmi amintea de cineva cunoscut. Dar oare în ce condiții am cunoscut-o? Și apoi, frații lor, am văzut cum își ațintește ochii spre crăpătura din tencuială, îi curgeau lacrimi pe obraji, iar pe buzele umflate îi flutura un surâs trist.

— Mami, mi-am zis în șoaptă, și era cât pe ce să mă răstorn pe trepte de emoție. Mami! am strigat, năpustindu-mă prin ușa secretă în apartament, prăbușindu-mă în brațele ei.

Nu mi-e rușine să spun: cascada de lacrimi care mi se revărsa din ochi aproape m-a orbit.

— Ai grijă, Leon, i-am auzit glasul răgușit. Am coaste rupte și un umăr dislocat.

Lăsându-mă imediat în fund la podea, am băgat de seamă că purta aceiași pantofi albi fără toc din noaptea în care fusese arestată. Uitându-mă în sus, la fața ei, am observat vânătăile de pe obraji, ochiul umflat și dinții lipsă.

— Ce ți-au făcut, mami? am țipat.

— Mi-era teamă că nu o să te găsesc acasă, murmură ea, mângâindu-mă pe cap.

I-am strâns o mână. Două degete erau îngrozitor de umflate. Hei, vreți să auziți ceva ciudat? A ajuns să mă consoleze ea pe mine, nu eu pe ea.

— Nu te speria, dragul mamei, șopti ea. Adu-ți aminte, sunt medic. Degetele rupte, coastele și umărul dislocat se vor reface cu timpul. Cel mai important lucru e că m-am întors acasă și l-am găsit pe bărbatul familiei teafăr și nevătămat.

Mi-am amintit ceva ce îmi spusese bătrânul, cu ocazia uneia dintre conversațiile noastre.

— Mami, vreau să te întreb ceva.

— Spune, puiule.

— E adevărat că ți-ai recunoscut fapta?

A încercat să zâmbească, acel surâs al ei cu jumătate de gură, unul pentru care avea brevet, și tresări de durerea pe care o simțea pe chipul rănit.

— Când nu am mai suportat durerea, am recunoscut, ca să nu mă mai bată.

— O, mami, știam eu că ești nevinovată! Eram ferm convins că nici prin cap nu-ți trecea să-l otrăvești pe stimatul tovarăș Stalin. Ei, dar uite că ai avut noroc să-ți dea drumul după ce ți-ai recunoscut vina.

Îmi aduc aminte că mama vorbea așa de încet, încât eram nevoit să mă încordez pentru a-i auzi toate cuvintele.

– N-a fost noroc, Leon, mi-a zis ea, parcă. Anchetatorul mi-a arătat o notă scrisă de mână pe o hârtie cu antetul Kremlinului. Se menționa numele meu, Anastasia Andreevna Rozental, era semnată, dar semnătura era indescifrabilă, era vizată cu cerneală roșie în colțul din dreapta sus și ordona organelor de securitate să mă elibereze dacă mai sunt în viață. Gărzile m-au târât la etaj, la infirmerie, mi-au dat voie să mă spăl, mi-au adus lenjerie intimă nouă și m-au întins într-un pat adevărat, cu cearșafuri curate. Am dormit trei zile și trei nopți neîntrerupt, zise ea, și îmi amintesc că schiță un surâs, în ciuda durerii pe care o simțea în obraji. În timpul anchetelor interminabile, când încercau să mă convingă să-mi recunosc vina, nici nu am îndrăznit să sper că de la Kremlin cineva și-ar putea aminti numele meu.

Privind în urmă la povestea pe care v-o relatez, pot spune că aceea a

fost clipa în care mi-a picat fisa. Cum de nu mi-am dat seama că se întâmplase totul chiar sub nasul meu? Cum de nu am observat când bătrânul viza filele cu cerneală roșie în colțul din dreapta sus? Cum de nu am înțeles cu cine stăteam eu de vorbă, atunci când l-am auzit pe Koba tunând și fulgerând la telefonul de pe birou? „Nu, nu dau indicații, pur și simplu îți transmit ce a comentat Stalin. De tine depinde să-ți dai seama ce a vrut să spună. De tine depinde să-ți dai seama ce e de făcut."

Lacrimile mele au umezit mâna mamei, pe care o țineam între ale mele.

— Koba și-a amintit numele tău, am spus.

– Cine-i Koba? mă întrebă ea, privindu-mă caraghios.

— E un bătrân cu ochii bulbucați, respirația îi miroase a iod și poartă mustață, care seamănă foarte mult cu a lui Stalin, i-am spus, cuibărindu-mi cu grijă creierii încinși în brațele mamei, care abia mai putea de durere.

După două-trei zile, frații gemeni, Vladimir și Pavel, și sora lor vitregă, Zinaida, au găsit-o pe mama lor, ametită și rătăcită, pe coridor. Nu-și mai amintea în care apartament locuia, știa că are copii, dar nu mai știa câți și nici cum îi cheamă. Tatăl lor nu s-a mai întors și nu au reușit să afle ce se întâmplase cu el, în ciuda solicitărilor adresate organelor de securitate. Când Pavel era întrebat despre tatăl său, el răspundea că a dispărut în misiune, ca și cum ar fi victimă colaterală de război, ceea ce, vă aduceți aminte, erau chiar vorbele bătrânului.

Mama lui Isabeau s-a întors și ea, la o săptămână după ce s-a întors mami. Starea ei de sănătate era aproximativ la fel ca a mamei mele. A doua zi, Isabeau a venit să-și ia la revedere pentru totdeauna. Așa cum doreau, și-au făcut valizele și s-au dus să trăiască în Uzbekistan, în speranța de a fi cât mai departe posibil de trenciurile NKVD-iste.

— Cu un pic de noroc, mi-a spus Isabeau, privindu-mă ciudat, ochii care nu se văd se uită. Încă nu știu ce să cred despre bătrânul ăsta al tău, recunoscu ea. Ți-am citit caietul, dar lucrurile pe care le spune nu au mereu sens.

— Nu contează, am ripostat.

— Nu contează, a insistat ea, dar nu sunt sigură de ce. E ceva ce nu știu?

— Te rog, Isabeau, nu pleca în Uzbekistan.

— N-am de ales.

– Mi-e destul de clar că te iubesc, i-am șoptit panicat.

— Și mie mi-e destul de clar că te iubesc, Leon. Nu-ți face griji. Mai răruț e mai drăguț.

— Cine zice așa?

— Eu. Toată lumea.

Nu mi-e rușine să vă spun că Isabeau îmi aruncă unul dintre zâmbetele acelea ale ei delicios de poznașe, înainte să mă sărute, o dată și încă o dată, pe buze.

Îmi place să cred că mai răruț e mai drăguț, dar până la urmă, absența lui Isabeau a cântărit mai mult decât statul sovietic de care vorbea Koba, cu avioanele, tancurile, vapoarele, trenurile, tractoarele și camioanele lui. După un timp, mi-am dat seama că nu mai reușeam să-mi reproduc în memorie râsul ei ghiduș, care reverbera pe deasupra piscinei de la etajul minus doi. După un timp, nici măcar zâmbetul ei delicios de poznaș nu-mi mai venea în minte. Sigur, am păstrat legătura, Isabeau și cu mine, ne-am scris scrisori dezlânate pe hârtie subțire și ni le trimiteam prin poștă, a durat vreo trei ani, după care scrisorile au început să se rărească. A fost și vina ei, dar și a mea. Aveam agenda plină când, spre uimirea mea, trăisem destul de mult ca să mă consider adolescent. Uite ce scria în agenda mea: am devenit cel mai tânăr student admis vreodată la Universitatea de Stat din Moscova. Sunt în anul al treilea acum și îmi pregătesc lucrarea de licență, în care tratez despre interacțiunea particulelor subatomice în lumina principiului incertitudinii al lui Heisenberg. (Mea culpa: Eu am fost acela care nu s-a abținut și a scris Werner Heisenberg, hotărăște-te! deasupra pisoarului din toaleta bărbaților de la Facultatea de Fizică.) Atunci când nu studiez fizica particulelor, audiez un curs de poezie lirică engleză, fiindcă pe de o parte îmi place poezia lirică

engleză, iar pe de altă parte, pentru că profesorul care predă poezie engleză, cu un pronunțat accent rusesc, nu știu cum face, dar le atrage pe cele mai drăguțe fete. Am o afinitate specială pentru Robert Herrick și poezia aia faimoasă a lui care începe cu gather ye rosebuds... Păi ce să fac și eu? Îi urmez povața și adun boboci de trandafiri de pe unde apuc, adică de la Universitatea de Stat din Moscova, deocamdată. În ultimul timp, am început să compun și poezii. Se știe că le citesc câte unei iubite, fără să mă uit în ochii ei, ca să folosesc formula lui Koba, așa încât să nu-și dea seama că exagerez atunci când îi jur că am scris-o special pentru ea.

Trebuie să mărturisesc un lucru. Există un mare dezavantaj în privința statutului meu de copil genial. Fiind singurul stalinist fără remușcări din clasă la universitate, taifasurile pot fi destul de stânjenitoare în ziua de azi. Vorbim de 1956 și trebuie avut în vedere că, până ieri, alaltăieri, Nikita nu-știu-cum îl denunța în mod public – pentru delicte penale, nici mai mult, nici mai puțin! – pe răposatul și regretatul secretar general. Fiind singurul din clasă care își poate argumenta o opinie bazată pe informații auzite direct de la sursă, îi resping pe oportuniștii care, pentru a avansa în carieră, încearcă să te convingă de faptul că stimatul tovarăș Stalin era Lucifer în persoană. Nu e ca și cum individul care a condus Rusia timp de 30 de ani ar fi fost un popă medieval, care vindea indulgențe pentru păcatele pe care lumea spera să le comită. Nu, nu, nu, el mai avea și altele mai importante de pus la punct. Lăsând la o parte încercarea grea prin care a trecut mama, sunt ferm convins că stimatul tovarăș Stalin are meritul supraviețuirii Uniunii Sovietice. Mă refer la industrializarea accelerată (care nu ar fi fost posibilă fără colectivizarea forțată), la glorioasa Armată Roșie, care a ridicat secera și ciocanul deasupra Reichstagului din Berlin și a groaznicului Adolf Hitler, mort și ars în propriul buncăr. Lăsând la o parte încercarea grea prin care a trecut mama, sunt ferm convins că stimatul tovarăș Stalin a luat măsurile pe care le-a luat tocmai ca să reînvie Rusia.

Pe de altă parte, având totuși în vedere încercarea grea prin care a trecut mama, știu sigur că ea nu înghite faza cu stimatul tovarăș Stalin gata să reînvie Rusia. Fiind medic de profesie, se pare că le-a găsit stimatului tovarăș Stalin și Rusiei noastre glorioase un complex de inferioritate în stare terminală. Dar asta e o cu totul altă poveste.

Ei, cum altă poveste?

Cât despre subsemnatul, sunt foarte încântat să fiu student la cea mai veche universitate din țară. Mă duc la ore în fiecare dimineață în acel zgârie-nori colosal în formă de tort de nuntă, pe care stimatul tovarăș Stalin l-a ridicat pe Dealurile Vrăbiilor, și mă ciupesc să mă asigur că nu visez. (Răposatul și regretatul meu tată, care știți că purta puloverele pe dos, mereu se referea la Dealurile Lenin folosind vechiul nume rusesc, adică Dealurile Vrăbiilor. Trebuie să-mi dau seama ce știa tata despre viitor și eu nu știu încă, anume că viitorul ar avea nevoie de implicarea noastră.) Ca să răspund la întrebare înainte de a fi întrebat, mă gândesc mereu la bătrânul care locuia deasupra hangarului. Sunt momente în care îmi închipui că totul a fost numai și numai o închipuire. De cele mai multe ori totuși, sticla asta de vin georgian de colecție, îmbuteliată la Moscova, cum își zicea el, e un adevărat și înfricoșător subiect de coșmar. Organizează dezordinea, fă dezordine unde e prea multă ordine! Uau! Adică îi datorez enorm pentru viza aceea cu cerneală roșie, care a scos-o pe mama din închisoare. Ei, dar poate că viza aceea a fost felul lui de a spune că îi pare rău, fiindcă și-a pierdut cumpătul în seara aceea de pomină, când m-a dat afară din apartament. Poate a fost mijlocul unui bătrân singur de a spune că aprecia conversația cu un copil căruia nu îi era teamă de el. Ori, ori. Acestea fiind zise, îmi vine greu să apreciez dacă tovarășul Koba avea inima împietrită sau zdrobită. Sau nu avea tragere de inimă. Sau – dacă îmi amintesc cum tuna și fulgera, scuzați expresia, despre jidani – nu avea deloc inimă. Nu ar fi greșit dacă ați numi această situație principiul incertitudinii al lui Rozental. (Mea maxima culpa: am mâzgălit un al doilea graffito pe peretele de deasupra pisoarului: Leon Rozental, hotărăște-te!) După cum i-am scris lui Isabeau într-una dintre ultimele scrisori, încă îi aud în cap vocea morocănoasă a acestui bătrân speriat. Nimeni nu este inocent! Acum pricep că trebuie să se fi inclus și pe el însuși, cu toate că, da, luați în calcul posibilitatea – luați în calcul probabilitatea! – că, deși nu și-a încheiat socotelile inocent, la început a fost și el inocent, în încarnarea anterioară pe care o numim copilărie.

Din caietul lui Leon:

Bătrânul:

Nu eram cu mult mai mare decât tine când s-a întâmplat un eveniment important în viața mea. Încă locuiam împreună cu părinții în Gori, la vremea aceea. Aveam cicatrici de la varicelă. Fetele din oraș mă porecliseră Ciofura, în georgiană înseamnă „ciupit de vărsat“, motiv pentru care am devenit șovăielnic în relația mea cu sexul slab. Era o fată – încă nu am uitat cum o cheamă, îi zicea Fazu – de 15 ani și oarecum drăguță, dacă purtai ochelari de vedere și nu îi aveai la tine. Avea un fel al ei de a-mi zâmbi timid când treceam pe lângă ea pe stradă. Într-o seară am invitat-o în jos, pe râul Liakva, ca să ne uităm la cum răsare luna plină peste munții din împrejurimi. Mi-am strecurat brațul luând-o de mijloc și, cu mâna pe șoldul ei, îmi amintesc că mi-am zis Iosife, mai bine de atât nu se poate, să nu ceri mai mult, după care i-am recitat o poezie acolo, la râu, printre munți:

Inima mi-o voi deschide ție,

Îți voi întinde brațul bucuros.

Vibrând ușor, la luna aurie,

Mă uit cât strălucește de frumos.

O scrisesem cu mult înainte de a o duce pe Fazu la râu, dar nu m-am uitat în ochii ei când i-am jurat că o scrisesem special pentru ea, ca nu cumva să-și dea seama că o mințeam.

Eu:

Și după aceea?

Bătrânul:

Ce te face să crezi că a mai fost un după aceea?

Eu

: Spune sincer, Koba: a mai fost sau nu? Te cunosc eu. Știind că scriai poezii de dragoste ca să le seduci pe fete, ar trebui să fie și un după aceea... Atunci de ce mi-ai mai povesti?

Bătrânul:

După aceea, dacă tot vrei să știi... Doamne, mi-am făcut curaj, ce dracu'... Și-am pupat-o țoooc, pe buze.

Eu

(ofticat că omisese detalii picante): Și asta-i tot? Asta înseamnă după aceea?

Bătrânul

(râzând cu izul acela de iod care îți muta nasul din loc): Asta-i tot, băiete.

Table of Contents

Cover Page

Tovarășul Koba

În care băiatul încearcă să facă timpul să treacă mai repede

În care băiatul își închipuie că are 25 de ani

În care BĂIATUL descoperă că dorința de a fi iubit eSTE un handicap FATAL

În care Isabeau îl bate întruna pe băiat la PROPRIUL joc

În care băiatul recunoaște că a strâns din dinți

În care Isabeau admite că băiatul ar putea spune adevărul

În care băiatul încearcă să-l învețe pe bătrân să joace șah

În care băiatul joacă cu cel mai bun jucător de marocco din Gori

În care Isabeau crede că băiatul și-a pierdut mințile

În care băiatul își face curaj să descrie indescriptibilul

În care băiatul decide să lase mândria la o parte

În care băiatul aplică vieții principiul incertitudinii